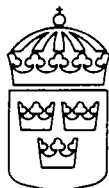

Regeringens proposition

1994/95:3

Nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-
Brunnsviken-Djurgården

Prop.
1994/95:3

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 23 juni 1994

Carl Bildt

Görel Thurdin
(Miljö- och naturresursdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag till ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.

I propositionen läggs fram förslag att områden i tätorter och tätortsregioner där parklandskap, naturmiljöer och bebyggelsemiljöer flätas samman till unika historiska landskap skall kunna ges ställning som nationalstadspark och få ett samlat och långsiktigt skydd mot exploateringsföretag m.m. Med en nationalstadspark avses ett riksintresse som har stor betydelse för det nationella kulturarvet, för en tätorts eller tätortsregions ekologi och för människors rekreation. Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården föreslås bli landets första nationalstadspark. Regeringen föreslår att bestämmelser införs i naturresurslagen som innebär att nationalstadsparken med hänsyn till sina samlade natur- och kulturvärden i sin helhet skall vara av riksintresse. Ny bebyggelse och nya anläggningar får komma till stånd och andra ingrepp utföras endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmark och utan att i övrigt skada natur- och kulturvärden i ett sådant område. Regeringens förslag innebär att områden i en nationalstadspark som i dag är exploaterade även fortsättningsvis skall kunna användas för avsedda ändamål. Pågående markanvändning påverkas således inte på något avgörande sätt. Regeringen redovisar därutöver vissa överväganden om inriktningen av det fortsatta planeringsarbete m.m. som behövs i fråga om markanvändningen och för förvaltning och skötsel av nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 1995.

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
3	Ärendet och dess beredning	7
4	Allmänna utgångspunkter	8
5	Skyddsvärden i området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården	10
	5.1 Översikt	10
	5.2 Områdesvis beskrivning	14
6	Exploateringsintressen och skyddsbehov	21
	6.1 Tidigare ställningstaganden	21
	6.2 Aktuella exploateringsintressen	23
	6.3 Kommunernas program och länsstyrelsens yttrande	24
	6.4 Gällande rätt	26
7	Bestämmelser om nationalstadsparker tas in i naturresurslagen	29
8	Nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården	34
	8.1 Landets första nationalstadspark	34
	8.2 Områdets avgränsning m.m	38
9	Konsekvenser för kommunernas planering	41
	9.1 Delområden med skilda förutsättningar	41
	9.2 Förutsättningar för ändrad markanvändning	43
10	Nationalstadsparkens skötsel utreds	46
11	Förslagets ekonomiska konsekvenser	47
12	Författningskommentar	49

Bilaga 1	Sammanfattning av Departementspromemorian (Ds 1994:3) Förslag till skydd för området Ulriksdal- Haga-Brunnsviken-Djurgården Lagförslag i promemorian 1994:3	51
Bilaga 2	Remissammanställning över Ds 1994:3 Förslag till skydd för området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken- Djurgården	55
Bilaga 3	Förslag till avgränsning av nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården	85
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag	86
Bilaga 5	Lagrådets yttrande	88
	Protokoll vid regeringssammanträde	89

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 1994/95:3

Regeringen föreslår att riksdagen
antar regeringens förslag till

lag om ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser
m.m.

Regeringen har följande förslag till lagtext.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.¹

dels att 3 kap. 1 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 3 kap. 7 §, av följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §

De områden som anges i 2-6 §§ är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse. Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd i dessa områden endast om hinder inte möter enligt 2-6 §§ och om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

De områden som anges i 2-7 §§ är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse. Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd i dessa områden endast om hinder inte möter enligt 2-7 §§ och om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

Bestämmelserna i *detta kapitel* utgör inte hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret. Om det finns särskilda skäl utgör bestämmelserna inte heller hinder för anläggningar för utvinning av sådana fyndigheter av ämnen eller material som avses i 2 kap. 7 § andra stycket.

Bestämmelserna i *första stycket och 2-6 §§* utgör inte hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret. Om det finns särskilda skäl utgör bestämmelserna inte heller hinder för anläggningar för utvinning av sådana fyndigheter av ämnen eller material som avses i 2 kap. 7 § andra stycket.

¹Lagen omtryckt 1992:1146

Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är en nationalstadspark.

Inom en nationalstadspark får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1995.

Med anledning av tre motioner från januari 1991 och en omfattande remissbehandling av motionerna behandlade jordbruksutskottet frågan om skydd för området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården mot fortsatt exploatering (bet. 1991/92:JoU10). I ett yttrande till utskottet var Länsstyrelsen i Stockholms län i huvudsak överens med motionärerna om de starka natur- och kulturvärdena i området och framhöll särskilt behovet av en samlad syn på områdets utveckling. I likhet med flertalet remissinstanser som hördes i ärendet underströk jordbruksutskottet i sitt betänkande att behovet av skydd för områdets utomordentliga miljövärden vad avser natur- och kulturmiljö samt stadsbild bör överordnas exploateringsintresset. Utskottet utgick ifrån att regeringen på lämpligt sätt skall återkomma till riksdagen och informera om den fortsatta planeringsprocessen.

Regeringen tog med anledning av en skrivelse från Boverket och Riksantikvarieämbetet i november 1991 upp frågan om ett samlat och långsiktigt skydd för området. Med stöd av 6 kap. 2 § naturresurslagen, beslöt regeringen att Solna och Stockholms kommuner skulle redovisa hur kommunerna i sin planering enligt plan- och bygglagen avsåg att tillgodose naturvårdens, kulturminnesvårdens och friluftslivets intressen i det aktuella området.

Berörda förvaltningar i Solna och Stockholms kommuner redovisade i december 1992 ett förslag till gemensamt program för planering av området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården. Programmet antogs den 25 januari 1993 med vissa tillägg av kommunfullmäktige i Solna kommun och godkändes i huvudsak den 6 september 1993 av kommunfullmäktige i Stockholms kommun.

I sitt yttrande över kommunernas program framhöll Länsstyrelsen i Stockholms län att de oexploaterade och kulturhistoriskt värdefulla miljöerna i området borde få ett permanent och effektivt skydd i form av särskild lagstiftning.

Den 13 januari 1994 överlämnade regeringen till riksdagen propositionen 1993/94:86 Finansiering av vissa väginvesteringar i Stockholms län m.m. I denna anmäldes att regeringens bedömning var att kulturmiljöerna och naturvärdena i Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården borde ges ett långsiktigt skydd genom naturresurslagen. Regeringen anförde också att särskild hänsyn skall tas till de krav som området ställer vid utformning av den s.k. Norra länken med anslutningar.

Propositionens bedömningar i denna del hänvisade till en promemoria (Ds 1994:3) som utarbetats inom Miljö- och naturresursdepartementet, Förslag till skydd för området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården. Regeringen anmälde i propositionen sin avsikt att, efter sedvanlig beredning inom regeringskansliet, i samband med den av riksdagen begärda redovisningen av planeringssituationen i området, presentera ett förslag till förstärkt skydd för områdets natur- och kulturvärden under våren 1994. En sammanfattning av promemorian samt promemorians lagtext har tagits in som *bilaga 1*. Promemorian har remissbehandlats.

Sammanlagt har 53 remissvar kommit in från myndigheter med ansvar för markanvändningslagstiftningen m.m., från kommuner, från förvaltningsansvariga myndigheter och sakägare samt från organisationer och föreningar m.fl. En sammanställning av remissvaren har tagits in som *bilaga 2*.

I trafikutskottets betänkande (1993/94:TU24) med anledning av propositionen rörande finansiering av vissa väginvesteringar i Stockholms län m.m. anslöt sig utskottet till bedömningen att särskild hänsyn måste tas till området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården vid val av lokalisering och utformning av Norra länkens olika delar för att tillgodose områdets natur- och kulturvärden, för att begränsa buller och andra emissioner samt för att inte störa stadsbilden. Utskottet instämde vidare i regeringens bedömningar rörande behovet av ett långsiktigt, samlat skydd för Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården och konstaterade att en proposition med förslag till skydd av det aktuella området skulle lämnas till riksdagen under våren.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 7 juni 1994 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 4*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*.

4 Allmänna utgångspunkter

Tillgång till en rik och varierad natur- och kulturmiljö är viktig för människors välbefinnande. För boende i tätorter är tillgången till parker och grönområden av stor betydelse både som ett berikande inslag i vardagsmiljön och för att tillgodose behoven av rekreation och friluftsliv. Parklandskap och naturmiljöer i dessa områden är dessutom ofta bärare av betydande kulturhistoriska värden och bidrar på så sätt till att ge städerna identitet och karaktär. Vidare har sådana områden betydelse för människans hälsa och miljö och utgör en förutsättning för att den biologiska mångfalden skall kunna bevaras i och i anslutning till tätorterna.

Genom sin centrala belägenhet och attraktivitet är parker och grönområden ofta långsiktigt utsatta för ett starkt exploateringsstryck för bebyggelse, trafikaneläggningar och andra verksamheter. Frågan om åtgärder för att generellt öka möjligheterna att slå vakt om sådana områden i tätorterna behandlas i plan- och byggtredningens betänkande SOU 1994:36 Miljö och fysisk planering. Betänkandet remissbehandlas för närvarande.

Vissa parker och grönområden i våra tätorter är av särskild betydelse på grund av sina i ett nationellt och internationellt perspektiv särskilt framträdande samlade natur- och kulturvärden. I UNESCO:s arbete för att skydda det globala kulturarvet används uttrycket *historiska landskap* för att beteckna ett område som har särskild betydelse därigenom att det på grund av människans utnyttjande uppvisar eller representerar ett sam-

hålles värden såväl i form av påtagliga fysiska spår, som genom kulturellt eller historiskt bestämda associationer.

I vissa tätorter och tätortsregioner i Sverige finns områden som lämnats i huvudsak oexploaterade och där parklandskap, naturmiljöer och bebyggelsemiljöer flätas samman till från rikssynpunkt unika landskap av sådan karaktär som avses i UNESCO:s arbete, dvs. historiska landskap. Sådana områden är samtidigt av stor betydelse för det nationella kulturarvet, för en tätorts eller en tätortsregions ekologi och för människors rekreation. Det starka exploateringstryck som riktas mot sådana områden och skyddsvärdenas komplexitet gör att nuvarande lagstiftning enligt regeringens bedömning inte alltid ger tillfredsställande möjligheter att på ett samlat sätt åstadkomma ett skydd som är starkt nog för att i ett långsiktigt perspektiv hindra en fortlöpande exploatering och fragmentisering av det historiska landskapet i sådana områden.

Regeringen föreslår att ett grundläggande och övergripande skydd för sådana värdefulla områden åstadkoms genom att en ny bestämmelse om nationalstadsparker införs i naturresurslagen. Ett sådant skydd fullföljer en av de grundläggande intentionerna i den fysiska riksplaneringen, nämligen att naturvårdens och kulturmiljövårdens intresseområden i landet måste hävdas särskilt mot förändringar som kan skada bevarandevärdena, bl.a. därför att områdena representerar värden som inte kan återskapas eller ersättas om de en gång har förstörts (prop. 1985/86:3 s. 64).

Samspelet mellan natur- och kulturvärden i området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården i Stockholms län och områdets betydelse i ett kulturellt och historiskt perspektiv gör att området som helhet väl uppfyller UNESCO:s kriterier på ett historiskt landskap. Regeringen föreslår i propositionen att området får ställning som landets första nationalstadspark. Framställningen i propositionen bygger i väsentliga delar på remissbehandlingen av Miljö- och naturresursdepartementets promemoria, Förslag till skydd för området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården (Ds 1994:3), med förslag till ett förstärkt skydd för detta område. Framställningen utgör samtidigt den information beträffande inriktningen av den fortsatta planeringsprocessen för området som jordbruksutskottet förutsatt (bet. 1991/92:JoU10).

5.1 Översikt

Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården har genom århundraden uppskattats för sin skönhet. Det har nyttjats för rekreation och som inspirationskälla av kungahuset och hovet, stockholmarna i övrigt samt av besökare från när och fjärran. I de vidsträckta områden där exploateringen kunnat hållas tillbaka har det historiska landskapets huvuddrag bevarats och dess kvaliteter vidmakthållits från generation till generation tack vare en kombination av kungligt markägande och inflytande, allmän opinion och framsynta kommunalpolitiker.

Det skyddsvärda området omfattar bl.a. de kungliga lustslotten Haga och Ulriksdal, park- och rekreationslandskapet kring Brunnsviken, den kungliga f.d. jaktparken Djurgården samt en rad betydelsefulla anläggningar och institutioner för museiverksamhet, rekreation, friluftsliv, utbildning och forskning. I vår litteratur är området rikt representerat. På *figur 1* redovisas den historiska utbredningen av den inhägnade kungliga jaktparken, av Ulriksdals slottspark och av de gustavianska parkerna kring Brunnsviken.

International Committy on Monuments and Sites (ICOMOS) är en världsomspännande organisation som värnar om det internationella kulturarvet. År 1982 presenterade organisationen en deklaration med rekommendationer om bevarandet av det globala kulturarvet i form av historiska parker och trädgårdar. I det s.k. Florensdokumentet poängteras bl.a. att det är de ansvariga myndigheternas sak att, efter kvalificerade experters råd, genomföra lämpliga legala och administrativa åtgärder för att skydda historiska parker och trädgårdar.

Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgårdens kulturhistoriska värden har även uppmärksammats av den europeiska organisationen Europa Nostra. I en skrivelse till statsrådet Görel Thurdin i oktober 1993 understryker organisationen att hotet mot de kungliga parkerna i hjärtat av Stockholmsregionen väcker internationell uppmärksamhet. Organisationen, som har 200 medlemsorganisationer från 29 europeiska länder, yrkar även på att den svenska regeringen skall vidta åtgärder till skydd för denna värdefulla del av det europeiska kulturarvet.

I samband med Förenta Nationernas miljökonferens i Rio de Janerio år 1992 ställde sig Sverige sig bakom miljömål som bl.a. gäller bevarande av den biologiska mångfalden. Att slå vakt om området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården med dess mångsidiga naturvärden och innehåll av utrotningshotade växt- och djurarter är ett uttryck för Sveriges vilja att följa upp dessa mål.

Områdets naturskönhet, centrala läge och utbud av attraktioner innebär att det har stor betydelse för människors rekreation och för turismen i huvudstadsregionen. Få strövområden i Sverige kan uppvisa så många besökare i form av motionärer, tränande idrottsmän och friluftssälskare som detta. Behovet av motionsanläggningar är väl tillgodosett. Motionsspår med elbelysning utgår bl.a. från Fiskartorpets motionsgård och Östermalms idrottsplats. Ridsporten är väl utvecklad, speciellt på Norra Djurgården. Badmöjligheter finns på flera platser och båtsporten är också representerad. Vintersporter som skid- och skridskoåkning kan utövas i området och vid Fiskartorpet finns även en hoppbacke och en mindre skidlift.

Landskapets storlek och omväxlande karaktär med lövskogar, vattenområden, ängar och parker erbjuder möjligheter till ostörda naturupplevelser vid utsiktspunkter, strandpromenader, fågellokaler och långa naturstigar.

Här finns vidare kulturhistoriskt intressant bebyggelse och parkmiljöer av stort värde för friluftslivet. De koloniträdgårdar som finns i området kompletterar den mer storslagna trädgårdskonst som finns representerad i områdets historiska parker. Några av Sveriges mest intressanta museer och nöjesanläggningar finns på Djurgården, dit även mässor och utställningar av tradition ofta lokaliseras.

Naturvärden

Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården har stor betydelse för Stockholmsregionens ekologi och är ett bra exempel på att även tätortsnära grönområden kan innehålla särskilt betydelsefulla naturvärden. Det mer eller mindre sammanhängande naturområdet från Ulriksdal/Sörentorp till Södra Djurgården med angränsande öar och holmar innehåller en mångfald biotoper och har ett rikt växt- och djurliv.

Området rymmer en biologisk mångfald som inte bara innehåller allmänt förekommande arter utan även många växt- och djurarter, som enligt Naturvårdsverkets hotlista klassats som hotade, sällsynta eller hänsynskrävande och vars bevarande därmed är av nationellt intresse. Några mindre delar av området åtnjuter även skydd enligt naturvårdslagen (1964:822).

Växt- och djurlivet är beroende av spridningsvägar. Kontakten mellan naturområdena inom Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är minst lika viktig som den mellan Järvafältet och de stora sammanhängande naturområdena utanför staden. Dessa samband mellan olika naturområden och biotoper styr långsiktigt den biologiska mångfaldens möjligheter att överleva. Spridningsvägarna kan bestå av gröna stråk, täta biotopöar eller naturmark intill bebyggelse och vägar. Ju mer natur, desto säkrare spridningsväg. Brunnsvikenområdet utgör en viktig spridningsväg mellan Ulriksdal/Sörentorp och Norra Djurgårdens naturområden. De gröna partierna kring Sofiahemmet, Rytstarstadion vid Stor-

ängsbotten och Tessinparken kan karaktäriseras som särskilt svaga länkar mellan Norra och Södra Djurgården. Det är från biologiska utgångspunkter viktigt att dessa länkars betydelse som spridningsväg inte försämras ytterligare.

Utmärkande för området är den stora utbredningen av gammal ekdominerad ädellövskog. Ekskogen har stor betydelse för insekter som lever av och på bark och ved i olika nedbrytningsstadier. Trots närheten till storstaden har man observerat mer än 250 fågelarter. Av dessa häckar ett hundratal regelbundet. Vidare är området en klassisk svamplokal som hyser många ovanliga arter knutna till ekskog. Det största problemet för flertalet av de hotade arterna är avverkning av ädellövträd och avlägsnande av döda eller döende träd. Andra betydande hot för den biologiska mångfalden i området är igenväxning, ökat kvävenedfall och utdikning av våtmarker. Sedan slutet av 1800-talet har den totala naturmarksarealen inom området krympt avsevärt i samband med exploatering och avverkning vilket har inneburit att åtskilliga arter har försvunnit.

Kulturvärden

Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården utgör i sin helhet ett historiskt landskap som rymmer värden av stor betydelse för det nationella kulturarvet. Dess särart som kunglig mark samt områdets speciella landskapskaraktär har bidragit till att flertalet bostäder och byggnader för olika ändamål inom området givits hög arkitektonisk klass. Den övervägande delen av bebyggelsen är av stort kulturhistoriskt värde. Detta gäller bl.a. 1700-talsbebyggelsen vid Brunnsvikens stränder, byggnaderna i det s.k. institutionsbältet på Norra Djurgården och bebyggelsen på Gärdet, i Diplomatstaden, på Södra Djurgården med Beckholmen samt på Skeppsholmen och Kastellholmen.

I mitten av 1600-talet uppfördes Jakobsdal som senare fick namnet Ulriksdal. Här utvecklades en slottsanläggning som kom att innehålla en praktfull slottspark med tillhörande lusthus, fågelhus och en inhägnad djurpark.

Gustav III formade i slutet av 1700-talet området kring Brunnsviken till ett väldigt parkområde enligt den engelska parkens ideal. Idén var att skapa ett romantiskt naturlandskap där Brunnsviken skulle fungera som ett samlande element. Denna trädgårdsstil hade sina rötter i den kinesiska trädgårdskonsten som hade beskådats av Ostindienfararna. I Europa realiserades stilen i den engelska parken vars principer hade inspirerats av de kinesiska trädgårdarnas landskap med fantasifulla berg, vattendrag och färgrika planteringar.

Under Karl XI:s tid i slutet på 1600-talet inrättades en kunglig jaktpark bestående av Norra och Södra Djurgården. Ett stort område från Ålkistan i norr till Södra Djurgården i söder inhägnades. Främst jagades varg och björn, men man höll även en stor hjortstam. På 1820-talet upphörde Djurgårdens funktion som jaktpark. Stängslet fick förfalla och de kvarvarande hjortarna flyttades till ett mindre inhägnat område i den

nuvarande stadsdelen Hjorthagen. Ladugårdsgärde användes därefter alltmer till truppövningar medan delar av Södra Djurgården omvandlades till ett vårdat parklandskap med starka inslag av den engelska parkens ideal. Det finns än idag spår från den forna jaktparkens växling mellan skog och öppna fält både på Norra och Södra Djurgården, där ängsytor och skogsklädda kullar finns bevarade från den tid då området nyttjades för jakt.

Med hänsyn till områdets höga kulturmiljökvaliteter har det till största delen av Riksantikvarieämbetet utpekats som riksintresse för kulturminnesvården enligt 2 kap. 6 § lagen om hushållning med naturresurser m.m. Ett antal byggnader och anläggningar är även skyddade som byggnadsminnen enligt kulturminneslagen och förordningen om statliga byggnadsminnen.

5.2 Områdesvis beskrivning

Ulriksdal och Sörentorp

Solnas största gravfält är beläget vid Mellanjärva mellan Uppsalavägen och Kvarnkullen. Det rymmer ca 150 gravkullar som daterar den äldsta bosättningen i området till folkvandringstiden, ca 500 e.Kr. Kvarnkullen strax öster om gravfältet är en del av Stockholmsåsen och det enda område i Stockholms närhet som återspeglar de botaniska effekterna av långvarig och kontinuerlig hävd på en rullstensås. I dag finns här en typisk torrängsflora med bl.a. backsippa och den utrotningshotade diskröksvampen.

Under stormaktstiden bytte fältherren Jacob de la Gardie till sig byarna Mellanjärva och Överjärva av kronan. Norr om Brunnsviken omvandlade han gårdarna till godset Jacobsdal som senare blev Ulriksdals slott. Ägorna gränsade till Bergshamra i sydost. I sydväst sträckte de sig ned mot Brunnsviken. Här skapades efterhand en slottspark vars grundplan utgjordes av en renässanssträdgård som senare kom att formas mer i barockstil. I slottsträdgårdens rätvinkliga system placerade man ut fontäner, dammar och skulpturer.

Slottet övergick i kunglig ägo i början av 1700-talet för att mellan åren 1822 och 1849 fungera som vårdinrättning för krigsinvalidier. När Karl XV fick dispositionsrätt till slottet år 1857 beslöt han sig för att återge det dess forna glans som kungligt sommarresidens. Ulriksdals vårdshus tillkom och även ett antal villor för hovet byggdes. Från år 1920 fram till sin död år 1973 satte även Gustav VI Adolf sin prägel på såväl inredning av slottet som viss planering av parken.

Genom slottsteatern Confidensen är Ulriksdals slott starkt förknippat med den svenska teater-, dans-, opera- och musikhistorien. Under 1980-talet öppnades slottsanläggningen för allmänheten som bl.a. kan besöka Orangeriet och beskåda Drottning Kristinas kröningsekipage. Det finns även en natur- och kulturstig med beskrivningar av såväl byggnader, skulpturer som flora och fauna.

Igelbäcken som rinner genom Ulriksdals slottspark utgör en livsmiljö för grönlingen vilken anses vara en av Sveriges mest sällsynta fiskarter. I skogsområdena kring slottet häckar bl.a. mindre hackspett, stenknäck, duvhök och spillkråka. Här har även sex olika i Sverige fridlysta fladdermusarter observerats.

I Sörentorp har flera av f.d. Svea Livgardes byggnader arkitektoniskt och kulturhistoriskt värde. De är låga och väl anpassade till den naturliga omgivningen med ett vackert samspel mellan hus, skogsbryn och öppna fält. Byggnaderna används nu av Polishögskolan. Området ligger inom Igelbäckens tillrinningsområde och utgör en viktig del av det biologiska sambandet mellan Järvafältets och Brunnsvikens grönområden.

Bergshamra och Tivoli

Bergshamra gård ägdes under 1700-talet av släkten Bark. Greve Nils Anton Bark ingick i kretsen kring Gustav III och han var god vän med skalden Gustav Philip Creutz och tonsättaren Joseph Martin Kraus.

Tivoli är en mycket naturskön lövträdsbeklädd landtunga som skjuter ut i Brunnsviken. Namnet är inspirerat av Gustav III:s italienska resa åren 1783-84. Greve Bark upplät Tivoliudden åt Creutz som började anlägga en engelsk park där efter FM Pipers ritningar.

På fälten runt Bergshamra gård startade Karl XV ett experimentaljordbruk vars verksamhet bidrog till att frökontroll- och växtskyddsanstalterna senare förlades till Bergshamra. Här hade också Régis Cadier, hotell Rydbergs krögare och Grand hotells grundare, sina trädgårdsanläggningar. År 1919 uppläts en del av ägorna till en av de första föreningarna för koloniträdgårdar i landet. Bergshamra by är en väl bevarad 1800-talsmiljö i det område där Bergshamra gård tidigare låg. Här hade också Carl Malmsten sin bostad under större delen av sitt liv.

Bergshamra började exploateras för bostäder under 1950-talet. Strandområdena mot Stocksundet och Lilla Värtan har tillsammans med Bockholmen stort intresse som promenadområde. Under 1980-talet utvidgades bostadsområdet över fälten ner mot Tivoliberget och Piperska parken vid Brunnsvikens stränder.

Haga-Brunnsviken

Under stormaktstiden lät Christina Brahe uppföra säterigården Brahelund på marker vid Brunnsvikens västra strand. I slutet av 1700-talet köptes gården in av Gustav III som då förvärvade markområden kring Brunnsviken. Med hjälp av arkitekten F M Piper skapades Haga-, Bellevue- och Tivoliparkerna enligt den engelska parkens ideal. Trädgångar, öppna ängar, naturliga höjdparter och dalsänkor formades varligt för att förhöja skönheten och skapa intressanta utsiktspunkter och siktlinjer. Tidens främsta arkitekter och konstnärer formade ett romantiskt naturlandskap med infogade byggnadsverk, paviljonger och konst-

verk där Brunnsvikens vattenspegel fungerade som ett samlande element. I Hagaparken uppfördes år 1802 Haga slott som i dag används av regeringen för representation och liknande ändamål.

Gustav III:s paviljong visas i dag för allmänheten och Haga parkmuseum är inrymt i ett av de s.k. Koppärtälten. I parken finns även växthus som hyser bl.a. exotiska fjärilar. I Hagaparken arrangeras varje sommar guidade vandringar med olika teman.

I ett område norr om Hagaparken finns Frösundaviks herrgård och f.d. kasernetablisement som rymmer en miljö av stort kulturhistoriskt värde. Kasernetablisementets väl sammanhållna byggnader uppförda i nyklassicistisk stil utgjorde under ett halvt sekel en av Sveriges viktigaste militära utbildningsanstalter. Den disponerade under denna tid även Annelunds välbevarade herrgårdsbyggnad längre norrut.

Hela Brunnsvikens park- och vattenområde har stor betydelse för det biologiska sambandet mellan Ulriksdal, Sörentorp och Norra Djurgården. Till stora delar är växtligheten rik och sammanhängande. I Hagaparkens skogsbestånd häckar bl.a. större och mindre hackspett, grön göling, stenknäck och sparvhök. Tivoliudden i södra Bergshamra består av två kullar, varav den västra kallas Tivoliberget och den östra Pipers park. På den östra kullen finns tydliga spår kvar av den engelska parken. Vegetationen har fått utvecklas tämligen fritt och består till stor del av ekskog med hassel i buskskiktet och en rik lundflora med många vårblommor. På Tivoliberget finns kompositören Kraus grav.

Vid Brunnsvikens södra strand ligger stockholmstraktens äldsta kvarvarande utvårdshus, Stallmästaregården, vars traditioner och funktioner varit obrutna sedan 1600-talets mitt. Öster om vårdshuset leder en lindallé upp till Bellevue vars engelska park har utsiktspunkter som samordnades med Hagaparkens. Den idylliska bebyggelsen på Bellevue rymmer en av de få gårdsenheterna från 1700-talet i Stockholm. Förr sparades sällan ekonomibyggnader då man bevarade gamla gårdar. I dag utgör ett stall och en lada på Bellevue de enda exemplen på sådan bebyggelse inom Stockholms tullar. Här kan allmänheten även besöka konstnären Eldhs museum.

När Gustav III skapade parkområdet kring Brunnsviken delade han i det romantiska natursvärmeriets anda ut tomter till sina nära vänner. Generalen Armfeldt fick ett markområde vars östra strandlinje var ungefär lika lång som Hagaparkens på andra sidan Brunnsviken. Här uppfördes Villa Frescati som senare kom att ge namn åt hela området.

Norra Djurgården

På Lappkärrsberget vittnar ett bronsåldersröse om tidig bosättning på Norra Djurgården som fram till 1400-talet dominerades av byarna Unnaröra och Husarne. Genom byten och donationer tillföll en stor del av området Klara kloster. Sedan klostergodsen i samband med Gustav Vasas reduktion år 1527 drogs in till kronan blev hela Norra Djurgården kunglig egendom. När Karl XI i början av 1680-talet inhägnade sin kungliga jaktpark etablerades en rad grind- och hovjägarboställen som

placerades längs Djurgårdsgärdesgården. De som bebodde dessa hade som löneförmån att bränna och utskänka starka drycker. Lill-Jans, döpt efter en skog- eller grindvaktare som en gång bodde där och var mycket liten till växten, blev det mest populära utskänkningsstället. Namnet lever vidare i Lill-Jansskog som ligger öster om Tekniska Högskolan.

Norra Djurgården utgörs av omväxlande ängsytor, skogsklädda kullar, ädellövsbestånd och parkliknande landskap där mycket gamla ekar dominerar trädskiktet. Dessa områden är i dag i stort sett av samma karaktär som den forna jaktparkens och har stora naturvärden vilka främst hänger samman med beståndet av ekar och andra ädla lövträd. Många hotade, sällsynta och hänsynskrävande växt- och djurarter finns dokumenterade och området utgör även en klassisk lokal för mykologer. Den gamla ekskogen hyser ett av Sveriges mest värdefulla bestånd av bark- och vedlevande insekter. För skalbaggar, fjärilar och steklar kan dessa lövträdsbestånd betraktas som unika ur svensk synpunkt. Vid Uggleviken finns en av Stockholms stads förmärsta fukt-lövsskogar med stadens artrikaste starrgräslokal. Här är småfågellivet rikt representerat med bl.a. näktergal. Naturområdets storlek på Norra Djurgården ger möjligheter till relativt ostörd rekreation. Vid Stora Skuggans natur- och friluftscenrum finns bl.a. stigar med naturpedagogiskt material.

År 1885 flyttade Bergianska trädgården från Vasastaden till Brunnsvikens norra strand. Hit lokaliserades även odlingen av grönsaker och blommor för den växande storstadens behov.

Området vid Brunnsvikens sydöstra strand kallas i dag Kräftriket efter ett värdshus som i slutet av 1700-talet blev känt för att servera ovanligt stora kräftor. Här och vidare norrut utvecklades i början på 1900-talet det s.k. institutionsområdet allt eftersom flera läroanstalter i centrala Stockholm blev alltför trångbudda. Därmed förändrades delar av den lantliga naturparken till ett område med monumentala byggnader inbäddade i grönska. Flera av landets främsta arkitekter har varit upphovsmän till de kulturhistoriskt värdefulla institutionsbyggnaderna på Norra Djurgården. Naturhistoriska riksmuséet dominerar ett vidsträckt landskapsrum. På 1960-talet uppfördes universitetet på f.d. Lantbruksakademiens område.

Det har sagts att den svenska idrotten föddes på Norra Djurgården. Stockholms Stadion, Gymnastik- och Idrottshögskolan, Ryttsstadion med tillhörande ridvägar och en rad tennishallar förklarar varför området i dag utgör ett av landets viktigaste idrottscentrum.

Gärdet och Kaknäs

Ladugårdsgärdet har sedan medeltiden varit ett öppet fält som använts som betesmark och för militär exercis. På Ladugårdsgärdet och i Kaknäsområdet anlades i början av 1400-talet kungsladugården Vädla. Här bedrevs åkerbruk i betydande omfattning. Stora delar av Södra Djurgården användes även till slätter och bete. På 1800-talet ökade den militära

verksamheten på Ladugårdsgärdet som blev de närliggande regementenas exercisplats. Karl XIV Johan inspekterade ofta truppernas övningar från "Borgen" ritad av arkitekten Fredrik Blom. Han är också upphovsman till kungens slott Rosendal, beläget på andra sidan Djurgårdsbrunnsviken. Det öppna landskapet på Gärdet har i senare tradition använts för demonstrationer, tävlingar och folkfester av olika slag. Här finns även ett motionsspår som kallas Kaknässpåret. Djurgårdsbrunn och Lidingöbro är två omtyckta och välbesökta världs- och turisthus i området. Djurgårdsbrunn var från början en plats dit Stockholmare på 1750-talet för att dricka från de hälsokällor som upptäckts där. Lidingöbro är ett minne från den flottbro som i början av 1800-talet ledde till Lidingö.

En del av de museer som finns i området är inhysta i gamla kasernbyggnader som påminner om områdets tidigare militära anknytning. I det artrika ädellövskogs- och parkområdet söder om Tekniska museet växer knäckepil och al längs stranden. Områdets markflora hyser många intressanta och ovanliga arter, t. ex. luktvicker och jättesolöga.

Under åren mellan 1910 och 1930 uppfördes den s.k. Diplomatstaden på det gamla Skogsinstitutets mark. Husen är byggda i nationalromantisk stil med enhetligt formspråk och var från början avsedda för utländska diplomater. Som ett minne av det gamla Skogsinstitutets verksamhet rymmer Nobelparken strax väster om Diplomatstaden de flesta trädslag som förekommer i Sverige.

Den s.k. Gärdesstaden norr om Valhallavägen kom till under 1930-talet efter många förhandlingar mellan staten och Stockholms stad. Stadsplanen har monumentala drag med öppna och storskaliga former och en arkitektur som präglas av funktionalistiskt formspråk. Området kring Tessinparken karaktäriseras av stora gräsytor, alléer och dammar. Grönskan spelar en viktig roll för det biologiska sambandet mellan Södra och Norra Djurgården.

Inom Kaknäsområdet finns skogspartier med välutbildad dikes- och fuktängsflora. Utanför kusten på Kaknäskär häckar bl.a. snatterand, Sveriges mest sällsynta häckande simand.

I mitten av 1960-talet byggdes Kaknästornet som är en välkänd orienteringspunkt och har givit området ett karaktäristiskt utseende. Det är en solitär som kommer till sin rätt tack vare att omgivningen är fri från konkurrerande höga byggnader. På toppen av Kaknästornet finns en restaurang med tillhörande utsiktsplattform.

Södra Djurgården

De äldsta spåren av mänsklig aktivitet på Södra Djurgården är från yngre järnåldern och utgörs av ett gravfält på den södra stranden i Djurgårdsbrunnsvikens östra del.

Sedan kung Karl Knutsson år 1452 bytte till sig dåvarande Waldemarsön från Klara kloster har området varit i kunglig ägo. Namnet Djurgården kommer troligen från den mindre "Diuregårdh" som Johan III anlade i närheten av nuvarande Nordiska museet på 1570-talet. Här anställdes även en same för att sköta renar, älgar och hjortar. Djurgår-

den flyttades senare till ett område som omfattar stora delar av nuvarande Skansen. Skansens friluftsmuseum intar i dag även i ett internationellt perspektiv en särställning. Hela Södra Djurgården har under sekler varit Stockholms populäraste utflyktsmål för dem som sökt kultur och nöjen.

Här finns bl.a. Vasamuseet, Nordiska museet och Biologiska museet. Den konstintresserade kan besöka Liljevalchs konsthall, Prins Eugens Waldemarsudde och Thielska galleriet på Blockhusudden.

Gröna Lund, som ursprungligen var namnet på en trädgårdstomt i den s.k. Djurgårdsstaden, är ett mycket populärt nöjesfält med bl.a. ett utvårdshus från 1700-talet.

Södra Djurgårdens strandlinje kom tidigt att påverkas av örlogsflottans verksamhet på Skeppsholmen. Under 1700-talet uppkom behov av vinterförvaring av galärer som farit illa i krigen och inte fick plats på Skeppsholmen. Dessa placerades på strandområden som senare utvecklades till Galärvarvet och Djurgårdsvarvet. Vid Galärvarvet finns i dag en gästhamn för besökande båtar. I närheten vid Djurgårdsbron kan man hyra roddbåtar och kanoter. Flottan har sedan 1700-talet haft intressen på Beckholmen strax utanför Djurgårdsstaden som även hyst verksamhet för lagring och export av beck och tjära. I mitten av 1800-talet etablerades en reparationsanläggning för ångfartyg då skeppsdockor sprängdes ut på ön.

Naturen på Södra Djurgården karaktäriseras av den engelska parkens landskapsplanering men området hyser en biologisk mångfald som väl kan jämföras med Norra Djurgårdens. Även här finns spår av den forna jaktparkens omväxlande natur och förutom de parkliknande landskapen och trädgårdarna har Södra Djurgården även en naturmark som innehåller avskilda skogspartier och ekbackar. I områdets östra del ligger Isbladskärret där bl.a. brunand, snatterand, skedand och häger häckar. Runt kärret, som anses vara Stockholms kommuns förnämsta fågellokal, finns en anlagd stig med observationsplatser.

Välkända arkitekter har satt sin prägel på en stor del av bebyggelsen på Södra Djurgården. Fredrik Blom ritade Rosendals empirelott. Detta uppfördes på 1820-talet. Slottet var Karl XIV Johans sommarresidens och fungerar sedan år 1913 som Bernadottemuseum där allmänheten sommartid kan beskåda den väl bibehållna ursprungliga inredningen. Arkitekten Ferdinand Boberg svarade i början av 1900-talet för de pampiga jugendvillorna Oakhill (nuvarande italienska ambassaden) och Prins Eugens Waldemarsudde. Boberg är även upphovsman till Thielska galleriet.

Skeppsholmen och Kastellholmen

Skeppsholmen och Kastellholmen utgör en värdefull del av Stockholms inlopp och en unik miljö genom sin oförändrade topografi och den obrutna kontinuiteten i bebyggelsen som tydligt vittnar om flottans fäste i Stockholm.

På 1500-talet var Skeppsholmen en kunglig lustgård som kallades Vagnsön eller Lustholmen. Här hade hovet en särskild byggnad där det hölls gästbud och officiella mottagningar. Holmen behöll länge sin trädgårdskaraktär som ytterligare förstärktes under inflytande av 1700-talets engelska parkideal varifrån spår finns kvar än i dag. Skeppsholmen fick sitt nuvarande namn på 1640-talet då örlogsflottan flyttades hit från Blasieholmen. På 1680-talet förlades örlogsbasen till Karlskrona men Skeppsholmen behöll sin funktion som örlogsstation fram till år 1969 då verksamheten flyttades till Muskö. Regalskeppet *Wasa* är ett av de skepp som byggdes på Blasieholmen. I samband med örlogsflottans flyttning från Blasieholmen till Skeppsholmen väcktes tanken att grunda ett hospital för sjuka och uttjänta båtsmän och år 1667 beslöt man att uppföra några stugor till deras vård. Dessa stugor förlades inom det område som senare utvecklades till den s.k. Djurgårdsstaden vars bebyggelse på stranden av nuvarande Södra Djurgården också i andra avseenden hade ett starkt samband med Skepps- och Kastellholmens marina verksamhet.

Flera av de byggnader som uppfördes under 1800-talet ritades av arkitekten Fredrik Blom. Några exempel är Skeppsholmskyrkan, Amiralitetshuset och det gamla exercishuset, dit Moderna museet lokaliserades år 1958. Under senare år har Skeppsholmen blivit konstens och kulturens skärgårdsö. Moderna museet, Östasiatiska museet, Arkitektur-museet och Konstakademien disponerar alla byggnader som har historisk anknytning till den marina verksamheten på ön. Nere på strömmen ligger segelfartyget af Chapman, som byggdes i Storbritannien år 1888 för att gå i linjefart till Australien.

På Kastellholmen har sedan år 1665 örlogsflaggan vajat och härifrån har även gästande örlogsmän saluterats. Hantverkarbostället från år 1737 nyttjades förr som förläggning för skeppsgossar. Flaggonstapelbostället Blåsut var på sin tid ett välkänt värdshus. Den stora kajen i sydväst har fått namnet Britanniakajen efter den engelska drottningens besök här år 1956. I dag har bl.a. föreningar med anknytning till sjöfart och sjöförsvaret sina kanslier i kastellet.

Fjäderholmarna

Fjäderholmarna har stor betydelse för Stockholms kulturhistoria och för dess samband med skärgården. Från 1600-talet och ända fram till 1940-talet bedrevs krogrörelse på Fjäderholmarna. I mitten av 1800-talet inköptes öarna av Stockholms stad som lät vissa öar bli avstjälningsplats för latrin, en verksamhet som pågick fram till 1880-talet. I samband med första världskriget började Fjäderholmarna nyttjas för militära ändamål. Då uppfördes bl.a. bostadshus och magasin. De kom under andra världskriget att kompletteras av ytterligare förrådsbyggnader och baracker. Enligt ett regeringsbeslut år 1988 ingår Fjäderholmarna nu i kungliga Djurgården och administreras därmed av Djurgårdsförvaltningen som de senaste åren genomfört en omfattande upprustning på öarna.

De fyra största öarna är Stora Fjäderholmen, Ängsholmen, Libertas och Rövarns holme. På Stora Fjäderholmen finns i dag verksamheter som båtbyggeri och annat hantverk samt fiskrökeri. I några byggnader samt i hamnen visas båtar som tillhör Museiföreningen Sveriges fritidsbåtar och föreningen Allmogeåtar. Det finns även tre matserveringar på ön samt galleri, smedja, bageri, konferenslokal, utställningar om skärgården samt ett skärgårdsakvarium. Via en nyanlagd promenadväg runt Stora Fjäderholmen är det möjligt att besöka områden med typisk skärgårdsnatur med klippor utmärkta för solbad. Ön trafikeras sommartid av ett antal rederier. Öarna Libertas och Rövarns holme är numera fågelskyddsområde med förekomst av bl.a. snatterand, vitkindad gås och vitfågel.

6 Exploateringsintressen och skyddsbehov

6.1 Tidigare ställningstaganden

Redan när Gustav III i slutet av 1700-talet upplät stora marker till Armfelt, Edelcrantz och andra väckte dessa donationer kritik. Strax efter kungens död tillsattes en kommission för att reglera och förbättra dispositionen av Djurgårdens mark.

Marken på kungliga Djurgården är numera statens egendom. Konungen har dock för evärdelig tid enskild dispositionsrätt till marken. Denna rätt reglerades genom överenskommelse åren 1809-1810 mellan Karl XIII och rikets ständer.

Dispositionsrätten utgår från förutsättningen att avkastningen av Djurgårdens mark, byggnader och anläggningar m.m. får användas endast till Djurgårdens underhåll, förbättring och förskönande eller, enligt särskilda beslut, för upprustningsarbeten på de kungliga slotten.

Såsom dispositionsrätten tillämpats innebär den att Konungen avstått från denna sin rätt dels till förmån för olika juridiska och fysiska personer, dels till olika ändamål (s.k. ändamålsupplåtelser). I de fall Konungen till förmån för visst ändamål avstått från sin disposition har Konungen när ändamålet upphört återinträtt i dispositionsrätten.

Marken på kungliga Djurgården förvaltas av Djurgårdsförvaltningen som är en del av Ståthållarämbetet.

Riksdagen beslutade år 1879 och år 1889 att upplåta mark till Stockholms stad för en hamnanläggning vid Värtan och för ett nytt gasverk. Detta var början till en exploatering av norra Djurgården i större skala.

Djurgårdssakkunniga lade år 1917 fram ett förslag till markdisposition för Djurgården som innehöll markupplåtelser för bl.a. Gärdets bebyggelse men som också innebar att betydande delar skulle behållas som naturlig park. De i betänkandet och den därtill hörande dispositionsplanen uttalade rekommendationerna blev vägledande vid framtida behandling av frågor om djurgårdsmarkens användning.

År 1959 väcktes motioner i riksdagen om att bevara Djurgården som en naturlig park. År 1963 lade Djurgårdsnämnden fram ett betänkande

där det slogs fast att upplåtelse av djurgårdsmark för statliga och enskilda byggnader skulle upphöra med eventuellt undantag för måttlig komplettering av befintlig bebyggelse. Beslut om detta togs av Kungl. Maj:t och riksdagen år 1964 (prop. 1964:183, bet. 1964:SU195, rskr. 1964:380).

I 1971 års Brunnsvikenutredning redovisade dåvarande Byggnadsstyrelsen alternativa användningssätt för institutionsområdet vid Brunnsviken. Utredningen förordade "det alternativ som säkerställer vissa marktillgångar för eventuella framtida statliga behov och som samtidigt ger goda möjligheter för rekreativa funktioner".

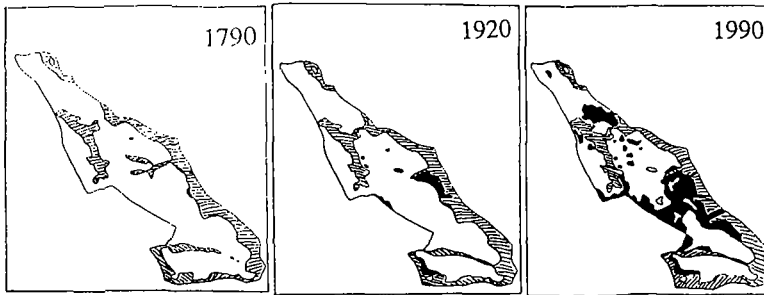
Samtidigt med den beredning som har skett i enlighet med regeringens uppdrag enligt lagen om hushållning med naturresurser m.m. har Djurgårdsmarken varit föremål för ställningstaganden i samband med omorganisationen av den statliga fastighetsförvaltningen. I regeringens proposition om riktlinjer för den statliga fastighetsförvaltningen och ombildning av byggnadsstyrelsen m.m., förordade regeringen att de kungliga slotten och kungliga Djurgården skulle förvaltas efter oförändrade principer. Riksdagen anslöt sig till regeringens förslag i denna fråga men begärde en fortsatt redovisning av bl.a. frågor om nationella kulturvärden (prop. 1991/92:44, bet. 1991/92:FiU8, rskr. 1991/92:107).

Regeringen återkom därför i propositionen (prop. 1992/93:37) om ny organisation för förvaltning av statens fastigheter och lokaler, m.m. till frågan om Djurgårdsmarkens framtida användning. I propositionen konstaterar regeringen att Norra Djurgården i dag präglas av dels utbildnings- och högskolekomplexen, dels den kvarvarande karaktären av strövområden. Regeringen anförde vidare att det är angeläget att dessa huvudkaraktäristika konfirmeras i valet av framtida förvaltningsformer för området. "Det bör sålunda i anslutning till det pågående utredningsarbetet kring bl.a. den framtida markanvändningen i området kring Brunnsviken m.m. slås fast att nya upplåtelser på Norra Djurgården bör komma i fråga endast för institutionskomplexets behov och utveckling. Upplåtelser som står i konflikt med bevarande av områdets kulturvärden bör inte kunna göras".

Regeringen anförde vidare att fastigheterna inom institutionsområdet borde förvaltas såsom huvuddelen av landets högskolefastigheter i övrigt, dvs. av den bolagsbildning som sedermera fått namnet Akademiska hus AB. En överlåtelse av de därvid berörda ändamålsupplåtelseorna borde därför ske. Regeringen slog dock fast att någon ändring av det direkta statliga ägandet av Djurgårdsmarken inte var aktuell.

I fråga om Södra Djurgården upprepade regeringen att detta område med dess komplex av kulturinstitutioner även fortsättningsvis borde förvaltas i myndighetsform. Någon ändring av gällande ändamålsupplåtelser är ej aktuell. Riksdagen godkände det som anförts i propositionen i denna del (bet. 1992/93:FiU:8, rskr. 1992/93:123).

I figur 2 illustreras hur andelen exploaterad mark successivt ökat mellan åren 1790 och 1990 inom området kring Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården.

Figur 2. Utveckling av exploatering för bebyggelse m.m.inom området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården 1790-1990.

6.2 Aktuella exploateringsintressen

Som framgår av det föregående har området komplexa skyddsvärden med nationell och i stor utsträckning internationell betydelse. Det framgår vidare att vissa delar av området successivt tagits i anspråk för anläggningar och institutioner för forskning, högre utbildning, museiverksamhet, idrott, friluftsliv och rekreation samt att området genomkorsas av ett antal viktiga trafikleder, främst Roslagsvägen, Valhallavägen och Lidingövägen. De sista resterna av Hagaparkens gräns mot väster - den s.k. ahan, ett trädgårdsdike med gräsvall och häckplantering, - utplånades i samband med Uppsalavägens omvandling till motorväg på 1960-talet.

Delar av den tidigare Djurgårdsmarken har steg för steg tagits i anspråk för industriell och liknande verksamhet i former som inte låter sig förenas med områdets karaktär av historiskt landskap, präglad av parklandskap, naturmark och med kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer. Det gäller bl.a. områdena kring Värtaverket och Värtahamnen. Ett antal delområden har tagits i anspråk för mer omfattande bebyggelse som områden vid Bergshamra och Stora Lappkärrsberget, kontorsbebyggelsen vid Frösundavik och inom kvarteret Skogskarlen på Brunnsvikens norra strand, bebyggelsen för Stockholms universitet vid Frescati öster om Roslagsvägen samt Roslagstulls sjukhusområde och småindustriområdet vid Albano, vilka områden avses utnyttjas för forskning och högre utbildning bl.a. inom det s.k. Fysikcentrum. I områdets centrala och södra del gäller det bl.a. delar av det s.k. institutionsbältet, Gärdesstaden på Ladugårdslandet, museerna på Södra Djurgården samt Djurgårdsstaden.

Promemorians överväganden i fråga om synen på tillkommande bebyggelse eller anläggningar inom eller i närheten av området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården har föranlett kommentarer från åtskilliga remissinstanser. Kommentarererna ger sammantaget en bild av de exploateringsintressen som kan väntas hota skyddsvärdena i området.

Landstinget framhåller att den planerade billeden Ringen måste kunna genomföras. Enligt landstinget finns även starka motiv för att reservera Fisksjöäng - som en naturlig del av Husarviksprojektet - och delar av Sörentorp och Margareteborg för framtida bebyggelse. Dessa områden

kan med sina centrala lägen och sina goda möjligheter till bra kollektivtrafik bli attraktiva för bostäder. Polishögskolan och Vasakronan anser däremot att planeringen bör utgå från att Polishögskolan kommer att ligga kvar i Sörentorp.

Vid Ulriksdals trafikplats korsar den i regionplanen redovisade snabbspårvägen både Uppsalavägen och Bergshamraleden på en lång bro som enligt Solna kommun medför allvarliga komplikationer för landskapsbilden. Kommunen framhåller att hela E4-stråket från Ulriksdal till Norrtull ger upphov till allvarliga miljöproblem. Det finns t.ex. anledning att överväga en sänkning av Bergshamraleden i samband med en ombyggnad av Ulriksdals trafikplats för att återskapa sambandet mellan Ulriksdal och Brunnsviken.

Många remissinstanser uttrycker oro inför hoten mot områdets natur- och kulturvärden från de storskaliga projekt som nu är kända i och intill det skyddsvärda området. Det gäller framför allt Österleden, en ny stadsdel och eventuell OS-anläggning vid Husarviken samt utbyggnader för kontor på bensinstationstomten vid Norrtull, vid Frösundavik och i kvarteret Skogskarlen. Naturhistoriska riksmuseet, Naturskyddsföreningen, Nacka Miljövårdsråd, Projekt Ekoparken och Stockholms läns hembygdsförbund anser att Österleden utgör det största hotet. Naturskyddsföreningen påpekar att trafiken från Lindarängsvägens trafikplats mot centrum kommer att klyva Gärdet mitt itu. Solna och Stockholms kommuner framhåller i sitt gemensamma program att den beräknade kraftiga trafikökningen på de leder som går genom området - särskilt på Roslagsvägen - innebär ett allvarligt hot mot natur- och kulturvärdena. Naturhistoriska riksmuseet och Stockholms universitet påpekar att Roslagsvägens och norra Länkens utformning har stor betydelse för sambanden mellan det centrala campusområdet och Kräftriket, Frescati Hage samt Sveaplans gymnasium och betonar därför att Roslagsvägen och Norra Länken måste utformas utifrån tydliga krav på omsorgsfull miljöplanering och ostörd natur. Kungliga Vetenskapsakademien, Naturhistoriska riksmuseet, Naturskyddsföreningen, Projekt Ekoparken, Förbundet för Ekoparken och Stockholms läns hembygdsförening anser att området kring Husarviken ej bör bebyggas - varken med OS-anläggningar eller bostäder - utan återställas som naturmark. Ny storskalig bebyggelse skulle helt förändra upplevelsen av natur- och kulturlandskapet.

6.3 Kommunernas program och länsstyrelsens yttrande

Berörda förvaltningar i Solna och Stockholms kommuner redovisade i december 1992 ett förslag till gemensamt program för planering av området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården. Kommunfullmäktige i båda kommunerna har därefter ställt sig bakom det gemensamma programmet med vissa nyanseringar i fråga om bedömningar av enskilda delområden.

Förslaget till program har upprättats i brett samarbete inom kommunerna och under fortlöpande kontakt med länsstyrelsen. Ett preliminärt

förslag till program har varit föremål för samråd. Yttranden över förslaget har inhämtats från grannkommuner, ett stort antal förvaltningar, myndigheter, organisationer och företag. Allmänheten har informerats genom annonser och offentliga samrådsmöten.

Kommunernas program har sin utgångspunkt i följande principer:

- * Området skall värnas som en unik natur- och kulturpark med till parken väl anpassad bebyggelse.
- * Området skall utvecklas för friluftsliv och rekreation i en omfattning och i sådana former som inte skadar områdets natur- och kulturvärden.
- * Området skall förbättras med avseende på trafikstörningar och andra miljöproblem.

Hela området kring Brunnsviken är enligt programmet en kulturmiljö som skall bevaras bl.a. genom byggnadsminnesförklaringar eller detaljplanebestämmelser.

Övriga värdefulla kulturmiljöer skall också bevaras. Det gäller bl.a. Ulriksdal, stora delar av institutionsområdet på Norra Djurgården, delar av Hjorthagen och gasverket, Gärdesstaden och Södra Djurgården.

Naturvårdens intressen av biologiska kärnområden med tillräcklig storlek föreslås säkerställas genom tre naturreservat: Ulriksdal, Norra Djurgården och Södra Djurgården med Ladugårdsgärdet. Inom dessa kärnområden skall ingen exploatering få ske. Mellan kärnområdena skall de biologiska spridningsvägarna upprätthållas och där så är möjligt förstärkas.

Utveckling av friluftsliv och rekreation, kulturliv, nöjen och turism skall enligt programmet underlättas på lämpliga platser och bör kunna ske utan konflikt med kulturminnesvårdens och naturvårdens intressen.

All nybebyggelse inom området skall enligt programmet anpassas till natur- och kulturmiljön. Det innebär att möjligheterna till sådan bebyggelse är mycket begränsade. Möjligheter till nybebyggelse skall i första hand tas till vara för behov av nationell betydelse eller som har naturliga samband med befintliga verksamheter.

Trafiklederna utgör miljöproblem och trafikökningar som innebär ökade miljöstörningar är enligt programmet ett allvarligt hot mot natur- och kulturmiljön. En minskning av störningarna är enligt programmet nödvändig och måste klaras framför allt genom regionala åtgärder som går utöver vad som följer av överenskommelsen om infrastrukturens utbyggnad i Stockholmsregionen.

Länsstyrelsen i Stockholms län anför i sitt yttrande till regeringen den 16 december 1993 över kommunernas program att de oexploaterade och kulturhistoriskt värdefulla miljöerna i området nu bör få ett permanent och effektivt skydd. Dessa miljöer utgör unika nationella tillgångar. Länsstyrelsen föreslår därför att detta skydd sker i form av särskild lagstiftning. Utgångspunkten för skyddet bör enligt länsstyrelsen vara att områdenas karaktär av natur- och kulturmiljöer skall bevaras och förstärkas. Områdets särskilda karaktär kan upprätthållas bara så länge de s.k. spridningskorridorerna för växter och djur hålls intakta. Åtgärder krävs enligt länsstyrelsen därför för att säkerställa och helst förstärka

dessa korridorer. Staten och berörda kommuner måste gemensamt arbeta för detta. Prop. 1994/95:3

Enligt länsstyrelsens bedömning har det aktuella området en särställning i landet med sina unika bevarandevärden. Samtidigt finns det få områden i Sverige som är utsatta för ett lika hårt exploateringsstryck. Kommunernas program påtalar särskilt att området är, och i framtiden kommer att vara, utomordentligt attraktivt för exploateringar på grund av det centrala läget och de stora miljökvaliteterna. Förbättrade kommunikationer kommer enligt länsstyrelsen också att medföra ett ökat bebyggelsestryck. Med hänsyn till detta ligger det enligt länsstyrelsen nära till hands att anta att områdets bevarande kommer att ifrågasättas och hotas framöver och att detta kommer att ske i högre grad ju starkare exploateringsintressena är.

Länsstyrelsen anser att de av kommunerna föreslagna skyddsformerna enligt naturvårdslagens och kulturminneslagens bestämmelser i princip är tillräckliga för att hindra att området exploateras. Det kan dock enligt länsstyrelsen vara alltför optimistiskt att, vid de särskilda förhållanden som råder i området, helt förlita sig på att t.ex. ett naturreservatsskydd kan garantera att de obebbyggda delarna förblir skyddade i framtiden. Det kan inte uteslutas att det kan komma att ske en bitvis - vid varje tillfälle obetydlig - utbyggnad inom bevarandeområdena. På lång sikt skulle detta kunna ge konsekvenser som nu inte kan överblickas. Länsstyrelsen föreslår att områdets samlade bevarandevärden ges ett förstärkt skydd i en särskild lag. Därmed garanteras att bevarandevärdena ges prioritet även på mycket lång sikt.

En särskild lagreglering för det aktuella området införs enligt länsstyrelsen förslagsvis i naturresurslagen. Innebörden bör vara att någon exploatering av de värdefulla natur- och kulturmarkerna inte får ske. Närmare föreskrifter för hur berörda delar skall skötas och nyttjas föreslås regleras genom gällande naturvårds- och kulturminneslagstiftning. Dispenser eller ändringar som strider mot den överordnade lagens bestämmelser skall enligt länsstyrelsen inte kunna medges. Lagstiftningen får, enligt länsstyrelsens mening, emellertid inte innebära att områden som i dag är exploaterade inte längre kan användas för sina ändamål. Naturlig omvandling och utveckling av sådana anläggningar får inte heller förhindras liksom erforderliga vägar och kollektivtrafik i området.

6.4 Gällande rätt

Flera lagar är tillämpliga och kan utnyttjas för att skydda ett områdes natur- och kulturvärden mot ingripande åtgärder. Av särskild vikt för frågor om markanvändning är lagen om hushållning med naturresurser m.m., naturresurslagen, och plan- och bygglagen, PBL. Lagstiftning som närmast är av skyddskaraktär som naturvårdslagen och lagen om kulturminnen m.m. har särskild betydelse i arbetet med förstärkt skydd för sådana känsliga natur- och kulturmiljöer som det här är fråga om. Här redovisas vissa huvuddrag i den aktuella lagstiftningen.

Naturresurslagen

Syftet med lagen är att främja en från ekologisk, social och samhälls-ekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning med marken och vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Med det sistnämnda uttrycket avses lagens krav på hänsyn till den byggda miljön, landskapsbilden m.m. Lagens grundläggande hushållningsbestämmelser innehåller föreskrifter om den avvägning som skall göras mellan skilda intressen i fråga om ianspråktagande av mark- och vattenområden. Bland sådana föreskrifter, som återfinns i 2 kap., bör nämnas den uttryckliga hänsyn som vid planeringen skall tas till områden som är ekologiskt känsliga (3 §) och områden som är av betydelse för natur- och kulturmiljön eller friluftslivet (6 §). Innehåller ett område som det sistnämnda värden av nationell betydelse sägs dessa enligt lagen utgöra riksintressen och skall ges ett särskilt starkt skydd. Av de särskilda hushållningsbestämmelserna för vissa områden i landet (3 kap.) kan direkt utläsas vilka områden som avses och att dessa områden i sin helhet är av riksintresse med hänsyn till sina natur- och kulturvärden. Det sistnämnda innebär för områdena särskilda skyddsregler, regler som dock inte är absoluta. Hänsyn skall således tas till det lokala näringslivet, till totalförsvaret och till utvecklingen av befintliga tätorter.

Kravreglerna i naturresurslagen anger de allmänna intressen som skall vägas in i avgöranden av markanvändningsfrågor enligt till naturresurslagen anknuten lagstiftning. En huvudtanke i naturresurslagen är att ansvaret för att, inom de ramar som ges i lagstiftningen, bedöma vad som är en lämplig användning av mark och vatten skall vila på respektive kommun. När det gäller mark- och vattenområden som är av riksintresse har staten det slutliga avgörandet över hur marken och vattnet inom områdena får användas i de avseenden som bestämmelserna behandlar. En precisering av kravreglerna sker dels genom den kommunala planeringen enligt plan- och bygglagen, dels vid tillämpning av lagens hushållningsbestämmelser vid prövning av mål och ärenden enligt en rad andra lagar som rör utnyttjandet av mark och vatten som väglagen, miljöskyddslagen, vattenlagen och naturvårdslagen. För att bestämmelserna i naturresurslagen skall få den avsedda verkan som ett instrument för den fysiska riksplaneringen och därmed även för miljöpolitiken krävs att bestämmelserna verkligen får en tillämpning i enskilda ärenden som överensstämmer med lagstiftarens intentioner. Förordningen (1993:209) om tillämpning av lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. preciserar myndigheternas uppgifter i frågor som berör riksintressen enligt 2 och 3 kap. i lagen.

Plan- och bygglagen

Planläggning skall ske så att den främjar en från allmän synpunkt lämplig utveckling. Mark- och vattenområden skall användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffen-

het och läge samt föreliggande behov. Med områdets beskaffenhet innefattas bl.a. sådana frågor som markens känslighet för påverkan och områdets kulturella förutsättningar. I varje kommun skall finnas en översiktsplan som omfattar hela kommunen. I denna plan skall i stort anges hur mark- och vattenområden är avsedda att användas och hur bebyggelseutvecklingen bör ske. Av planen skall framgå hur kommunen avser att tillgodose riksintressen enligt naturresurslagen. När kommunen gör sin översiktsplan skall naturresurslagens bestämmelser vara en utgångspunkt. Genom samråd med länsstyrelsen skall bl.a. bestämmelserna om hänsyn till riksintressen konkretiseras och göras begripliga i det lokala sammanhanget. Länsstyrelsen har som företrädare för staten skyldighet att i ett granskningsyttrande meddela kommunen om översiktsplanen inte tillgodoser riksintressen och om planen, om den angår mer än en kommun, inte har samordnats på lämpligt sätt mellan berörda kommuner. Översiktsplanen är inte bindande för myndigheter eller enskilda. Ett ställningstagande till vad som skall utgöra ett riksintresse görs i ärenden enligt plan- och bygglagen.

Naturvårdslagen

Lagen innehåller bl.a. bestämmelser om bevarande av och skydd för naturmiljön och vissa typer av kulturpräglade områden. Lagen innehåller också regler som skall skydda och bevara växt- och djurarter och friluftslivet. För dessa ändamål kan olika former av områdesskydd inrättas. Med detta avses nationalpark, naturreservat och naturvårdsområde. Lagen innehåller regler om fridlysning av naturminnen, växter och djurarter. Ett särskilt skydd för friluftslivet utgör strandskyddet.

En *nationalpark* kan sägas utgöra ett större sammanhängande område som i första hand är avsett att tillgodose behovet av orörd natur, orörd i den bemärkelsen att naturen inte varit föremål för exploatering av mer ingripande slag. Marken tillhör alltid staten. För parken gäller särskilda föreskrifter. Beslut om inrättande av en nationalpark fattas av riksdagen.

Länsstyrelsen kan förklara ett område som *naturreservat*, om den finner att området bör skyddas och vårdas särskilt på grund av dess betydelse för kännedom om landets natur, dess skönhet eller annars märkliga beskaffenhet. Det är här alltså fråga om naturskydd i en mera begränsad omfattning än vad som gäller för en nationalpark. Skälen till att inrätta naturreservat kan variera. Det kan vara fråga om att bevara en äldre form av landskap antingen i sin ursprungliga eller kulturpräglade form eller att öppna ett område för att tillgodose friluftslivets behov. Områden där bebyggelsemiljöer utgör ett framträdande inslag kan däremot knappast skyddas som naturreservat. Ett naturreservat får, till skillnad från vad som gäller nationalparker, stanna kvar i en enskilds ägo, men ägaren får finna sig i inskränkningar i fråga om markanvändningen. Också för naturreservat gäller särskilda föreskrifter som länsstyrelsen meddelar.

En annan skyddsform är *naturvårdsområde*. Det är här fråga om mark där särskilda åtgärder behövs för att vårda eller bevara naturmiljön. Åtgärderna får dock inte vara av så ingripande art att pågående markanvändning avsevärt försvåras. Vid sådant förhållande gäller att det i stället bör övervägas om ett naturreservat skall inrättas. Avsikten med reglerna om *strandskydd* är att skydda allmänhetens möjligheter till bad och friluftsliv. Strandskyddet omfattar i princip land- och vattenområden intill 100 meter från strandlinjen men kan ökas till 300 meter, om det anses behövligt.

Lagen om kulturminnen m.m.

De lagar som redovisats ovan har alla betydelse för skyddet av kulturmiljön. Särskild betydelse i detta avseende har naturligtvis *lagen om kulturminnen m.m.* Lagen slår inledningsvis fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. I lagen finns bestämmelser om fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. Lagen innehåller också bl.a. vissa regler om utförelse av kulturföremål ur landet.

I 1988 års proposition (prop. 1987/88:104) om kulturmiljövård anges kulturmiljövårdens inriktning och mål. Där konstateras att den snabba förändringen av den yttre miljön har lett till ett starkt ökat intresse för bevarande av äldre byggnader liksom för natur- och landskapsvård. Det syfte som nämns först är att kulturmiljövården skall bevara och levandegöra kulturarvet. Ambitionen är dock inte att enbart bevara skilda företeelser som enskilda objekt. Lika viktigt är objektets omgivning. Kulturminneslagens tillämpningsområde är inte heller begränsat till att avse enbart skydd för fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen, utan avser även områden omkring kulturobjektet. En park eller en trädgård kan således innefattas av det skydd som följer med kulturminneslagens föreskrifter.

7 Bestämmelser om nationalstadsparker tas in i naturresurslagen

Regeringens förslag: Ett skydd för nationalstadsparker förs in i naturresurslagens särskilda hushållningsbestämmelser för vissa områden i landet. Ny bebyggelse och nya anläggningar får komma till stånd och andra åtgärder vidtas inom en nationalstadspark endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmark och utan att i övrigt skada det historiska landskapets natur- och kulturvärden.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i sak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har accepterat uttrycket nationalstadspark som ett lämpligt begrepp eller lämnat detta utan erinran. *Svea hovrätt* och *Koncessionsnämnden för miljöskydd* ifrågasätter dock om begreppet nationalstadspark bör införas och anmärker att promemorian inte säger något om vad som utmärker en nationalstadspark.

Flertalet remissinstanser tillstyrker eller har ingen erinran mot promemorians förslag att införa bestämmelser till skydd för nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården i naturresurslagen. Bl.a. *Boverket* och *Riksantikvarieämbetet* anser emellertid att inpassningen av en bestämmelse om nationalstadsparker i naturresurslagen bör göras på ett något annorlunda sätt än vad som föreslagits i promemorian. *Statens konstmuseer* anser att distinkta begreppsmässiga kategorier är ett viktigt stöd bl.a. vid avgränsning av det område som skall omfattas av skyddet. *Svea hovrätt* och *Koncessionsnämnden för miljöskydd* anser att bestämmelser om skydd för nationalstadsparker hör hemma i speciallagstiftningen, där bestämmelserna i naturvårdslagen om nationalparker är ett näraliggande exempel. Bl.a. *Stockholms kommun*, *Naturskyddsföreningen*, *Haga-Brunnsvikens vänner* och *Kommittén för Gustavianska Parken* ifrågasätter om inte en ändring i naturvårdslagen i stället för i naturresurslagen skulle kunna ge ett ännu starkare skydd för nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården. Enligt *Solna kommun* innebär det mycket och tidskrävande arbete att i önskvärd omfattning införa bestämmelser om byggnadsminnesområden, naturreservat, områdesbestämmelser och detaljplaner enligt kulturminneslagen, naturvårdslagen respektive plan- och bygglagen i syfte att skapa erforderligt skydd. Med hänsyn härtill är det fördelaktigt att genom särskild lagstiftning snabbt införa ett grundläggande skydd för ett samlat område. Därefter kan mera preciserade bestämmelser enligt de andra lagarna införas för olika delområden så som föreslagits i kommunernas program. Promemorians förslag till reglering i naturresurslagen tillstyrks mot den bakgrunden med vissa förbehåll av Solna kommun.

Skälen för regeringens förslag:

Skyddsinstrument

Regeringen anser att sådana mark- och vattenområden med därtill knutna natur- och kulturvärden som nu bör bli föremål för ett förstärkt skydd bör ges en samlad beteckning i lagstiftningen. Som Boverket framhåller finns knappast någon motsvarighet i landet till Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården, där så många unika värden är utsatta för ett så omfattande och under överskådlig tid fortlöpande exploateringstryck. Verket påpekar vidare att det finns ytterligare storstadsnära områden som kan behöva ett förstärkt skydd, vilket talar för en lösning inom ramen för naturresurslagen. I likhet med Boverket gör regeringen bedömningen att ytterligare något eller några områden i landets tätortsregioner inrymmer nationellt och internationellt unika natur- och kulturvärden och samtidigt har sådan betydelse för en tätortsregions ekologi

och för människors rekreation att det finns anledning att överväga motsvarande skydd genom lagstiftning som nu föreslås för området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården.

Regeringen anser att begreppet nationalstadspark på ett samlande sätt ger uttryck åt statens och kommunernas gemensamma ansvar för skydd av det historiska landskapet inom sådana områden som samtidigt har särskild betydelse för det nationella kulturarvet, för en tätortsregions ekologi och för människors rekreation. Områden som Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården bör därför skyddas som nationalstadsparker. Frågan om vilka områden i Sverige utöver det nu aktuella som bör bli nationalstadsparker bör övervägas inom ramen för den fortsatta fysiska riksplaneringen.

Som framgår av den nyss lämnade redogörelsen för gällande rätt är en rad olika lagar tillämpliga när det gäller att skydda olika delområden inom en nationalstadspark. Regeringen delar inte den uppfattning som några remissinstanser redovisat, nämligen att de olika speciallagarna erbjuder ett tillräckligt rättsligt stöd för att skydda en nationalstadspark i dess helhet. I vissa tätorter och tätortsregioner finns således områden som i huvudsak lämnats oexploaterade och där parklandskap, naturmiljöer och bebyggelsemiljöer flätas samman till från rikssynpunkt unika historiska landskap. Det starka exploateringstryck som riktas mot sådana områden och skyddsvärdenas komplexitet skapar behov av ett övergripande skydd som kan förhindra en fortlöpande exploatering och fragmentisering av sådana områden. Det är därutöver även angeläget att finna lämpliga former för detaljreglering av olika åtgärder samt för skötsel och vård av parklandskap, naturmark och bebyggelsemiljöer. Enbart en tillämpning av nu existerande regelverk skulle enligt regeringens mening innebära att en mycket omfattande och tidskrävande genomgång skulle behöva göras av hela området och dess många olika delområden, innan frågan om ett förstärkt skydd för hela området mot exploatering och fragmentisering slutligt skulle kunna avgöras. I likhet med *Solna kommun* anser regeringen därför att ett övergripande skydd mot planerade exploateringsföretag av olika art först bör införas. Det rättsliga instrument som framstår som bäst ägnat att tjäna detta intresse är naturresurslagen, som ju har till syfte bl.a att ge sammanhängande geografiska områden av riksintresse ett särskilt skydd mot exploateringsföretag och andra ingrepp som kan skada riksintresset.

Hushållningsbestämmelserna i naturresurslagen tillämpas vid prövning av mål och ärenden enligt olika speciallagar som reglerar mark- och vattenanvändningen som plan- och bygglagen, naturvårdslagen, väglagen (1971:948), vattenlagen (1983:291) och miljöskyddslagen. Bestämmelserna i naturresurslagen vägleder avgöranden av konkurrensfrågor i samband med beslut som rör ändrad användning av mark- och vattenområden och resurser som är knutna till sådana områden, men lagen är inte utformad för att utgöra grund för ingripanden mot pågående verksamhet eller att hindra pågående markanvändning. Här griper i stället vid behov de lagar som är anknutna till naturresurslagen in. Såväl plan- och bygglagen, naturvårdslagen som kulturminneslagen kan väntas få stor betydelse när det gäller att på ett för en-

skilda sakägare och andra intressenter bindande sätt reglera olika delområden och objekt i den föreslagna nationalstadsparken. Sålunda kan exempelvis ett naturreservat inrättas enligt naturvårdslagen om det behövs för att reglera skötseln av parklandskap och naturmark. Också andra skyddsformer och särskilda föreskrifter om skydd för naturmiljön i naturvårdslagen kan visa sig vara värdefulla instrument för att reglera enskilda objekt eller mer begränsade områden. Ytterligare byggnader, trädgårdar och parker kan vidare behöva förklaras vara byggnadsminne enligt kulturminneslagens föreskrifter.

Regeringen överlämnade den 3 mars 1994 till lagrådet en remiss med förslag att den grundläggande lagstiftningen på miljövårdsområdet samordnas till en miljöbalk. De lagar som sammanförs är bl.a. naturresurslagen, miljöskyddslagen och naturvårdslagen. Regeringen anför i avsnittet om skydd för naturområden att en god yttre miljö ofta är förknippad med en miljö som har ett rikt kulturhistoriskt innehåll. Att ta till vara de lämningar som under olika tider påverkat landskapets utformning och innehåll kan sägas vara ett av kulturmiljövårdens viktigaste bidrag till en god miljö i vid mening. Vid sidan av byggnadsvård och fornvård, som av hävd varit kulturmiljövårdens verksamhetsfält har under senare år arbetet med att slå vakt om historiskt värdefulla landskap alltmer kommit i förgrunden för kulturmiljöarbetet. För sådana områden kan förutom kulturminneslagen också naturvårdslagen vara tillämplig.

Regeringen framhåller i lagrådsremissen med förslag till miljöbalk att regler om att bevara kulturmiljön som en del av landskapsbilden bör tas in i den nya miljöbalken. I de fall det huvudsakligen är kulturmiljön som skall skyddas och i de fall kulturminneslagens regler inte är tillfyllest bör de särskilda instituten *kulturresevat* och *kulturvårdsområde* användas. De nya skyddsformerna bör ses som kompletterande instrument till bestämmelserna om naturreservat och naturvårdsområde. De i lagrådsremissen om en miljöbalk föreslagna instrumenten kulturresevat och kulturvårdsområde kan, enligt regeringens bedömning, visa sig användbara som skydd för delar av en nationalstadspark. Frågan om kulturminneslagen bör knytas till naturresurslagen i enlighet med promemorians förslag bör, mot bakgrund av den nu lämnade redogörelsen, anstå till dess erfarenhet har vunnits av de nya skyddsformerna.

Bestämmelsens utformning

Med utgångspunkt i remissynpunkterna finner regeringen att den i departementspromemorian föreslagna lagtexten bör preciseras och förtydligas.

Bestämmelserna i 3 kap. naturresurslagen är utformade så att skyddet för natur- och kulturvärdena inte skall hindra utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet. När nu en bestämmelse till skydd för nationalstadsparker införs i 3 kap. bör några undantag för dessa ändamål inte medges. För nationalstadsparker föreslås därför gälla att i dag oexploaterade områden inte får exploateras. Om detta syfte med skyddet är den helt övervägande remissopinionen enig.

De områden inom en nationalstadspark som präglas av bebyggelse eller utgörs av bebyggelsemiljöer torde i stor utsträckning bestå av byggnader med stort konstnärligt, arkitektoniskt eller historiskt värde. Vid tillkomsten av sådan bebyggelse har som regel omsorg ägnats åt bevarande av naturmark, träd och vegetation och åt byggnadernas arkitektoniska utformning. Bebyggelsemiljöerna utgör en viktig del av det samlade historiska landskapet i en nationalstadspark. Av 3 kap. 1 § första stycket naturresurslagen följer att bl.a. tillståndspliktiga förändringar, upprustningar och i vissa fall kompletteringar av byggnadsbeståndet skall utföras så att åtgärden inte påtagligt skadar områdets natur- och kulturvärden. Detsamma gäller i fråga om vägar, kraftledning och andra anordningar inom det skyddade området. Inom en nationalstadspark ger emellertid regeln om påtaglig skada inte tillräckligt skydd. Regeringen anser därför att sådana förändringar, upprustningar och kompletteringar som medges i en nationalstadspark skall utföras så att de angivna värdena inte utsätts för någon negativ inverkan av betydelse.

Regeringen anser i fråga om ny bebyggelse, nya anläggningar och andra ingrepp, som är tillståndspliktiga enligt den lagstiftning som är anknuten till naturresurslagen, att sådana verksamheter kan få komma till stånd, om det kan ske utan att göra intrång på det parklandskap och den naturmark som ingår i en nationalstadspark. Regeringen anser vidare att ny bebyggelse, nya anläggningar och andra åtgärder som kan aktualiseras i delar av en nationalstadspark som inte utgör parklandskap eller naturmark, bör få komma till stånd, om det kan ske utan att natur- och kulturvärden skadas. Härutöver bör inte några exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön få ske i nationalstadsparken. Det särskilda skydd mot ingrepp som bör omgärda en nationalstadspark bör därför utformas så att åtgärder får vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas. Med hänsyn till syftet med skyddet av nationalstadsparker bör, som Boverket framhåller, vid bedömning av tillåtligheten också områdets ekologiska funktion samt betydelse för rekreation särskilt beaktas.

Det skydd för nationalstadsparker som regeringen föreslår får betydelse för bedömningen av markanvändningsfrågor som berör en sådan park genom att de riksintressen som gör sig gällande och som skall beaktas av berörda myndigheter därmed görs tydliga. Kommunernas planering och myndigheternas prövning av markanvändningsfrågor enligt till naturresurslagen anknuten lagstiftning kan därigenom utgå från en av riksdagen i lag fastslagen värdering av nationalstadsparkens betydelse och från en tydlig målsättning för skyddet av dessa värden.

Som framgått av det tidigare återfinns i 3 kap. naturresurslagen särskilda hushållningsbestämmelser för vissa områden i landet, områden som i sin helhet är av riksintresse med hänsyn till sina natur- och kulturvärden. Dessa avgränsas i lagen med hjälp av ortnamn och geografiska namn som är lokalisering. För de obrutna fjällområdena har dock regeringen beslutat särskilt om mera preciserade gränser.

Regeringen anser att avgränsning av en nationalstadspark i sina huvuddrag bör läggas fast i samband med lagstiftning. Det ligger i

sakens natur att en gränsdragning blir mer preciserad i fråga om en nationalstadspark än i fråga om t.ex. ett obrutet fjällområde. Regeringen återkommer i det följande till frågan om avgränsning av området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården som landets första nationalstadspark.

Det finns i detta sammanhang anledning att erinra om vissa uttalanden i naturresurslagens förarbeten.

I proposition 1985/86:3 Lag om hushållning med naturresurser m.m. anförde således föredragande statsrådet att, om statliga myndigheter och kommuner inte kan komma överens om avgränsning av ett område av riksintresse enligt naturresurslagen i samband med den kommunala fysiska planeringen, reglerna i plan- och bygglagen om statlig kontroll beträffande nationella intressen får tillämpas. Därvid kan det bli aktuellt för regeringen att besluta hur ett visst område skall avgränsas mer i detalj. Föredragande statsrådet strök också under att den gräns som läggs fast, normalt i samband med planläggning enligt plan- och bygglagen, bör utgå från syftet med bestämmelserna i naturresurslagen. S.k. "buffertzoner" behöver inte ingå i området av det skälet att staten skall garanteras en ingripandemöjlighet om ett exploateringsanspråk skulle dyka upp i denna buffertzon. Plan- och bygglagens regler medför nämligen att staten, dvs. i första hand länsstyrelsen, kan ingripa mot kommunala beslut som innebär att ett riksintresse hotas, oavsett om hotet ligger inom ett område av riksintresse eller i sådan närhet av området att riksintresset hotas (s. 114-115).

8 Nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården

8.1 Landets första nationalstadspark

Regeringens förslag: De i ett nationellt och internationellt perspektiv unika natur- och kulturvärdena i området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården ges nu ett samlat och långsiktigt skydd genom att området skyddas som nationalstadspark.

Departementspromemorians förslag: Med hänsyn till områdets särskilda betydelse för det nationella kulturarvet, för stadsregionens ekologi och för människors rekreation föreslås i promemorian att området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården bör bli landets första *nationalstadspark*.

Remissinstanserna: Det råder i huvudsak enighet bland de remissinstanser som yttrat sig över departementspromemorian om att frågan om områdets användning är en angelägenhet av betydelse inte bara för Stockholmsregionens invånare utan för hela landet, att området långsiktigt är utsatt för ett mycket starkt exploateringsstryck samt att områdets natur- och kulturvärden behöver ges ett förstärkt skydd.

Enligt *Boverkets* uppfattning motiverar det aktuella områdets natur- och kulturvärden ett förstärkt skydd grundat på riksdagens ställningstagande. Behovet av och formen för ytterligare reglering måste bedömas utifrån situationen att motsvarighet i landet knappast står att finna där så unika värden är utsatta för ett så omfattande och under överskådlig tid fortlöpande exploateringsstryck.

Riksantikvarieämbetet framhåller att området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården även i ett internationellt perspektiv är unikt och att området genom sitt centrala läge i Stockholmsregionen ständigt är exploateringshotat. Riksantikvarieämbetet finner det synnerligen angeläget att hela området ges ett långsiktigt och effektivt skydd.

Koncessionsnämnden för miljöskydd delar uppfattningen att det föreslagna området bör ha ett särskilt skydd med hänsyn till de unika natur-, kultur- och rekreationsvärdena. Koncessionsnämnden delar också uppfattningen att konflikten mellan önskemålen om skydd för området och det hårda exploateringsstrycket är mycket tydligt.

Solna kommun tillstyrker förslaget innebär och syfte.

Enligt *Stockholms kommun* överensstämmer promemorians syfte att ge området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården ett förstärkt skydd med de mål staden redan uttalat. Området är unikt för storstadsförhållanden.

Projekt Ekoparken WWF betonar det nu aktuella områdets unika och storartade natur-, friluft- och kulturkvaliteter. Ett varaktigt skydd som nationalstadspark, där grundprincipen är att det historiska landskapet bevaras och nuvarande natur- och parkmark inte bebyggs, kan dessutom ge Stockholm en turistattraktion som få storstadsområden kan ståta med. Med ett sådant skydd förs enligt organisationen ett historiskt arv från Jaktparken Djurgården och de gustavianska parkerna kring Brunnsviken vidare med ett ekologiskt synsätt till kommande generationer. Organisationen anser att begreppet nationalstadspark är en bra benämning på de föreslagna skyddsbestämmelserna i lagstiftningssammanhang, men föreslår att området i andra sammanhang kallas Stockholms Ekopark. Praktiskt taget alla övriga myndigheter, kommuner, företrädare för sakägare, organisationer och föreningar som yttrat sig i ärendet instämmer i promemorians bedömning av behovet av ett samlat och långsiktigt skydd för områdets natur- och kulturvärden.

Endast *Landstinget i Stockholms län*, *Stockholms handelskammare*, *Svenska vägföreningen* och *Svensk-Japanska konsortiet för Norrtull Center* hävdar att ett utökad skydd för området inte behövs. Landstinget anser att tillämpning av nuvarande lagstiftning bör kunna ge ett fullgott skydd. Konsekvenserna för möjligheterna att utveckla viktiga regionala funktioner, som kan komma att inverka på nationalstadsparken, är enligt landstinget svåra att överblicka. Landstinget anser att det finns risk för att en ny lagstiftning kan komma att hindra utvecklingen av befintliga verksamheter eller angelägna vägar och kollektivtrafikanläggningar i området.

Handelskammaren befarar att lagförslaget effekt bl.a. kan bli att den normala intresseavvägningen mellan olika riksintressen förändras så att

bevarandeintressena genomgående får prioritet, med mycket begränsat utrymme för hänsynstagande till motstående anspråk.

Enligt *Vägföreningen* kan förslaget till skydd leda till stora problem bl.a. när det gäller avvägningar mellan olika intressen. Det skulle t.ex. kunna innebära att miljöförbättrande insatser blir omöjliga. Genomförandet av olika aktuella miljöförbättringar av trafikleder, järnvägar och ledningar inom området kan enligt *Vägföreningen* till och med komma att förhindras genom det presenterade lagförslaget.

Svensk-Japanska konsortiet för Norrtull Center framhåller att det aktuella området utgör en central och vital del för huvudstadsregionens funktion. Enligt konsortiets uppfattning utgör varje inskränkning i kommunernas beslutanderätt därför en påtaglig risk för komplikationer i regionens övergripande funktion och utveckling. Om bestämmelserna kan påverka bedömningen av pågående ärenden blir konsekvenserna en minskning av värdet av allmänna tillgångar utan att områdets kultur-, natur- eller rekreationsvärden säkerställs.

Skälen för regeringens förslag: Området *Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården* inrymmer genom sin geografiska placering, sin bakgrund och sitt särskilda värde problem som genom sin komplexitet har gjort det svårt att samordna markpolitiken på ett sätt som är hållbart i ett långsiktigt hushållningsperspektiv. Ett stort antal förslag till ny bebyggelse, nya anläggningar och andra ingrepp har under senare år aktualiserats inom och i anslutning till området. Först genom det gemensamma programarbete som utförts av Solna och Stockholms kommuner har ett samlat grepp tagits på områdets planeringsfrågor. Det finns nu underlag att ge tydligt uttryck åt statens skyldighet att hävda bevarandeintressena vid avvägningar gentemot exploateringsintressen som kan komma att beröra det skyddsvärda området.

Den tidigare redovisningen av skyddsvärdena i området *Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården* och den lämnade redogörelsen för exploateringsintressen och skyddsbehov visar enligt regeringen att det finns starka skäl att nu ge de i ett nationellt och internationellt perspektiv unika natur- och kulturvärdena i området ett samlat och långsiktigt skydd.

Remissbehandlingen ger stöd för uppfattningen i promemorian att nuvarande lagstiftning inte är tillräcklig för att på ett övergripande och samlat sätt åstadkomma ett skydd som är starkt nog för att i ett långsiktigt perspektiv slå vakt om de unika kulturmiljöerna och de mångfacetterade naturvärdena i området *Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården*, som i sin helhet utgör ett historiskt landskap av riksintresse. De farhågor som bl.a. Landstinget i Stockholms län framfört om att ett förstärkt skydd för området skulle försvåra möjligheterna att utveckla viktiga regionala funktioner ger anledning att understryka att ett skydd för det aktuella området tillgodoser ett grundläggande regionalt behov genom att utgöra ett betydelsefullt led i skyddet av regionens grönområden. Regeringen anser att regionens bebyggelse och tekniska infrastruktur bör kunna utvecklas på ett tillfredsställande sätt utan att göra ytterligare intrång i områdets skyddsvärda natur- och kulturmiljöer.

Det gäller här att slå vakt om det historiska landskapet i ett område med komplexa skyddsvärden som är av särskild betydelse för det nationella kulturarvet, för Stockholmsregionens ekologi samt för människors rekreation. Utan en tydlig lagreglering finns påtaglig risk att områdets kvaliteter i ett längre perspektiv kommer att äventyras. Det är därför angeläget att nu lämna förslag om en klar strategi för skydd av det historiska landskapet och om ett ställningstagande till avgränsningen av det skyddsvärda området. Regeringen föreslår därför att området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården som det första området i landet bör omfattas av tidigare föreslagna bestämmelser om nationalstadsparker i 3 kap. naturresurslagen.

Det gemensamma program för planering av området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården som redovisas i promemorian ger uttryck för en klar vilja hos Solna och Stockholms kommuner att skydda och utveckla de natur- och kulturvärden som berör området. Jordbruksutskottets uttalande (bet. 1991/92:JoU10) att skyddsbehovet i fråga om områdets miljövärden vad avser natur, kultur och stadsbild bör överordnas exploateringsintresset, har i väsentliga avseenden beaktats av kommunerna.

Både Stockholms och Solna kommuner tar upp frågan om ansvarsfördelningen mellan staten och kommunerna när det gäller finansiering av åtgärder för områdets bevarande, utveckling och skötsel. Stockholms kommun anser att eventuella ersättningsanspråk från olika intressenter till följd av ett förstärkt skydd bör klarläggas innan slutlig ställning tas till den geografiska avgränsningen och formerna i övrigt för skyddet. Solna kommun hävdar att promemorians förslag innebär att staten avkräver samtliga berörda ett ansvar för områdets värden och kvaliteter.

Det är enligt regeringens uppfattning ett gemensamt ansvar för staten och kommunerna att vidta åtgärder som säkerställer naturvårdens, kulturmiljövårdens och friluftslivets intressen inom ett historiskt landskap med sådana skyddsbehov och exploateringsintressen som här är aktuella. Regeringen delar promemorians uppfattning, som stöds bl.a. av länsstyrelsen och av föreningen Haga-Brunnsvikens vänner, att det av kommunfullmäktige i Stockholms och Solna kommuner antagna gemensamma programmet för området i huvudsak bör kunna utgöra utgångspunkt för ett närmare planerings- och åtgärdsarbete, som även bör omfatta områdets övergripande förvaltnings- och utvecklingsfrågor. Regeringen återkommer i det följande till de närmare frågor om ansvarsfördelningen mellan stat och kommun som tagits upp av de närmaste berörda kommunerna.

Regeringens förslag: Stenstadens front samt vattenområdena mellan parken och Nackas, Lidingös och Danderyds kuster och stränder utgör gränser i det större landskapet. För de markområden utanför nationalstadsparken som närmast anknyter till dessa gränser har kommunerna i sina översiktsplaner uttryckt ambitioner som överensstämmer med syftet att skydda nationalstadsparkens natur- och kulturvärden. E4 skall inte ingå i parken.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i sak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Enligt *Stockholms kommun* bör den geografiska gränsdragningen penetreras noggrannare i samråd mellan stat och kommun. *Länsstyrelsen i Stockholms län*, *Vägverket* och *Stockholms läns landsting* anser att en bearbetning av kommunernas översiktsplaner bör läggas till grund för parkens yttre gräns.

Några remissinstanser föreslår betydande utvidgningar av området. *Nordiska förbundet för kulturlandskap* föreslår att nationalstadsparken utvidgas österut och tar med Gamla Stan, Helgeandsholmen, Riddarholmen och Långholmen. Solna kommun, Haga-Brunnsvikens vänner och Naturhistoriska riksmuseet föreslår att den norra delen av området utvidgas längs Edsviken och Igelbäcken. Nacka Miljövårdsråd anser att det finns skäl att utöka parken söderut så att Svindersvik inkluderas.

Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan förordar en historisk helhetssyn på området avgränsning. *Nacka kommun* framhåller t.ex. att den föreslagna nationalstadsparken har en annan historisk och kulturell bakgrund än Nackas norra kust och att det därför är naturligt att dra gränsen i vattenområdet mellan Södra Djurgården och Nacka. Motiven och syftena med nationalstadsparken blir då entydiga.

Vasakronan tillstyrker i huvudsak promemorians förslag till avgränsning. *Statens fastighetsverk* konstaterar att området skulle kunna avgränsas än mer strikt till att omfatta enbart områden som har de kvaliteter som utgör grunden för förslaget. Då skulle t.ex. omvandlingsområdet Albano, kontoren vid Frösundavik och i kvarteret Skogskarlen samt bostadsområdena Bergshamra och Lappkärrsberget inte omfattas av skyddet. Verket finner det dock riktigt att låta dessa områden ingå eftersom de i hög grad påverkar nationalstadsparken. Av samma skäl anser fastighetsverket att även Tekniska Högskolan (KTH) och Hjort-hagen bör ingå i parken.

De flesta remissinstanser som behandlar området närmare avgränsningar anser att området öster om Valhallavägen bör utvidgas.

Naturhistoriska riksmuseet, *Naturskyddsföreningen*, *Projekt Ekoparken* och *Föreningen Östermalm* anser således att hela området mellan Lilla Värtan och Valhallavägen bör ingå i nationalstadsparken. *Ståthållarämbetet*, *Rådet till skydd för Stockholms skönhet*, *Kungliga vetenskapsakademien*, *Skansen*, *Förbundet för Ekoparken*, *Haga-Brunnsvikens vänner*

och *Kommittén för Gustavianska Parken* anser i likhet med Statens fastighetsverk att framför allt Hjorthagen-Husarviken men även institutionsbältet längs Valhallavägen bör läggas in i nationalstadsparken.

Några remissinstanser vill undanta vissa delar som ingår i promemorians förslag till avgränsning. Enligt *Sjöfartverket* bör gränsen följa Djurgårdens södra strandlinje. Rosenvik bör inte ingå. Landstinget samt Solna och Sollentuna kommuner anser att Sörentorp bör reserveras för framtida bebyggelse. *Landstinget* vill även reservera Fisksjöäng för bebyggelse. E4 bör enligt *Vägverket* ligga utanför nationalstadsparken. Avgränsningen vid Norrtull där E4 och bensinstationstomten ingår finner *Svensk-Japanska konsortiet för Norrtull* diskutabel. *Statens järnvägar* vill undanta spårområdet mellan Norrtull och Värtan och bebyggelsen i Storängsbotten och Albano. Enligt *Kungliga Tekniska högskolan*, *Stiftelsen Vetenskapsstaden* och *Akademiska Hus AB* bör Idrottshögskolan samt högskolebältet KTH/Roslagstull/Albano/ Kräfriket/Frescati Hage/Stockholms Universitet ligga utanför nationalstadsparken.

Flera remissinstanser tar upp frågan om hur skyddsbestämmelserna påverkar de områden som ligger direkt utanför nationalstadsparken. Enligt Stockholms kommun måste förslaget innebörd i detta avseende preciseras innan konsekvenserna för staden kan överblickas.

Statens Järnvägar förutsätter att förslaget inte innebär några begränsningar av möjligheterna till framtida ändrad användning av Norra Stationsområdet. Enligt KTH och Akademiska Hus AB får grannskapet till nationalstadsparken inte innebära att särskilda föreskrifter inom mark- och byggnadsplaneringen kommer att gälla för högskolebältet mellan KTH och Stockholms Universitet.

Ståthållarämbetet, *Statens konstmuseer*, *Projekt Ekoparken*, *Haga-Brunnsvikens vänner* och *Kommittén för Gustavianska Parken* anser att det klart bör framgå att nationalstadsparken kan påverka exploateringsföretag och verksamheter utanför det avgränsade området. Det kan vara byggnader eller avgastorn som bryter landskapets karaktär eller trafikleder med ljusmattor, avgaser och buller. Enligt *Projekt Ekoparkens* mening bör det även framgå att det kommer att krävas kompletterande planer och beslut för att säkra viktiga kringliggande spridningsvägar.

Kommittén för Gustavianska Parken konstaterar att områdets rekreativa värde i hög grad bygger på naturupplevelsen och känslan av att lämna staden bakom sig. *Kommittén* betonar att detta värde är intimt sammanvävt med områdets kulturhistoriska roll och beroende av områdets inramning och utblickarna från parken. Detta måste beaktas vid överväganden om ytterligare bebyggelse bl.a. längs Nackas norra kust. *Kommittén* uppmärksammar även landskapsbilden mot Stora Värtan vars karaktär bidrar till att Norra Djurgården är den del av nationalstadsparken som mest erinrar om 1600-talets jaktpark. Det är likaså viktigt att tillkommande bebyggelse i Frösunda anpassas till det känsliga landskapet vid norra Brunnsviken och att det historiska och landskapsmässiga sambandet mellan Haga-Brunnsviken och Karlberg får tydlighet vid planeringen av Norrtull och Norra stationsområdet.

Skälen för regeringens förslag: Det starka exploateringstrycket i Stockholmsregionen gör det ofrånkomligt att anlägga ett långsiktigt

perspektiv på frågan om hur det skyddsvärda området kring Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården bör avgränsas. De ännu oexploaterade delarna av de kungliga marker som förvaltas av Ståthållarämbetet/Djurgårdsförvaltningen bör utgöra stommen i det skyddade området. Att bebyggelsemiljöer samt parker och trädgårdar av kulturhistorisk betydelse, som är belägna i omedelbar anslutning till sådana områden, bör tas med i skyddet är också naturligt.

Av den tidigare redovisningen framgår att också vissa andra mark- och vattenområden i anslutning till de nu nämnda områdena har betydelse som biologiska kärnområden eller som spridningskorridorer för växter och djur i denna del av Stockholmsregionen. Vattenområdena i anslutning till de skyddsvärda markområdena har uppenbar betydelse för upplevelsen av kulturlandskapet och för områdets rekreativa kvaliteter och bör därför ingå i det skyddade området. Gärdesstaden, Storängsbotten och Stockholms stadion bör vidare, som viktiga länkar mellan Norra och Södra Djurgården, innefattas i det område som med hänsyn till sina natur- och kulturvärden ges ett samlat skydd.

Analysen av översiktsplanerna för Solna och Stockholms kommuner och för de kommuner, vars mark- eller vattenområden ligger i anslutning till det skyddsvärda området, visar att berörda kommuner bedömt att det område som nu berörs i stor utsträckning skall skyddas mot exploatering eller användas för ändamål som väl bör kunna förenas med ett skydd för natur- och kulturvärdena i området. Inrättandet av en nationalstadspark innebär sammantaget hinder för utveckling inom parken av tätortsbebyggelse och sådant näringsliv som inte har samband med parkens ändamål. För att de nu föreslagna strikta skyddsbestämmelserna inte skall påverka förutsättningarna för utveckling i närheten av parken på ett sätt som är svårt att överblicka, bör exploateringsföretag i sådana närområden bedömas på motsvarande sätt som gäller för andra områden av riksintresse enligt 3 kap. naturresurslagen.

Regeringen anser mot den här redovisade bakgrunden att det samlade område, som i sin helhet är av riksintresse med hänsyn till sina natur- och kulturvärden, och som av tidigare anförda skäl bör utgöra nationalstadspark, består av *en sydlig del* med södra Djurgården och Ladugårdsgårde samt angränsande vattenområden och öar i Saltsjön och av *en nordlig del* med Norra Djurgården, Haga och Ulriksdal med angränsande vattenområden och öar i Brunnsviken, Lilla Värtan, Stocksundet och Edsviken. Den sydliga och nordliga delen av området *länkas samman* av *en central del* med områdena kring Storängsbotten och den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen kring Tessinparken m.m. på Gärdet. Stenstadens front samt vattenområdena mellan parken och Nackas, Lidingö och Danderyds kuster utgör gränser i det större landskapet. E4 som utgör gräns i väster för områdets norra del bör inte ingå i parken. Den föreslagna yttre avgränsningen av nationalstadsparken redovisas översiktligt i *bilaga 3*.

9.1 Delområden med skilda förutsättningar

Regeringens bedömning: Natur- och kulturvärden har olika tyngd i olika delar av nationalstadsparken. Som stöd för den tillämpning av speciallagstiftningen som regeringen förordar bör Stockholms och Solna kommuner utveckla sina översiktsplaner. I planerna bör avgränsas närmare de områden inom nationalstadsparken som bör skyddas som parklandskap eller naturmark liksom de zoner inom nationalstadsparken som präglas av en mer omfattande bebyggelse och där det behövs klara och enkla regler för nödvändiga förändringar, upprustningar och i vissa fall kompletteringar av byggnader och anläggningar.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i sak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Eftersom promemorieförslaget inte avser att hindra naturlig omvandling och utveckling inom befintliga bebyggelseområden anser bl.a. *Naturvårdsverket* att områdesavgränsningar och avsedda åtgärder måste preciseras. *Projekt Ekoparken* konstaterar att problemet är att skapa ett samlat skydd för hela området samtidigt som skilda kvaliteter i olika delar av området tas till vara.

Enligt *Statens konstmuseer* är gränsdragningsproblemet intimt förknippat med frågan om distinkta begreppsmässiga kategorier. De historiska trädgårdarna och parkerna har haft klara och väl markerade gränser. Det byggnadsminnesskyddade området kring Hagaparken sammanfaller vare sig med parkens historiska eller nuvarande utbredning.

Statens fastighetsverk konstaterar att det i vissa punkter behövs större förändringar för att nationalstadsparkens kvaliteter skall framstå. Det gäller t.ex. entrén till Hagaparken och Bergshamraleden. Denna led upplevs som en barriär mellan Haga och Ulriksdal. Det är inte heller självklart att nationalstadsparkens kärntressen - kulturmiljövård, naturvård och rekreation - alltid sammanfaller. I samband med att lagen träder i kraft bör därför konfliktpunkter och en områdesvis prioritering mellan olika intressen redovisas.

Statens fastighetsverk anser liksom *Solna kommun* att det är viktigt att områden med för nationalstadsparken främmande verksamhet - t.ex. Albano, Frösundavik, kv Skogskarlen samt bostadsområdena Bergshamra och Lappkärrsberget - definieras och får bindande bestämmelser för markens användning i samband med att lagen träder i kraft. Enligt Solna kommun kan avgränsningen vid Bergshamra i huvudsak följa befintlig bebyggelsegräns. Även Sörentorp och Universitetet i Frescati bör enligt kommunens mening avgränsas och få bindande bestämmelser. Avgränsningarna bör inte vara så snäva att de omöjliggör kompletteringar som är angelägna för pågående markanvändning.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringen delar uppfattningen att natur- och kulturvärdena har varierande tyngd i olika delar av natio-

nalstadsparken samtidigt som området i sin helhet är av riksintresse med hänsyn till dess samlade natur- och kulturvärden.

De föreslagna bestämmelserna för nationalstadsparken överensstämmer enligt regeringens bedömning väl med ställningstagandena i det för Solna och Stockholms kommuner gemensamma programmet för planering av området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården, vilket i allt väsentligt antagits av de båda kommunernas fullmäktigeförsamlingar.

I programmet redovisas som grundläggande principer att området skall

- * värnas som en unik kultur- och naturpark med för parken väl anpassad bebyggelse,
- * utvecklas för friluftsliv och rekreation i sådana former som inte skadar områdets natur- och kulturvärden,
- * förbättras med avseende på trafikstörningar och andra miljöproblem.

De åtgärder som kommunerna planerar att vidta för att tillgodose dessa syften avser bl.a. upprättande av rättsverkande planer enligt plan- och bygglagen, medverkan till beslut om naturreservat enligt naturvårdslagen och till beslut om byggnadsminnesförklaring för vissa kulturmiljöer som inte tidigare givits sådant skydd.

Inom nationalstadsparken finns ett antal delområden som tagits i anspråk för mer omfattande bebyggelse. En närmare avgränsning av sådana områden i förhållande till omgivande parklandskap och naturmiljö inom nationalstadsparken bör göras i den översiktliga planeringen och ges lämpligt uttryck i rättsligt bindande bestämmelser för markens användning. Som flera remissinstanser framhållit behövs klara och enkla regler för nödvändiga förändringar, upprustningar och i vissa fall kompletteringar av byggnader och anläggningar.

Det skulle föra för långt att i lagen närmare precisera markanvändning och områdesgränser. Markanvändning i stort framgår av utdrag ur den topografiska kartan (bilaga 3). Både statliga myndigheter och kommunerna har goda kunskaper om de områden det gäller och hur de bör avgränsas mer i detalj. Sådana avgränsningar sker lämpligen i samband med den vidare översiktsplaneringen enligt PBL. Det är först i samband därmed som det är möjligt att beakta de lokala förutsättningarna på sådant sätt att mer preciserade gränser kan bestämmas med utgångspunkt från bestämmelsernas syfte.

Regeringens bedömning: Det följer av syftet med nationalstadsparken att områdets huvudstruktur vad avser natur- och bebyggelseområden inte får ändras. Nya byggnader och anläggningar som inte behövs för att befintliga verksamheter skall kunna fungera bör därför i princip inte medges. Skyddet torde däremot inte hindra etablerade verksamheter inom eller intill nationalstadsparken från att fungera och utvecklas i anslutning till tidigare ianspråktagna områden.

Inom ramen för skyddet bör det vara möjligt att uppföra ett begränsat antal nya byggnader inom bostadsområdena och inom områdena med byggnader för högre utbildning och vetenskaplig forskning, museiverksamhet, idrott och rekreation. Det bör också vara möjligt att bygga om och anpassa befintliga byggnader efter verksamhetens behov. Byggnadsområdena får således inte utvidgas, men väl kompletteras om kompletteringarna inte medför skada på områdets natur- och kulturvärden. Ombyggnad, upprustning eller annan förändring av väg- och järnvägsanslutningarna till Lidingö och Värtahamnen-Frihamnen samt av kraftledningarna från Värtaverket motverkas inte heller av skyddet. Sådan förnyelse av infrastrukturen i området bör vidare vara möjlig att utföra som sammantaget medför en förbättring av miljön inom nationalstadsparken eller som möjliggör en väsentlig förbättring för hälsa och miljö i fråga om en infrastrukturanläggning som berör parken. Utvecklingen i nationalstadsparken bör sammantaget inriktas på att förstärka områdets natur-, kultur- och rekreativvärden och att värna den biologiska mångfalden.

Departementspromemorians bedömning: Överensstämmer i sak med regeringens bedömning. I fråga om förutsättningar för ändrad markanvändning framhålls bl.a. följande. För att tillgodose framtida behov av utveckling av universitets- och högskoleinstitutioner med anknytning till området är det angeläget att utrymmesbehoven för forskning och högre utbildning uppmärksammas särskilt vid överväganden om markanvändningen i områden som gränsar till nationalstadsparken vid Norrtull och Roslagstull.

När det gäller trafikplanering inom eller i direkt anslutning till parken, antingen det gäller Norra stationsområdet, järnvägen till Värtan, Roslagsbanan, Uppsalavägen, Roslagsvägen, Bergshamraleden, Valhallavägen, Lidingövägen eller förändringar av dessa eller av sådana trafikplatser, platser för betalstationer m.m. som kan komma att övervägas, bör, vid prövning av en åtgärds lokalisering och utformning, största hänsyn tas till åtgärdens inverkan på parkmiljö, landskapsbild och stadsbild samt på ekologiska spridningskorridorer. Det kan förväntas att berörda kommuner i samråd med bl.a. länsstyrelsen, Vägverket och Banverket upprättar en långsiktig plan som visar hur området skall

förbättras med avseende på trafikstörningar, men också hur en förbättrad tillgänglighet kan uppnås mellan områdets olika delar och mellan dessa och knutpunkter för kollektivtrafiken. Ett förbättrat samband mellan stenstaden och Haga-Brunnsviken bör härvid eftersträvas.

Uppsalavägens och Roslagsvägens uppgifter som stadsinfarter ställer särskilda krav på miljöhänsyn, vilket måste beaktas vid utformningen av trafikanläggningar och av anslutande bebyggelse. Utformningen av Haga Norra trafikplats kan ses som ett exempel på hur en komplicerad trafikanläggning kan anpassas till miljökrav. Motsvarande kvaliteter bör eftersträvas i de båda stora trafikstråk som berör området - Uppsalavägen från Ulriksdals trafikplats till Norrtull och Roslagsvägen från Ålkistan till Roslagstull.

Enligt föreliggande trafikprognoser väntas en stark ökning av biltrafiken på Roslagsvägen och därmed en stark ökning av miljöstörningarna på Norra Djurgården. Åtgärder för att minska trafikstörningar, inte minst buller, behövs därför i hela stråket från Ålkistan till Roslagstull och bör i ett första skede särskilt avse att begränsa spridning av störningar över själva Brunnsviken med stränder. I den långsiktiga planeringen bör prövas hur störningarna från Bergshamraleden kan minskas samt hur sambanden mellan Ulriksdal och Brunnsviken och mellan universitetsområdet i Frescati och Brunnsvikens strandområden kan förbättras.

Eftersom nationalstadsparkens centrala del är särskilt utsatt för störningar vid Lidingövägen och på ömse sidor om denna, ställs här särskilda krav på att bibehålla och förstärka de ekologiska sambanden.

Remissinstanserna: *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser att naturlig omvandling, utveckling och användning av redan exploaterade områden, liksom erforderliga vägar och kollektivtrafik i området, inte får förhindras. *Statens Järnvägar, Banverket* och *Vägverket* anför liknande synpunkter. Vägverket är angeläget att bidra till att områdets unika natur- och kulturvärden bevaras och förstärks och kommer att medverka till att minska de miljöstörningar och barriäreffekter som Roslagsvägen orsakar. Tillfarten till Norra Länken från Roslagsvägen enligt det s.k. alternativ Frescati innebär enligt *Vägverket* förbättringar för miljön vid Kräftriket. Anslutningen av Norra Länken till Lidingövägen enligt aktuellt alternativ sker utanför nationalstadsparken.

Nutek liksom *Danderyds kommun* och *Affärsverket svenska kraftnät* påpekar att bestämmelserna inte får hindra underhåll och eventuella flyttningar eller en över kommungränserna samordnad tunnelförläggning av kraftledningarna inom området. *Försvarsmaktens organisationsmyndighet* anser att verksamheten på Kaknäs skjutbanor bör bli föremål för utredning angående ersättningsalternativ för ett flertal intressenter.

Kungliga Vetenskapsakademien, Naturhistoriska riksmuseet m.fl. anser att ytterligare bebyggelse bör få komma till stånd endast för att tillgodose angelägna behov för de allmännyttiga institutioner som verkar inom området. Enligt *Stockholms universitet* utgörs bebyggelsen inom högskolornas campusområden av byggnader i park där omsorg om parklandskapet varit och är ett viktigt planeringsmål. Den kompletteringsbebyggelse som nu förbereds är enligt *Stiftelsen Vetenskapstaden*,

Stockholms universitet och *KTH* begränsad till tre nybyggnadsobjekt inom universitetsområdet. Ökade lokalbehov skall tillgodoses genom att befintliga byggnader utnyttjas. Roslagsvägens och Norra länkens utformning har stor betydelse för sambanden mellan det centrala campusområdet och Kräftriket, Frescati Hage och Sveaplans gymnasium.

Skälen för regeringens bedömning: Bestämmelserna till skydd för nationalstadsparken innebär att riktlinjer läggs fast som vägledning för statliga och kommunala myndigheter som har att bedöma frågor om nya byggnader och anläggningar eller andra åtgärder som kan komma att aktualiseras inom eller i närheten av nationalstadsparken. I enlighet med intentionerna i plan- och bygglagen och naturresurslagen kan det förväntas att Solna och Stockholms kommuner i sina översiktsplaner ger uttryck för en samlad strategi för hur bebyggelse för olika ändamål, liksom trafikleder och andra anläggningar, bör utvecklas inom och i anslutning till nationalstadsparken på ett sätt som överensstämmer med vad som sägs i bestämmelsen.

Regeringen anser att området inte tål ytterligare ingrepp i obebyggd park och natur. Regeringen delar också bedömningen i promemorian när det gäller hur utrymmesbehoven för forskning och högre utbildning bör beaktas och om de miljöhänsyn som måste iaktas för att begränsa störningar från trafiken inom området. Som bl.a. Statens fastighetsverk, Kungliga Vetenskapsakademien, Naturskyddsföreningen, Kommitten för Gustavianska parken och Projekt Ekoparken påpekar måste utvecklingen nu inriktas på att förstärka områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden och värna den biologiska mångfalden. I vissa punkter behövs åtgärder för att nationalstadsparkens kvaliteter skall tas till vara.

Det framgår av bestämmelsen att områdets huvudstruktur med natur- och bebyggelseområden inte får ändras. Skyddet hindrar däremot inte etablerade verksamheter inom eller intill nationalstadsparken från att fungera. Inom ramen för skyddet bör det vara möjligt att uppföra ett begränsat antal nya byggnader inom bostadsområdena och inom områdena med byggnader för högre utbildning och vetenskaplig forskning, museiverksamhet, idrott och rekreation liksom att bygga om och anpassa byggnaderna efter sådana verksamheters behov. En utveckling av högre utbildning och forskning samt till forskning anknuten verksamhet inom Roslagstulls sjukhusområde och småindustriområdet vid Albano torde inte förhindras av skyddet. Ett genomförande av planerna på ett s.k. Fysikcentrum och av erforderliga lokalvägar för denna verksamhet kan ge möjligheter till förbättringar av miljön i denna del av nationalstadsparken. Ombyggnad, upprustning eller annan förändring av befintliga väg- och järnvägsanslutningar till Lidingö och Värtahamnen-Frihamnen eller av befintliga kraftledningarna från Värtaverket bör kunna utföras inom ramen för bestämmelserna för nationalstadsparken. Vid utformningen av Roslagsvägens anslutning till Norra länken bör behovet uppmärksammas av interna förbindelser inom det s.k. institutionsbältet för högre utbildning och forskning. Genom förläggning av Norra länken med anslutningar i tunnällage under nationalstadsparken och genom utformning av till leden hörande anordningar ovan jord på ett sätt som inte skadar områdets natur- och kulturvärden, bedömer regeringen att

en utbyggnad av Norra länken med anslutningar bör kunna förenas med vad som föreslås i detta ärende. Sådan annan förnyelse av infrastrukturen i området bör vidare vara möjlig att utföra som sammantaget medför en förbättring av miljön inom nationalstadsparken eller som möjliggör en väsentlig förbättring för hälsa och miljö i fråga om en infrastrukturplanläggning som berör parken. Sörentorpsområdet i Solna kommun bör användas för ändamål som inte förutsätter annan ny bebyggelse än vad som utgör måttfull komplettering av befintlig bebyggelse i park. Områdets karaktär bör alltså bevaras.

När det mer generellt gäller bedömning av ett förslag om komplettering eller förnyelse av befintlig bebyggelse inom nationalstadsparken, krävs omsorgsfulla överväganden huruvida den föreslagna åtgärden till innehåll och form är förenlig med nationalstadsparkens syfte. En utgångspunkt vid prövning av frågor om ändrad markanvändning skall vara att områdets huvudstruktur vad avser natur- och bebyggelseområden inte skall ändras samtidigt som byggnader och bebyggelsemiljöer som ingår i nationalstadsparken på sikt bör användas endast för ändamål som kan förenas med nationalstadsparkens syfte. Vid eventuell omvandling och komplettering av sådana byggnader och bebyggelsemiljöer bör särskilt uppmärksammas åtgärdernas form och skala samt att karaktären av byggnader i parkmiljö bevaras.

Förslag om tillkommande bebyggelse, anläggningar eller andra åtgärder i områden som direkt gränsar till parken, bör bedömas med utgångspunkt från att parkens natur- och kulturvärden inte får utsättas för påtaglig skada. Inverkan på ekologiska spridningskorridorer m.m. och på stads- och landskapsbilden är härvid av betydelse.

10 Nationalstadsparkens skötsel utreds

Regeringens bedömning: Länsstyrelsen i Stockholms län bör få regeringens uppdrag att i samråd med berörda fastighetsförvaltare, myndigheter och kommuner föreslå former för samverkan i frågor om förvaltning och skötsel av nationalstadsparken.

Departementspromemorians förslag: Promemorian har inte behandlat frågor om förvaltning och skötsel.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser har berört frågan om förvaltningen av området.

Skälen för regeringens bedömning: Många instanser berörs av frågorna om förvaltning och skötsel av nationalstadsparken. Djurgårdsförvaltningen svarar för drift och underhåll av Djurgården. Förvaltningen ingår i Ståthållarämbetet, som för bedömning av bl.a. planfrågor och upplåtelsefrågor har tillgång till H M Konungens råd för plan- och byggnadsfrågor. Rådet har som uppgift att svara för en ändamålsenlig och enhetlig disposition av bl.a. Djurgården. Rådets ordförande är H M

Konungen och i övrigt ingår representanter för Vetenskapsakademien, Riksgäldsfullmäktige, Statens fastighetsverk, Akademiska Hus i Stockholm AB, Stockholms kommun, Riksmarskalksämberet, Riksantikvarieämberet och Ståthållarämberet. Stockholms kommun har påbörjat ett arbete med förvaltnings- och skötselfrågor för sin del av nationalstadsparken.

Det är enligt regeringens mening lämpligt att ansvariga organ för förvaltningen av olika delar av nationalstadsparken även i fortsättningen behåller ansvaret för förvaltning och skötsel av sin del av det samlade området. Det bör dock övervägas att skapa ett forum eller en samarbetsgrupp där gemensamma utgångspunkter kan skapas i form av bl.a. ett övergripande skötselprogram för nationalstadsparken. En sådan grupp bör bl.a. innehålla representanter för berörda fastighetsförvaltare, myndigheter och kommuner. Ett skötselprogram för en nationalstadspark måste formis genom ett brett samarbete mellan alla berörda instanser. Det är vidare lämpligt att de företrädare för kommunerna, för Vägverket och för länsstyrelsen, som arbetar med den översiktliga planering som behövs för att konkretisera skyddet av nationalstadsparken, medverkar i gruppen.

Regeringen anser att det bör ankomma på länsstyrelsen i Stockholms län att i samråd med berörda organ se till att ett samordnat arbete påbörjas med förvaltnings- och skötselfrågor inom hela nationalstadsparken. Regeringen avser att ge länsstyrelsen i Stockholms län i uppdrag att i samråd med berörda intressenter föreslå former för fortlopande samverkan mellan dessa samt att överväga frågor om detaljreglering m.m. enligt speciallagstiftningen samt om finansiering och kostnadsfördelning beträffande restaureringsåtgärder, informationsinsatser m.m. som kan bli nödvändiga för att förverkliga syftet med nationalstadsparken och som kan beröra flera av de nämnda intressenterna. Regeringen avser att återkomma till riksdagen med information om resultatet av detta utredningsarbete.

11 Förslagets ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: De direkta ekonomiska konsekvenserna av lagförslaget är begränsade.

Departementspromemorians förslag: Promemorian har inte kommenterat förslagets ekonomiska konsekvenser.

Remissinstanserna: *Stockholms stad* anser att ekonomiska åligganden för skilda parter måste klargöras och förutsätter att staten bär de tillkommande kostnaderna som kan följa av ett genomförande av lagförslaget. I sammanhanget måste även konsekvenserna för redan planerade infrastrukturinvesteringar och för planerad bebyggelse i anslutning till området belysas närmare, liksom statens kostnadsansvar i detta sammanhang. *Solna kommun* anför liknande synpunkter.

Åtgärder utefter trafiklederna som förbättrar stadsbilden, minskar bullerstörningar, ökar tillgängligheten och förstärker de ekologiska sambanden kan enligt *Vägverket* komma att innebära ökade kostnader för *Vägverket*. Verket anser att dessa åtgärder är av intresse för alla berörda parter och att en lämplig kostnadsfördelning får diskuteras.

Vasakronan finner det angeläget att förslaget ekonomiska konsekvenser och ersättningsansvaret för eventuellt förlorade byggrätter behandlas i det fortsatta utredningsarbetet och önskar fortsatt information samt möjlighet att delta i eventuella samråds- eller referensgrupper.

Statens fastighetsverk anser liksom *Naturvårdsverket* att den ekonomiska ansvarsfördelningen bör regleras genom överenskommelser mellan parterna i samband med att lagen träder i kraft.

Skälen för regeringens bedömning: Statens lantmäteriverk har på Miljö- och naturresursdepartementets uppdrag utarbetat en promemoria angående vissa ersättningsfrågor m.m. i anslutning till förslag om skydd för området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården. Lantmäteriverkets promemoria finns tillgänglig i Miljö- och naturresursdepartementet. Regeringen delar uppfattningen i promemorian att ett skydd i naturresurslagen för nationalstadsparker främst riktas mot de olika myndigheter som i framtiden kommer att hantera avvägningen mellan motstridiga markanvändningsintressen enligt de speciallagar som är anknutna till naturresurslagen. Som Lantmäteriverket framhåller har sådana bestämmelser i naturresurslagen ingen direkt rättsverkan mot enskilda fastighetsägare eller andra intressenter i markanvändningsfrågor. För ett närmare skydd av t.ex. olika naturvärden krävs uppföljande beslut enligt naturvårdslagen eller PBL, varvid ersättningsfrågan får prövas i varje enskilt fall. Oavsett vilken form som väljs gäller att ersättning skall utgå för beslut som innebär att den pågående markanvändningen avsevärt försvåras. Regeringen delar mot denna bakgrund Lantmäteriverkets bedömning att de direkta ekonomiska konsekvenserna av lagförslaget är begränsade. Frågor om ersättning till fastighetsägare och andra intressenter prövas på normalt sätt enligt ersättningsbestämmelserna i gällande speciallagstiftning i samband med förvaltningsbeslut enligt denna lagstiftning. Kostnaderna för miljöanpassning av nya byggnader, anläggningar och andra tillståndspliktiga ingrepp belastar den som vill utföra åtgärden i enlighet med erhållet tillstånd enligt samma lagstiftning. Långsiktigt anser regeringen att förslaget kan väntas medföra en stor samhällsekonomisk vinst för Stockholmsregionen genom att främja en uthållig samhällsutveckling och en god livsmiljö för boende och företag i regionen. Ett skydd av området kan ses som ett viktigt led i arbetet med att utveckla Stockholm som Europeisk kulturhuvudstad och att öka landets attraktionskraft för kvalificerad utveckling av näringsliv och offentlig verksamhet.

3 kap. 1 §

Ändringarna i *första stycket* är följdändringar till införandet av den nya 7 §.

Ändringarna i *andra stycket* innebär att den nya 7 § inte omfattas av de undantag för kapitlets tillämpning som anges i det nu aktuella stycket.

3 kap. 7 §

Paragrafen är ny.

I *första stycket* anges att området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är nationalstadspark. Det bör här nämnas att detta område också i betydande omfattning omfattas av de särskilda hushållningsbestämmelserna i 3 kap. 2 och 4 §§. Vad som karakteriserar en nationalstadspark har beskrivits i avsnitt 7.

I *andra stycket* anges det skydd som skall gälla för nationalstadsparker. I det nu aktuella stycket regleras ny bebyggelse och nya anläggningar samt andra åtgärder. Begreppet andra åtgärder förekommer i 3 kap. 5 §. I specialmotiveringen till den bestämmelsen i propositionen till naturresurslagen (prop.1985/86:3 s. 183 ff) har lämnats exempel på vad som där avses med uttrycket.

Enligt *andra styckets första led* får de reglerade åtgärderna inte medföra intrång i parklandskap eller naturmiljö, dvs. ta mark i anspråk i de delar av nationalstadsparken som inte omfattas av tidigare exploateringar. I detta avseende utgör bestämmelsen således inte något hinder mot pågående markanvändning i sådana delar av en nationalstadspark som redan är tagna i anspråk för bebyggelse eller anläggningar. Tolkningen av vad som utgör intrång skall givetvis göras mot bakgrund av syftet med den föreslagna lagstiftningen, även om bestämmelsen inte är avsedd som ett absolut hinder mot kompletteringar i omedelbar närhet av nu befintlig bebyggelse. Sådan förnyelse av infrastrukturen i området bör vara möjlig att utföra, som sammantaget medför en förbättring av miljön inom nationalstadsparken eller som möjliggör en väsentlig förbättring för hälsa och miljö i fråga om en infrastrukturanläggning som berör parken. Det skall dock kraftigt understrykas att det inte är avsett att vara möjligt att med successiva beslut ytterligare minska de "gröna" områdena i en nationalstadspark. Innebörden av vad som kan anses vara i omedelbar närhet av nu befintlig bebyggelse bör lämpligen belysas i den översiktliga planering som berörts i allmänmotiveringen avsnitt 9. *Andra ledet* av det nu aktuella stycket innebär en skärpning av den bestämmelse som enligt 3 kap. 1 § gäller också för nationalstadsparker både vad gäller de åtgärder som träffas av bestämmelsen och skaderekvisitet. Det historiska landskapets natur- och kulturvärden får således inte skadas. Åtgärderna har behandlats i det tidigare. Skaderekvisitet har inskränkts från "påtaglig skada" till enbart "skada". Med begreppet påtaglig skada avses åtgärder som kan ha en bestående negativ inverkan

på de skyddade intressena eller som tillfälligt kan ha stor negativ inverkan på dessa (prop. 1985/86:3 s. 171). Med skada i den nu aktuella bestämmelsen avses negativ inverkan av någon betydelse för de angivna värdena. Vad som ligger i uttrycket historiskt landskap framgår av avsnitt 4 i den allmänna motiveringen.

Prövning enligt till naturresurslagen anknuten lagstiftning av en åtgärd i områden som gränsar till nationalstadsparken skall ske med utgångspunkt från att parkens natur- och kulturvärden inte får utsättas för påtaglig skada genom den prövade åtgärden.

Ikraftträdande

Ändringarna i naturresurslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1995. De nya bestämmelserna är av sådan karaktär att den kan påverka bedömningen av pågående ärenden enligt plan- och bygglagen, naturvårdslagen och lagen om kulturminnen. Ändringen är dock inte av sådan beskaffenhet som avses i 2 kap. 10 § regeringsformen. Övergångsbestämmelser krävs därför inte.

Miljö- och naturresursdepartementet har givit en arbetsgrupp i uppdrag att utarbeta förslag om ett samlat och långsiktigt skydd för området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården. Med hänsyn till områdets särskilda betydelse för det nationella kulturarvet, för stadsregionens ekologi och för människors rekreation föreslår arbetsgruppen att området bör bli landets första *nationalstadspark*.

Bestämmelser till skydd för nationalstadsparken bör enligt promemorian införas i naturresurslagen. Bestämmelserna innebär att parker och historiska landskap inom området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården inte får förändras genom exploatering eller andra ingrepp som medför att områdets kultur-, natur- eller rekreationsvärden förvanskas.

När det gäller riktlinjer för markanvändningen i området överensstämmer det föreslagna skyddet i huvudsak med vad som anges i gällande översiktsplaner enligt plan- och bygglagen för Solna och Stockholms kommuner samt med det gemensamma programmet för planering av området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården som den 25 januari 1993 med vissa tillägg har antagits av kommunfullmäktige i Solna kommun och som den 6 september 1993 i huvudsak har godkänts av kommunfullmäktige i Stockholms kommun.

I yttrande till regeringen den 16 december 1993 över kommunernas program understryker Länsstyrelsen i Stockholms län att särskild lagstiftning behövs för att långsiktigt garantera att de oexploaterade och kulturhistoriskt värdefulla miljöerna får ett permanent och effektivt skydd.

Förslaget om långsiktigt skydd konfirmerar de ställningstaganden som statsmakterna redovisat beträffande Kungliga Djurgården, senast i samband med omorganisationen av den statliga fastighetsförvaltningen.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.¹ dels att 1 kap. 2 § och 3 kap. 1 § skall ha följande lydelse, dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 3 kap. 7 §, av följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §

Bestämmelserna i 2 och 3 kap. skall tillämpas enligt vad som är föreskrivet i plan- och bygglagen (1987:10), vattenlagen (1983:291), miljöskyddslagen (1969:387), naturvårdslagen (1964:822), lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter, väglagen (1971:948), lagen (1902:71 s 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, lagen (1978:160) om vissa rörledningar, luftfartslagen (1957:297), minerallagen (1991:45), lagen (1966:314) om kontinentalsockeln och lagen (1983:293) om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän farled och allmän hamn och lagen (1992:1140) om Sveriges ekonomiska zon.

Bestämmelserna i 2 och 3 kap. skall tillämpas enligt vad som är föreskrivet i plan- och bygglagen (1987:10), vattenlagen (1983:291), *lagen (1988:950) om kulturminnen m. m.*, miljöskyddslagen (1969:387), naturvårdslagen (1964:822), lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter väglagen (1971:948), lagen (1902:71 s 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, lagen (1978:160) om vissa rörledningar, luftfartslagen (1957:297), minerallagen (1991:45), lagen (1966:314) om kontinentalsockeln, lagen (1983:293) om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän farled och allmän hamn och lagen (1992:1140) om Sveriges ekonomiska zon.

---

¹Lagen omtryckt 1992:1146

1 §

De områden som anges i 2-6 §§ är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse.

Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd i dessa områden endast om hinder inte möter enligt 2-6 §§ och om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

Bestämmelserna i *detta kapitel* utgör inte hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret. Om det finns särskilda skäl utgör bestämmelserna inte heller hinder för anläggningar för utvinning av sådana fyndigheter av ämnen eller material som avses i 2 kap. 7 § andra stycket.

De områden som anges i 2-7 §§ är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse.

Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd i dessa områden endast om hinder inte möter enligt 2-6 §§ och om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

Bestämmelserna i 2-6 §§ utgör inte hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret. Om det finns särskilda skäl utgör bestämmelserna inte heller hinder för anläggningar för utvinning av sådana fyndigheter av ämnen eller material som avses i 2 kap. 7 § andra stycket.

7 §

Parker och historiska landskap inom nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården får inte förändras genom exploateringsföretag eller andra ingrepp som medför att områdets kultur-, natur- eller rekreationsvärden förvaras.

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. skall införas en ny paragraf, 2a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2a §

Vid prövning av frågor som rör kulturminnen m.m. skall tillbörlig hänsyn tas till övriga allmänna och enskilda intressen. Härvid skall lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. tillämpas.

INNEHÅLL

NRL-myndigheter m.fl.

Boverket, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Statens naturvårdsverk, Banverket, Vägverket, Sjöfartsverket, Närings- och teknikutvecklingsverket, Koncessionsnämnden för miljöskydd, Svea hovrätt, Kammarrätten i Jönköping, Plan- och byggtredningen (M 1992:03) och Länsstyrelsen i Stockholms län.

Kommuner

Solna kommun, Stockholms kommun, Danderyds kommun, Lidingö kommun, Nacka kommun, Sollentuna kommun, Stockholms läns landsting, Rådet till skydd för Stockholms skönhet och Nacka Miljövårdsråd.

Förvaltningsansvariga myndigheter/sakägare m.fl.

Ståthållarämbetet, Statens fastighetsverk, Vasakronan, Försvarsmaktens organisationsmyndighet, Statens järnvägar, Affärsverket Svenska Kraftnät, Polishögskolan, Akademiska Hus i Stockholm AB, KTH Alumni, Stiftelsen Vetenskapsstaden, Stockholms Universitetet, Kungliga Tekniska Högskolan, Kungliga Vetenskapsakademien, Statens konstmuseer, Naturhistoriska riksmuséet och Stiftelsen Skansen.

Organisationer/föreningar m.fl

Naturskyddsföreningen, Projekt Ekoparken WWF, Förbundet för Ekoparken, Stockholms läns Hembygdsförbund, Nordiska förbundet för kulturlandskap, Haga-Brunnsvikens vänner, Kommitten för Gustavianska parken, Stockholms handelskammare, Svenska Kommunförbundet, Svenska vägföreningen, Föreningen Östermalm, Djurgårdens Hembygdsförening, Sveriges Pensionärsförbunds lokalavdelning Brunnsviken, Stallmästaregårdens Båtsällskap, Bo Hedskog och Svensk-Japanska Konsortiet för Norrtull center.

Boverket

Enligt Boverkets uppfattning motiverar det aktuella områdets natur- och kulturvärden ett förstärkt skydd grundat på riksdagens ställningstagande. Behovet av och formen för ytterligare reglering måste bedömas utifrån situationen att motsvarighet i landet knappast står att finna där så unika värden är utsatta för ett så omfattande och under överskådlig tid fort-löpande exploateringskrav. Frågan om det finns andra områden i Sverige som bör bli föremål för motsvarande skydd bör dock ingå i bedömningen av vilken form av skydd som skall väljas. En fördjupad argumentation behövs för den lagtekniska lösningen.

Dagens regler i 3 kap. 1 § naturresurslagen om skydd mot påtaglig skada ger enligt Boverket det inledande skyddet som eftersträvas om, som i förslaget, sista stycket om tätortsutveckling m.m. undantas. Det främjar dock inte tillämpningen av 3 kap. att i den nya 7 § upprepa innebörden av 1 § i sak och införa begreppet förvanska istället för det vedertagna begreppet påtaglig skada. Den nya paragrafen bör, i likhet med 2-6 §§, utgöra den kompletterande/kvalificerande grunden för bedömningen av påtaglig skada samt den geografiska bestämningen till 1 §. Om det i framtiden blir aktuellt att ge andra områden motsvarande skydd bör formuleringen liksom i övriga paragrafer i kapitlet utgå från exploateringsföretaget och dess tillåtlighet och inte, som i förslaget, från det nu aktuella området.

Boverket finner det väl motiverat att områdets rekreativvärde ingår och tillmäts betydelse vid bedömningen av vad som är tillåten skada (3 kap.7 §). Det är dock natur- och kulturvärdena som utgör grunden för områdets riksintresse (3 kap 1 §) vilket bör framgå tydligare även i motivetexten.

Även om exploatering utanför gränserna, i likhet med vad som gäller för övriga områden av riksintresse, inte är tillåten om den påtagligt skadar riksintresset bör enligt Boverket inte bara områdets yttre gränser utan även innebörden av begreppet parker och historiska landskap inom området (kärnområdena) vara klarlagt. Det har bl.a. betydelse för att bedöma vilken exploatering som kan vara tillåten (icke påtaglig skada) samt behovet av att fullfölja skyddet på olika sätt. Skyddet genom 3 kap. 7 § behöver uppmärksammas i kommande prövningsbeslut vilket enligt Boverket kan påkalla tillämpning av 12 kap. plan- och bygglagen.

Boverket tillstyrker att kulturminneslagen knyts till naturresurslagen. Det saknas saklig grund att göra skillnad mellan naturvårdslagens och kulturminneslagens funktionssätt i beslut om mark- och vattenområden och den fysiska miljön i övrigt.

Riksantikvarieämbetet tillstyrker förslaget att införa en bestämmelse om nationalstadspark i naturresurslagen. Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är även i internationellt perspektiv unikt och genom sitt läge nära Stockholm ständigt exploateringshotat. Ämbetet finner det synnerligen angeläget att hela området ges ett långsiktigt och effektivt skydd.

Ämbetet tillstyrker även förslaget att knyta lagen om kulturminnen m.m. till naturresurslagen men anser att det krävs ett visst ytterligare beredningsarbete beträffande konsekvenserna för kulturminneslagens Tillämpning och pekar på några oklarheter som bör klarläggas så att det klart framgår att den föreslagna kopplingen endast avser att tydliggöra kulturmiljövårdens roll i planeringen och i förhållandet till andra samhällsintressen.

Områdets avgränsning bör i huvudsak följa den fastlagda gränsen för riksintresseområdet. Riksantikvarieämbetet finner det dock lämpligt att innefatta såväl Skeppsholmen som Sörentorpsområdet i nationalstadsparken.

Riksantikvarieämbetet anser att ett par begrepp i lagtexten bör ändras. Begreppet "parker" måste ses som en del av begreppet "historiskt landskap". Ordet "förvanskas" är inte tillräckligt tydligt och bör därför ersättas med "skadas" vilket skulle medföra att tolkningsutrymmet för intrång i kulturmiljön tydligt begränsas samtidigt som det överensstämmer bättre med motsvarande begrepp i 2 kap. 6 §. Av motiven till den nya paragrafen bör dessutom klart framgå att områdets skydd även inbegriper störningar från trafikaneläggningar.

Enligt Riksantikvarieämbetets mening förutsätter förslaget att arbetet med att säkerställa och konkretisera bevarandevärdena drivs vidare till en faktisk markanvändningsreglering bl.a. genom att använda kulturminneslagens möjligheter. Det kulturreservatsinstitut som regeringens lagrådsremiss föreslår med anledning av Miljöskyddskommittens betänkande Miljöbalk skulle kunna vara väl lämpat som skydd för väsentliga delar av nationalstadsparken. Därvid förutsätts att friluftslivets intressen och den biologiska mångfalden kan skyddas på ett tydligt sätt.

Statens naturvårdsverk

Den föreslagna ändringen i naturresurslagen ger enligt Naturvårdsverket ett angeläget grundskydd som snarast bör kompletteras med beslut och föreskrifter enligt naturvårdslagen och kulturminneslagen för att uppnå tillräckligt skydd och ändamålsenlig vård av särskilt värdefulla delområden.

Vissa begreppet bör förtydligas. Begreppet "parker och historiska landskap" i lagtexten bör enligt Naturvårdsverket ersättas med ett begrepp som täcker alla de objekt och företeelser som bestämmelserna enligt lagens bakgrund och motiv avser att omfatta. Det bör också tydligare framgå att det nya uttrycket att kultur-, natur- och rekreations-

värden inte får "förvanskas" avser att ge området ett starkare skydd än det annars i 3 kap. naturresurslagen använda uttrycket att natur- och kulturvärden inte får "påtagligt skadas".

Eftersom förslaget inte avser att hindra all komplettering eller naturlig omvandling och utveckling inom befintliga bebyggelseområden anser Naturvårdsverket att områdesavgränsningar och avsedda åtgärder måste preciseras tydligare. Det bör även framgå på vilket sätt kommunernas program knyts till lagen. I programmet anges t.ex. att höga miljökrav skall ställas på sådana förändringar inom eller intill området som kan påverka miljön. Naturvårdsverket anser att miljökraven måste preciseras. Buller liksom utsläpp i luft och vatten påverkar i hög grad området. Miljökraven måste därför följas upp genom beslut enligt miljöskyddslagen och plan- och bygglagen.

Beslut om förvaltarorganisation bör fattas av regeringen sedan riksdagen beslutat om lagändring. Naturvårdsverket anser att staten skall ha huvudansvaret och länsstyrelsen bör, liksom för nationalparkerna (se 3 § nationalparksförordningen, SFS 1987:938), vara ansvarig för förvaltningen. Ett särskilt skötselråd bör inrättas där bl.a. representanter för landsting och berörda kommuner ingår. Kostnadsfördelningar mellan olika intressenter bör regleras genom förhandling och avtal.

Banverket

Enligt Banverket är Värtabanan en viktig länk i transportsystemet mellan södra Sverige, Finland och Östeuropa. I kommunens översiktsplan anges den som riksintresse ur kommunikationssynpunkt. Banverket anser därför att det bör framgå tydligt av motivtexten att den föreslagna lagändringen inte begränsar önskvärd utveckling av järnvägstrafiken eller förhindrar erforderliga kapacitetshöjande åtgärder på banan.

Vägverket

Vägverket tillstyrker förslaget men anser att nationalstadsparkens syfte och motiv bör formuleras tydligare. Vidare måste det nya begreppet "förvanska" preciseras närmare. Vägverket finner det positivt att kulturminneslagen knyts till naturresurslagen.

Vägverket framhåller att skyddet bör utformas så att trafikförsörjningen av Stockholms norra delar kan lösas och åtgärder enligt väghållningsplanen och Dennisöverenskommelsen kan genomföras. Det är därför viktigt att det finns ett framtida handlingsutrymme.

Den närmare avgränsningen av nationalstadsparken bör enligt Vägverkets mening göras i kommunernas översiktsplaner. Uppsalavägen bör t.ex. inte ingå i nationalstadsparken. Kopplingen mellan Uppsalavägen och Enköpingsvägen behöver byggas om och kanske flyttas norrut. Även vid Storängsbotten kan avgränsningen behöva studeras närmare.

Vägverket är angeläget att bidra till att områdets unika natur- och kulturvärden bevaras och förstärks. I samarbete med Solna planeras för-

bättringar av stadsbilden vid Uppsalavägen. Vägverket kommer även att medverka till att minska de miljöstörningar och barriäreffekter som Roslagsvägen orsakar. Tillfarten till Norra Länken från Roslagsvägen enligt det s.k. alternativ Frescati innebär förbättringar för miljön vid Kräftriket. Anslutningen av Norra Länken till Lidingövägen enligt aktuellt alternativ sker utanför nationalstadsparken.

Åtgärder utefter trafiklederna som förbättrar stadsbilden, minskar bullerstörningar, ökar tillgängligheten och förstärker de ekologiska sambanden kan komma att innebära ökade kostnader för Vägverket. Verket anser att dessa åtgärder är av intresse för alla berörda parter och att en lämplig kostnadsfördelning får diskuteras.

Sjöfartsverket

Sjöfartsverket har ingen erinran mot att det aktuella området ges ett starkare skydd mot exploateringsföretag m.m. men är tveksamt till den föreslagna gränsdragningen och den lagtekniska lösningen.

Sjöfartsverket anser att:

- nationalstadsparkens gräns bör följa Djurgårdens södra strandlinje
- Rosenvik, med kontor för Stockholms sjötrafikområde, förtöjningsplats, bojförråd och bojverkstad, bör undantas
- det föreslagna stadgandet i 3 kap 7 § hör hemma i naturvårdslagen
- justeringen i 3 kap 1 § inte behövs.

Närings- och teknikutvecklingsverket

Närings- och teknikutvecklingsverket tillstyrker förslaget under förutsättning att det inte hindrar de ändringar av kraftledningsstråken inom området som bedöms som rationella med hänsyn till förändringar i samhället.

Koncessionsnämnden för miljöskydd

Koncessionsnämnden delar uppfattningen att det föreslagna området bör ha ett särskilt skydd med hänsyn till de unika kultur-, natur- och rekreativevärdena. Koncessionsnämnden delar också uppfattningen att konflikten mellan önskemålen om skydd för området och det hårda exploateringsstrycket här är mycket tydlig. Koncessionsnämnden anser dock att den föreslagna lydelsen av 3 kap. 7 § inte är förenlig med förslagets syfte och innehållet i 3 kap. 1 §. Uttrycket "påtaglig skada" i 1 § ger enligt Koncessionsnämndens uppfattning ett mer långtgående skydd mot förändringar än det nya begreppet "förvanska" i 7 §. Dessutom avser 1 § hela nationalstadsparken där 7 § inskränker sig till parker och historiska landskap.

Koncessionsnämnden ifrågasätter lämpligheten av att inskränka möjligheten till undantag för utvecklingen av befintliga tätorter m.m. genom reglering i naturresurslagen som har en övergripande karaktär och inte innehåller någon reglering av ersättningsfrågor. En stor del av marken ägs av staten. Om bestämmelser om kulturhistoriskt intressant bebyggelse kan införas i naturvårdslagens regler vore det därför enligt Koncessionsnämnden inte främmande att istället ge området ett skydd motsvarande naturvårdslagens nationalpark. Det bör därvid övervägas om inte ett sådant skydd har en lämpligare plats bland den nya miljöbalkens hushållningsbestämmelser än bland naturvårdsbestämmelserna.

Koncessionsnämnden har ingen annan invändning mot förslaget om ändring i kulturminneslagen än att ordet "tillbörlig" bör utgå.

Svea hovrätt

Hovrätten har ingen erinran mot förslaget i sak men avstyrker den föreslagna lagtekniska lösningen.

Den nya paragrafen säger inte något om vad som utmärker en nationalstadspark och ger inga besked om vilka bedömningar som skall göras när ett område klassificeras som nationalstadspark eller vilka rättsverkningar som följer av en sådan klassificering. Nödvändiga bestämmelser i detta avseende har sin plats i speciallagstiftningen. Det mest närliggande exemplet är bestämmelserna om nationalparker i naturvårdslagen. Sådana parker avsätts genom beslut i varje särskilt fall. En sådan ordning är enligt hovrättens mening lämplig även för nationalstadsparkens del.

Åtgärder som inte kräver tillstånd enligt någon av de lagar som är förtecknade i 1 kap. 2 § träffas inte av de nya bestämmelserna i 3 kap. 7 §. Hovrätten ifrågasätter om området därmed får det heltäckande skydd som åsyftas. Även detta förhållande talar för att nationalstadsparkar bör inrättas efter beslut i varje särskilt fall. Det blir då möjligt att på ett för myndigheter och enskilda bindande sätt precisera parkens omfattning och de restriktioner som skall gälla inom området.

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten har ingen erinran mot ändringarna i naturresurslagen men ifrågasätter behovet av och avstyrker ändringen i kulturminneslagen.

Plan- och byggtredningen (M 1992:03)

Utredningen, som behandlat frågorna om säkerställande av parker och grönområden i den fysiska planeringen i betänkandet Miljö och fysisk planering (SOU 1994:36), har inte någon erinran mot de framlagda förslagen om ändringar i naturresurslagen och kulturminneslagen.

Länsstyrelsen i Stockholms län

Länsstyrelsen anser att särskild lagstiftning behövs för att långsiktigt garantera att de oexploaterade och kulturhistoriskt värdefulla miljöerna får ett permanent och effektivt skydd.

Enligt Länsstyrelsens uppfattning är det viktigt att syftet med nationalstadsparken tydligt formuleras och att motiven för lagtexten förtydligas. Motivskrivningen bör t.ex. precisera den närmare innebörden av begreppet "förvanska". Begreppet förekommer i annat sammanhang i både kulturminneslagen och i plan- och bygglagen. Konsekvenserna av kulturminneslagens koppling till naturresurslagen bör analyseras närmare.

Länsstyrelsen anser vidare att nationalstadsparkens gränser bör läggas fast i kommunernas översiktsplanearbete på motsvarande sätt som görs för andra områden som berörs av naturresurslagens bestämmelser. Naturlig omvandling, utveckling och användning av redan exploaterade områden, liksom erforderlig vägar och kollektivtrafik i området, får inte förhindras.

Eftersom naturresurslagen får genomslag först vid tillämpningen av andra lagar förutsätter Länsstyrelsen att eventuella ersättningar utgår enligt nuvarande regler.

Kommuner

Solna kommun

Solna kommun tillstyrker förslaget innebörd och syfte. Lagtexten bör dock förtydligas i vissa delar. Konsekvenserna av att knyta kulturminneslagen till naturresurslagen bör belysas mer ingående. Innebörden av begreppet "förvanska" i lagtexten måste förtydligas. Det övergripande ansvaret för nationalstadsparkens utveckling och skötsel bör behandlas.

Kommunen framhåller vikten av att sammanhängande park- och naturområden bibehålls och utvecklas. Det bör därför övervägas om inte nationalstadsparkens område bör utvidgas till att även omfatta dels ett brett strandområde vid Edsviken inom Sollentuna kommun och dels ett område väster om Uppsalavägen kring Igelbäcken.

Delområden inom nationalstadsparken som redan tagits i anspråk för bebyggelse - Sörentorp, Bergshamra, Stocksundstorp, Stora Lappkärrsberget, Frösundavik, kv Skogskarlen, Universitetet i Frescati, Albano - bör avgränsas i detaljplaner eller områdesbestämmelser. Avgränsningarna bör inte vara så snäva att de omöjliggör kompletteringar som är angelägna för pågående markanvändning och möjliga med hänsyn till den föreslagna nationalstadsparken. För Bergshamra och Stocksundstorp kan avgränsningen i huvudsak följa befintlig bebyggelsegräns.

Sörentorp ingår enligt kommunens översiktsplan i ett tänkbart utbyggnadsområde för bostäder.

För kv Skogskarlen finns en i gällande detaljplan outnyttjad byggrätt omfattande ca 12000 m². Kommunen kommer att i samarbete med markägaren söka ändra detaljplanen och tomtens byggrätt på ett sätt som så långt möjligt tar hänsyn till natur- och kulturvärdena.

Enligt ett avtal mellan Solna kommun och SAS skall kommunen verka för detaljplaneläggning för utbyggnad vid Frösundavik med ytterligare 50000 m² om detta behövs för SAS huvudkontor och om det är förenligt med kulturmiljön. Kommunen anser att staten bör medverka i förhandlingar med SAS om ändringar av avtal och detaljplan i syfte att tillvarata naturvårdsintressena i området. För övriga delar av Frösundavik avser kommunen att upprätta detaljplan med möjlighet till försiktig komplettering och med preciserat skydd för natur-, kultur- och rekreativsvärdena.

För de historiska parkerna anger kommunen att fler byggnader i Ulriksdals slottsområde samt Tivoli bör byggnadsminnesmärkas. Vid Ulriksdal bör naturreservat bildas med bestämmelser om skydd och skötsel. För Tivoliområdet avser kommunen att upprätta detaljplan.

Sambandet mellan stenstaden och Haga saknar enligt kommunens uppfattning ännu fullgod lösning. Pågående detaljplanearbete visar bl.a. komplettering med ett mindre hotell och byggnader för publikt ändamål vid Stallmästaregården och f.d. flygterminalen.

Kommunen anser att ett samlat synsätt bör tillämpas för förbättring av stadsinfarterna. Närmast gäller det vägavgiftsstationer. På sikt bör åtgärder vidtas för att förbättra hela stråket från Ulriksdal till Norrtull. Det finns t.ex. anledning att överväga en sänkning av Bergshamravägen i samband med en ombyggnad av Ulriksdals trafikplats för att återskapa sambandet mellan Ulriksdal och Brunnsviken. Vid Ulriksdals trafikplats korsar en i regionplanen redovisad ny spårväg både Uppsalavägen och Bergshamravägen på en lång bro som medför allvarliga komplikationer för landskapsbilden.

Stockholms kommun

Departementets syfte att ge området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården ett förstärkt skydd överensstämmer med de mål staden redan uttalat. Området är unikt för storstadsförhållanden.

Med förslaget till lagstiftning följer en rad frågeställningar som måste klarläggas innan ställning kan tas till förslaget. Ett flertal frågor är av sådan karaktär att de måste utredas och ges en lösning efter samråd mellan berörda kommunala och statliga organ.

Beträffande den lagtekniska sidan har ifrågasatts om ett lagskydd bäst uppnås genom en ny bestämmelse inom naturresurslagen vilken har en mer övergripande roll inom lagstiftningen. Överväganden bör göras om regler för nationalstadspark är mer lämpade för naturvårdslagen.

Den geografiska gränsdragningen bör penetreras noggrannare i samråd mellan stat och kommun innan ställning tas till förslaget.

Lagförslaget är otydligt beträffande hur skyddsbestämmelserna påverkar de områden som ligger direkt utanför parken. På denna punkt måste

syfte och innebörd preciseras närmare innan konsekvenserna för staden kan överblickas fullt ut och slutlig ställning tas till förslaget.

På grund av den korta remisstiden har det inte varit möjligt att undersöka vilka byggrätter som kan finnas inom området. Dessa kan, liksom andra faktorer, leda till ersättningsanspråk från olika intressenter. Även på denna punkt anser kommunen att ett klarläggande behövs innan staden kan ta slutlig ställning till skyddsbestämmelserna.

Rollfördelningen mellan stat och kommun behöver förtydligas. Genomförandet av PBL hade bl.a. som syfte att stärka kommunernas ställning. Ett statligt beslut om nationalstadspark får inte motverka detta syfte och bör därför innehålla regler för ansvarsfördelningen mellan stat och kommun. I detta ligger också att ekonomiska åligganden måste klargöras. Stockholms stad förutsätter att staten bär de tillkommande kostnaderna som kan följa av ett införande av lagförslaget. I sammanhanget måste även konsekvenserna för redan planerade infrastrukturinvesteringar och planerad bebyggelse i anslutning till området belysas närmare, liksom statens kostnadsansvar.

Danderyds kommun

Kommunen tillstyrker att nationalstadsparken får ett starkt skydd. En särskild lagstiftning är sannolikt det bästa sättet att säkerställa skyddet för bevarandevärdena och freda området mot starka exploateringsintressen.

Kommunen kommer i sin hantering av frågor rörande mark- och vattenanvändning att ta hänsyn till att den gränsar till det skyddsvärda området. Inom ramen för förslaget måste det dock vara möjligt att bygga Ringen och förbättra framkomligheten på Roslagsvägen. Det måste också vara möjligt att genomföra en över kommungränserna samordnad markförläggning av högspänningsledningar.

Lidingö kommun

Lidingö kommun har ingen erinran mot förslaget.

Nacka kommun

Nacka kommun har inga synpunkter på själva förslaget men påpekar att nationalstadsparken med den utformning och reglering som föreslås påverkar Nackas intressen.

Nacka har tidigare uttalat sitt stöd för den regionala grönstrukturen. Ett införande av nationalstadsparken kan förstärka bevarandet av stränderna kring det gemensamma vattenområdet.

Den föreslagna nationalstadsparken har en annan historisk och kulturell bakgrund än Nackas norra kust. Det kan därför ses som naturligt att

dra gränsen i vattenområdet mellan Södra Djurgården och Nacka. Motiven och syftena med nationalstadsparken blir då entydiga.

Prop. 1994/95:3
Bilaga 2

Kommunen förutsätter att både den planerade Ringen och nationalstadsparken kan genomföras på sådant sätt att någon intressekollision inte behöver uppkomma.

Sollentuna kommun

Sollentuna kommun anser att det är viktigt att säkerställa natur- och kulturkvaliteterna kring de kungliga lustslotten Haga och Ulriksdal samt den kungliga jaktparken Djurgården. Dagvattenhanteringen längs Igelbäckens upptagningsområde och vattenlandskapet längs Edsviken behöver studeras för att klarlägga kvaliteer, tillgänglighet och spridningsvägar för växter och djur.

Undantag i nationalstadsparken bör göras för Sörentorp. Det är också viktigt att nationalstadsparken ej förhindrar att E4 byggs ut.

Stockholms läns landsting

Regionplane- och trafiknämnden anser inte att ett utökat skydd för området genom särskilda bestämmelser i naturresurslagen är nödvändigt. Tillämpning av nuvarande lagstiftning bör kunna ge ett fullgott skydd. Konsekvenserna för möjligheterna att utveckla viktiga regionala funktioner, som kan komma att inverka på nationalstadsparken är svåra att överblicka. Nämnden anser att det finns risk för att en ny lagstiftning kan komma att hindra utvecklingen av befintliga verksamheter eller angelägna vägar och kollektivtrafikanläggningar i området.

Enligt nämndens uppfattning bör en bearbetning av kommunernas översiktsplaner läggas till grund för överväganden om hur en eventuell nationalstadspark bör avgränsas. Det finns starka motiv för att reservera delar av Sörentorp och Margareteborg för framtida bebyggelse. Dessa områden kan med sitt centrala läge och goda möjligheter till bra kollektivtrafik bli attraktiva för bostäder. Avgränsningen av nationalstadsparken mot Sollentuna bör därför omprövas. Fisksjöäng bör som en naturlig del av Husarviksprojektet kunna bebyggas med bostäder. Vidare bör utbyggda stadsdelar inom området ges en möjlighet att i rimlig utsträckning kompletteras och förändras.

Nämnden utgår från att sådana utbyggnader som från miljösynpunkt är regionalt angelägna inte skall förhindras, t.ex. Norra Länken-Österleden eller snabbspårvägen Solna-Bergshamra. Ringen som i huvudsak går i tunnel genom området syftar tillsammans med bilavgifterna till att avlasta innerstan från trafik. Förslaget om en snabbspårväg i tvärlid syftar till att minska behovet av biltrafik.

Ett av de viktigare syftena bakom plan- och bygglagen var att förtydliga ansvarsfördelningen mellan stat, kommun och övriga parter. Kommunerna har sålunda tilldelats ökade befogenheter och ökat ansvar. Staten äger erforderliga instrument för bevakning av riksintressena.

Med föreliggande lagstiftningsförslag kan det enligt regionplane- och trafiknämnden ifrågasättas var kommunens befogenheter och ansvar finns vid behandling av frågor som berör nationalstadsparken enligt de olika lagar som kan tillämpas för området. Några särskilda skäl finns inte för en begränsning av kommunens befogenheter.

Prop. 1994/95:3
Bilaga 2

Rådet till skydd för Stockholms skönhet

Rådet välkomnar förslaget om en nationalstadspark som en framsynt åtgärd som höjer sig över dagens kortsiktiga exploateringspolitik. En ytterst försiktig och till naturen anpassad utbyggnad av de i området etablerade institutionerna är den enda åtgärd som möjligen kan tillåtas inkräkta på de redan svårt skadade grönytor.

Enligt rådets mening bör nationalstadsparken omfatta även KTH och Hjorthagen. KTH med sina förnämliga, tidstypiska tegelbyggnader företräder just begreppet "kultur i natur". Hjorthagen är ett tidigt och ovanligt lyckat exempel på funktionalismens strävan att bygga högklassiga arbetarbostäder luftigt lagda i naturen. Dessa områden utgör dessutom viktiga delar av naturkorridoren mellan Norra och Södra Djurgården.

Nacka Miljövårdsråd

Nacka Miljövårdsråd stöder oreserverat förslaget om ett utökat skydd för området genom särskilda bestämmelser om nationalstadspark i naturresurslagen.

Av promemorian framgår att Österleden förorsakar trafikökning på Roslagsvägen. Nacka miljövårdsråd har i en rad remissvar med skärpa framhållit att Österleden kommer att ha negativ inverkan på miljön i Nacka. Miljövårdsrådet anser därför att Österleden bör utgå ur planeringen.

Området vid Svindersviken, som via Saltsjön gränsar till nationalstadsparken, har stora naturvärden. Bergets sydvästs lutning är en klassisk lokal för flera sällsynta växter som har kallats "botaniska fornminnen" från varmetiden för tusentals år sedan. I vikens inre del finns även s.k. "runderatväxter" som senare kommit in via sjöfarten. Ur naturvårdssynpunkt finns självfallet ingen anledning att dra en gräns för nationalstadsparken just vid Saltsjön, eftersom vattendrag av denna typ inte utgör naturliga gränser för ekosystem. Ur naturens synpunkt är Svindersvik en fortsättning på nationalstadsparken söderut även om dess kulturhistoria är annorlunda. Vidare är det - med tanke på grönstråk och spridningskorridorer - viktigt att notera att avståndet från Svindersvik till Erstaviksområdet (Nackareservatet) endast är 900 m. Miljövårdsrådet

anser att det finns skäl att utöka nationalstadsparken söderut så att även delar av Nacka inkluderas.

Prop. 1994/95:3
Bilaga 2

Förvaltningsansvariga myndigheter/sakägare m. fl.

Ståthållarämbetet

Enligt Ståthållarämbetet synes föreslagna tillägg i naturresurslagen tillgodose ämbetets tidigare framförda förslag om en heltäckande lagstiftning för att värna området. Ämbetet anser dock att KTH, Hjorthagen och Frihamnen bör ingå i nationalstadsparken och påpekar vikten av hänsyn till parken även vid exploateringar i angränsande områden, t.ex. vid Frösundavik, Ulriksdalsfältet, Sörentorp och angränsande delar av södra Sollentuna samt kring institutionerna på Norra Djurgården.

Ämbetet anser att det är av stor vikt att nationalstadsparken får en effektiv förvaltning. Eftersom nationalstadsparken berör flera kommuner bör Länsstyrelsen ha en sammanhållande myndighetsroll.

En stor del av marken inom området ägs av staten och disponeras av H M Konungen. Ståthållarämbetet är förvaltande organisation med Djurgårdsförvaltningen och Ulriksdals slottsförvaltning som verkställande organ. Ståthållarämbetet och dess verkställande organ bör därför ha en central roll i förvaltarorganisationen.

I avvaktan på fortsatta utredningar, beslutshandläggning m.m. föreslår ämbetet att det aktuella området avsätts som interimistiskt naturreservat.

Statens fastighetsverk

Statens fastighetsverk stöder förslaget att göra området till nationalstadspark genom en särskild paragraf i naturresurslagen. Verket poängterar Länsstyrelsens och ytterst regeringens skyldighet att bevaka att områdets natur- och kulturvärden inte äventyras. Den föreslagna ändringen i kulturminneslagen finner fastighetsverket däremot inte vara meningsfull.

Fastighetsverket anser att uttrycket "parker och historiska landskap" i lagtexten bör utgå eller ersättas med en mer heltäckande formulering. Det kan annars tolkas så att skyddets omfattning inte kommer att motsvara den allmänna beskrivningen av områdets skyddsvärde. Det måste t.ex. tydligare framgå att naturmarken är en del av den historiska parken.

Området skulle kunna avgränsas än mer strikt till att omfatta enbart områden som har de kvaliteter som utgör grunden för förslaget. Då skulle t.ex. omvandlingsområdet Albano, kontoren vid Frösundavik och i kv Skogskarlen och bostadsområdena Bergshamra och Lappkärrsberget inte omfattas av skyddet. Verket finner det dock riktigt att låta dessa

områden ingå eftersom de i hög grad påverkar nationalstadsparken. Av samma skäl bör även KTH samt Hjorthagen läggas in i parken. Enligt Statens fastighetsverk är det därvid viktigt att dessa områden med för nationalstadsparken främmande verksamhet definieras och får bindande bestämmelser för markens användning i samband med att lagen träder i kraft.

I vissa punkter behövs större förändringar för att nationalstadsparkens kvaliteter skall framstå. Det gäller t.ex. entren till Hagaparken och Bergshamravägen, som upplevs som en barriär mellan Haga och Ulriksdal. Det är inte heller självklart att nationalstadsparkens kärntressen - kulturmiljövård, naturmiljövård och rekreation - alltid sammanfaller. I samband med att lagen träder i kraft bör därför konfliktpunkter och en områdesvis prioritering mellan olika intressen redovisas. Huvudparten av det aktuella området ägs av staten. Statens fastighetsverk företräder statens intressen och har ett operativt ansvar för kulturinstitutioner och, i samarbete med ståthållarämbetet, för de kungliga slotten Haga och Ulriksdal. För samordning av de övergripande frågor som följer av lagförslaget föreslår Statens fastighetsverk att en samordningsgrupp inrättas. Den bör bestå av markägarna, ståthållarämbetet och berörda kommuner och myndigheter. Ansvar för den praktiska fastighetsförvaltningen bör som hittills åligga fastighetsägarna. Den ekonomiska ansvarsfördelningen bör regleras genom överenskommelser mellan parterna i samband med att lagen träder i kraft.

Vasakronan

Avgränsningen i områdets centrala del överensstämmer med Vasakronans uppfattning att endast de sammanhängande grönyrtorna, men däremot inte institutions- och kontorsbebyggelsen, bör ingå i nationalstadsparken.

Följande fastigheter och områden inom nationalstadsparken förvaltas av Vasakronan: Sörentorp (polishögskola), kv Väbeln (Södra Roslags Tingsrätt) samt f.d. Wasavarvet (Stiftelsen Stockholms Museispårvägar). Polishögskolans bebyggelse i Sörentorp kan behöva kompletteras för nya behov.

I direkt anslutning till parken förvaltar Vasakronan kvarteren Tre Vapen (Försvarets Materielverk), Svea Artilleri (Militärhögskola, stall, kontor) och Kavalleristen (Militärstabsbyggnad). Det är av stor betydelse för Vasakronan att i en nära framtid kunna utnyttja de byggrätter som finns i kvarteren Svea Artilleri (ca 35000 m²), Tre Vapen (ca 30000 m²) och Kavalleristen.

Vasakronan finner det angeläget att förslagets ekonomiska konsekvenser och ersättningsansvaret för eventuellt förlorade byggrätter behandlas i det fortsatta utredningsarbetet och önskar fortsatt information och möjlighet att delta i eventuella samråds- eller referensgrupper.

Försvarsmaktens organisationsmyndighet (FMO)

Den begränsning av rätten att utföra försvarsanläggningar som följer av de nya bestämmelserna i naturresurslagen anses inte medföra påtagliga (oacceptabla) hinder för försvarsmakten, vare sig vad gäller freds- eller krigsorganisationens intressen. FMO förutsätter att verksamhet som nu bedrivs inom K1 kasern (fastigheten Kavalleristen 2), Gravslätten samt Lilljansskogen inte påtagligt berörs av förslaget för området. Vad rör verksamhet på Kaknäs skjutbanor bör den bli föremål för fortsatt utredning angående ersättningsalternativ för ett flertal intressenter. Enligt försvarsområdesbefälhavaren bör förslagsvis tidigare skjutbaneutredning inom Stockholms län återupptas och fullföljas.

Statens järnvägar

Genom att underlätta transporter via tåg och fartyg skapas förutsättningar att minska biltrafiken. Enligt SJ:s uppfattning bör viss påverkan från järnvägen kunna accepteras, då i annat fall konsekvenserna i stort blir negativa för miljön.

Den föreslagna nationalstadsparken berör områden som är mycket värdefulla för SJ:s verksamhet. Värtabanan, Värtahamnen och Frihamnen utgör riksintressen för järnvägstrafik respektive sjöfart. SJ delar utredningens uppfattning att Värtahamnen bör undantas från det skyddade området. För att säkerställa järnvägstrafiken på Värtabanan bör dessutom hela spårområdet mellan Norrtull och Värtan undantas.

Vid Storängsbotten kan en anslutning av Norra Länken till Lidingövägen anordnas inom ett område med enklare bebyggelse utan inverkan på SJ:s verksamhet. SJ anser att området kan undantas från nationalstadsparken utan att detta behöver försvaga spridningskorridoren mellan Norra och Södra Djurgården.

Inom Albanoområdet planerar SJ att upphöra med godsverksamheten och endast trafikera de genomgående spåren. Nuvarande småindustriverksamhet beräknas pågå fram till dess området tas i anspråk för institutionsverksamhet. Albano bör därför enligt SJ:s mening ej ingå i nationalstadsparken.

SJ förutsätter att förslaget inte innebär några begränsningar av möjligheterna till framtida ändrad användning av Norra Stationsområdet.

Affärsverket Svenska kraftnät tillstyrker att området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården skyddas på i förslaget angivet sätt. Ordet nationalstadspark bör dock undvikas eftersom det leder tanken fel att några stadsparker i Sverige inte är nationella. Svenska Kraftnät anser vidare att skyddet ej får hindra underhåll och eventuella flyttningar eller tunnelförläggningar av kraftledningar.

Polishögskolan

Polishögskolan anser att planeringen bör utgå från att skolan kommer att ha en fortsatt långvarig verksamhet i Sörentorp.

Akademiska Hus i Stockholm AB

Akademiska Hus anser att lagförslagets konsekvenser för institutionsområdena erfordrar ytterligare belysning. Lagens allmänna lydelse och generella skydd av områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden ger annars utrymme för skilda tolkningar beroende på vilket intresse som företräds.

Universitetets och högskolornas verksamhet är av riksintresse. Deras behov att utvecklas måste i hög grad beaktas. Fastigheterna och områdena närmast Stockholms Universitet, Naturhistoriska Riksmuseet, Lilla Frescati, Kräftriket samt KTH och Idrottshögskolan bör ligga utanför nationalstadsparken. Alternativt kan särskilda zoner för institutionsområdena skapas inom parken. Övriga högskolor som gränsar mot nationalstadsparken bör inte inkluderas i begreppet "influensområde".

KTH Alumni

Föreningen KTH Alumni instämmer i förslagets syfte att bevara och underhålla miljön på Norra Djurgården men framhåller att det inte får försvåra projektet Vetenskapsstaden, som syftar till att bygga ut institutioner inom angelägna vetenskapsområden inom området Albano/Veterinärhögskolan/Skogshögskolan/Vetenskapsakademien.

Stiftelsen Vetenskapsstaden

Den kompletteringsbebyggelse som nu förbereds är enligt stiftelsen begränsad till tre nybyggnadsobjekt inom universitetsområdet, några mindre kompletteringar inom KTH samt Fysikcentrum i södra

Albano/Roslagstull. Kontakterna inom campus behöver förbättras genom att bussförbindelser, gång- och cykelstråk och lokalator skapas inom och mellan Stockholms Universitet och KTH.

Prop. 1994/95:3
Bilaga 2

Stiftelsen ifrågasätter om lagändringen behövs. Utformning, vård och användning av byggnader, anläggningar och park- och naturområden prövas genom ett omsorgsfullt programarbete och detaljplanering i samverkan med staden och berörda markägare. Gällande lagstiftning kan ge erforderligt skydd för de riksintressanta miljöerna.

Området bör avgränsas så att Roslagstulls f.d. sjukhusområde, Albano, delar av Stockholms Universitet samt KTH undantas.

Stockholms universitet

Universitetet sympatiserar i hög grad med intentionerna bakom förslaget till nationalstadspark. Det är viktigt att skyddet ges en sådan utformning att områdets vetenskapliga och utbildningsmässiga kvaliteter inte går förlorade. Universitetet anser att Brunnsvikensområdet bör förbli den plats där landskapets historia och ekologiska samband kan studeras på vetenskaplig grund vilket inte hindrar att det utnyttjas också för friluftssändamål - men då i former som traditionen bjuder.

Universitetets campusområden utgörs av byggnader i park där omsorg om parklandskapet varit och är ett viktigt planeringsmål. Utöver redan nu beslutade nybyggnader - kemiskt övningslaboratorium, geovetenskapernas hus, aulan och Fysikcentrum i Albano - har Stockholms universitet inga planer på ytterligare stora byggnader i Frescati. Ökade lokalbehov skall tillgodoses genom att befintliga byggnader utnyttjas. Universitetet påpekar att detta kräver att ombyggnader och anpassningar av befintliga byggnader inte försvåras genom tillkomsten av en nationalstadspark. Många av de byggnader som finns i de områden som betraktas som universitetets möjliga lokalreserv, har karaktären av stall och förråd. Möjligheten att anpassa dessa för andra ändamål måste beaktas.

Universitet betonar vikten av goda förbindelser mellan högskolorna - särskilt mellan Frescati, Fysikcentrum och KTH - och mellan universitetets olika etableringsområden. Mellan Frescati, Fysikcentrum och KTH behövs nya vägvägnitt och mellan KTH och Fysikcentrum behövs en ny bro över Roslagsbanan. Roslagsvägens och Norra länkens utformning har stor betydelse för sambanden mellan det centrala campusområdet och planerade etableringar i Kräftriket, Frescati Hage och Sveaplans gymnasium.

Universitetets juridiska fakultetsnämnd finner det oroväckande att formuleringarna i lagförslaget och i motivtexten är så påfallande vaga. Lagtexten anger att "områdets kultur-, natur- eller rekreationsvärden" inte får "förvanskas". Det framgår dock inte vilken tyngd som inbördes skall ges åt dessa potentiellt motstridiga intressen. Samtidigt är begrep-

pet "förvanska" påtagligt vagt. Nämnden finner det därför betecknande att t.ex. den tilltänkta olympiaden år 2004 inte nämns trots att en sådan skulle innebära en avsevärd förskjutning mellan de nämnda intressena. Till detta kan läggas de svåra bedömningsfrågor som gäller hur andra intressen än de som förknippas med nationalstadsparken kan tillgodoses. Det kan gälla nya trafikaneläggningar eller nya utbildningsbyggnader för KTH eller universitetet.

Universitetets juridiska fakultetsnämnd avstyrker lagändringen men sympatiserar med intentionerna bakom förslaget. Enligt nämnden skulle dessa t.ex. kunna förverkligas genom att berörda markområden överförs till en stiftelse, med ändamål att på förmögenhetsrättslig grund trygga markens fortsatta användning som en vårdad park. Stiftelsen bör ha nära kontakt med och kanske även förvaltas av Djurgårdsförvaltningen. Därutöver bör markanvändningen i området tryggas genom planer och även genom föreskrifter i naturresurslagen av den art som övervägs i betänkandet. När det gäller institutionsbyggnaderna på Norra och Södra Djurgården erbjuder kanske reglerna om ändamålsupplåtelse genom Djurgårdsförvaltningen tillräckligt skydd. En målsättning bör vara att på sikt få bort den ändamålsfrämmande bebyggelsen t.ex. vid Ekhagen och Stora Lappkärrsberget.

Kungl Tekniska Högskolan

KTH är positiv till att Norra Djurgården, Brunnsviken m.m. bevaras som natur- och kulturområden. Områdena är en väsentlig tillgång för verksamheten vid KTH och berikar högskolans miljö. KTH anser emellertid att högskolebältet - KTH/Roslagstull/Albano/Kräftriket/Frescati Hage/Stockholms Universitet - inte bör ingå i nationalstadsparken. Det bör planeras med sedvanlig kommunal tillsyn och med tillämpning av plan- och bygglagen m.m. Grannskapet till nationalstadsparken får inte heller innebära att särskilda föreskrifter kommer att gälla för detta område inom mark- och byggnadsplaneringen.

KTH har i dag ytterst begränsade markreserver. Högskolan har under längre tid levt med att gränserna mot den obebyggda Djurgårdsmarken är givna och att reserverna inom campus nu börjar bli uttömda. Planeringen för mer långsiktig utbyggnad har därför koncentrerats till Roslagstulls/Albanoområdet. Som ett första projekt pågår planering av ett för KTH och Stockholms Universitet gemensamt Fysikcentrum. Detta förutsätts bli utformat som byggnader i park. Den befintliga parken och de kulturskyddade husen inom Roslagstulls sjukhusområde kommer att bevaras. Den befintliga förbränningsanläggningen kommer att tas bort.

För närvarande pågår en utredning om trafikförsörjningen inom KTH-området, där åtgärder planeras för att minimera genomfartstrafiken och begränsa antalet parkeringsplatser samt lägga igen vissa vägar. Inför tillkomsten av Fysikcentrum har också behovet av en bro över Roslags-

banan mellan KTH och Roslagstullsområdet aktualiserats. Bron och en avstängning av Drottning Kristinas väg norr om bron måste tillkomma innan arbetet med Norra länken kommer igång. KTH kan annars förutse en betydligt utökad genomfartstrafik genom området.

KTH etablerades på nuvarande campus genom en kunglig markupp-låtelse i början av seklet. Marken uppläts till utbildnings och forsk-ningsändamål. Den disponeras av Kungl. Maj:t men förvaltas av staten. Marken är inte planlagd och fastighetsbildning har inte skett. Avsikten är att genomföra fastighetsbildning och upplåta marken med tomträtt till Akademiska Hus AB så att äganderätten till byggnaderna kan överföras.

Kungliga Vetenskapsakademien

Akademien tillstyrker förslaget. Storstädernas miljöproblem aktualise-rades vid FN:s miljökonferens i Rio år 1992 och det föreslagna skydds-institutet kan bli ett intressant bidrag till ansträngningarna att förverkliga Riokonferensens intentioner.

Behovet av ett långsiktigt säkerställt skydd för det aktuella området har ökat under senare år. Ytterligare bebyggelse bör få komma till stånd endast för att tillgodose angelägna behov för de allmännyttiga institutio-ner som verkar inom området. Tekniska Högskolan, Hjorthagen och den till stora delar exploaterade spridningskorridoren mellan Norra och Södra Djurgården bör ingå i området.

Akademien vill även fästa uppmärksamheten på restaureringsaspekten. Att ett område används som uppställningsplats, för lagerhållning eller temporär bebyggelse får inte innebära automatisk rätt till ny bebyggelse. Området kring Husarviken bör inte bebyggas utan restaureras som naturmark.

Båtburet gods och fordon som inte har innerstaden som mål bör ut-lokaliseras från Frihamnen och Värtahamnen för att minska luftföro-reningarna inom området.

Statens konstmuseer

En ny lag som utgår från begreppet nationalstadspark kan enligt Statens konstmuseer bidra till ett samlat skydd för både kultur- och naturmark i det aktuella området. Det är därför viktigt att lagtextens begrepp är distinkta samt att gränsdragningsfrågorna klargörs.

Statens konstmuseer föreslår att uttrycket "parker och historiska land-skap" i lagtexten ersätts med "historiska parker, parkliknande landskap och naturmark" eftersom begreppet historiskt landskap inrymmer be-grepp som park, historisk trädgård, naturpark, odlingslandskap, his-toriska vägar, naturmark m.m. som underordnade kategorier.

Gränsdragningsproblemet är enligt Statens konstmuseer intimt förknipat med frågan om distinkta begreppsmässiga kategorier. De historiska trädgårdarna och parkerna har haft klara och väl markerade gränser. Vid Hagaparken bildade strandlinjen mot Brunnsviken den östra gränsen. De sista resterna av den västra gränsen, den s.k. ha-han - ett trädgårdsdike med gräsvall och häckplantering - utplånades i samband med motorvägsbygget på 1960-talet. Det byggnadsminnesskyddade området sammanfaller vare sig med parkens historiska eller nuvarande utbredning. Utfyllnaden vid Linvävartorpet visar att naturresurslagen både kan och bör knytas närmare till kulturminneslagen för att säkerställa det historiska landskapet. Statens konstmuseer förutsätter att uttryck som "komplettering av befintlig bebyggelse i park" inte syftar på historiska parker vilket skulle strida mot de etiska normer som fastslagits av Unescos underorganisation ICOMOS i den s.k. Florenschartan som antagits av Sverige. På ICOMOS Stockholmskongress på 1980-talet fastslogs att Haga inte bara är av nationellt utan även internationellt intresse.

Det vore enligt Statens konstmuseer värdefullt om regeringen inte bara uttalar en definitiv vilja beträffande skyddet av nationalstadsparken med restaurering av historiska parker och sargade naturmarksområden utan även slår fast vilken karaktär skyddsområdet/influensområdet bör ha. Kompletterande bebyggelse vid f.d. flygterminalen, på bensinmackstomten och vid Sveaplans gymnasium skulle t.ex. komma i direkt konflikt med de historiska parkerna Haga och Bellevue. En balans mellan insyn och utblick hör till dessa parkers grundegenskaper.

Nationalstadsparken hotas förutom av bebyggelse även av ökande trafik. Bergshamraleden bör t.ex. läggas i tunnel för att dämpa störningarna på Brunnsviken.

Naturhistoriska riksmuseet

Naturhistoriska riksmuseet tillstyrker det framlagda lagförslaget. Skyddet bidrar till en hållbar utveckling i Stockholmsregionen enligt intentionerna i Agenda 21.

Riksmuseet, som är ett centrum för forskning om biodiversitet och kommer att inrymma sekretariatet för den svenska vetenskapliga kommittén för biologisk mångfald, framhåller att området med sin mosaik av skogsmark och öppen mark, intakta skogsbryn, äldre skogsbestånd och gamla ekar, som hyser ett stort antal hotade insektsarter, har stor betydelse för artmångfalden och är en värdefull tillgång för undervisning och forskning vid Riksmuseet och Stockholms universitet. Museet föreslår att nationalstadsparken ges namnet "Stockholms ekopark" och att den utvidgas till att omfatta Igelbäckens tillrinningsområde samt KTH, Gärdet, Hjorthagen, Värtahamnen och Frihamnen - områden som måste anses tillhöra Djurgårdens "historiska landskap". I

promemorian anges att exploateringsföretag i anslutning till parken skall bedömas med tillämpning av bestämmelserna. Museet förordar en historisk helhetssyn på områdets avgränsning.

Enligt Riksmuseets mening bör det klart framgå att varken bostadsbebyggelse vid Husarviken, höghus vid Norrtull, OS-anläggningar i parken eller Österleden kan anses uppfylla bestämmelserna i lagförslaget samt att Roslagsvägen och Norra Länken bör utformas utifrån tydliga krav på omsorgsfull miljöplanering och ostörd natur. Utbyggnaden inom institutionsbältet på Norra Djurgården bör begränsas och projektet Exposition 1997 bör prövas utifrån kravet att bevara och vårda grönyttorna och parklandskapet.

Riksmuseet anser att det föreslagna grundskyddet enligt naturresurslagen bör kompletteras med beslut och föreskrifter enligt naturvårdslagen och kulturminneslagen. Målet måste vara att bevara och förbättra områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden vilket bör medföra att:

- ett stort antal hotade arter får livsrum
- unika kulturobjekt och miljöer bevaras
- skolor får en pedagogisk-ekologisk arena
- kretsloppstänkandet får ett experimentalfält
- Stockholmsregionen får en turistattraktion som bygger på stadens skönhet, grönska, vatten och historia
- storstadsborna får en grön lunga för trivsel och hälsa.

Området bör skötas av en samordnad förvaltning. Med hänsyn till kungens dispositionsrätt anser Riksmuseet att Ståthållarämbetet bör vara ansvarig för förvaltningen. Naturhistoriska riksmuseet kan erbjuda program om och vara utgångspunkt för utflykter i nationalstadsparken.

Stiftelsen Skansen

Skansen hälsar förslaget om inrättande av landets första nationalstadspark med stor glädje och tror att det som "det goda exemplet" kommer att få effekter på stadsplaneringen inte bara i landets kommuner utan långt utanför Sveriges gränser. Grönområden i och kring tätorter får inte betraktas som en onödig lyx utan som en absolut nödvändighet till glädje och gagn för innevånarna och av största betydelse för deras fysiska och psykiska hälsa. Samtidigt är området av stor betydelse för bevarande av den biologiska mångfalden genom förekomsten av vissa hotade djurarter. Med tanke på de många hot som redovisats anser Skansen att området måste ges ett interemistiskt skydd i avvaktan på beslut om nationalstadsparken. Att Hjorthagen uteslutits finner Skansen beklagligt med tanke på vikten av att bevara helheten i det historiska landskapet på Djurgården.

Skansen kan komma att spela en viktig roll som ett kunskapsförmedlande centrum inom nationalstadsparken.

Naturskyddsföreningen

Naturskyddsföreningen välkomnar initiativet att ge området ett långsiktigt och samlat skydd. Det skyddade området bör utvidgas till att omfatta även KTH, Gärdet, Hjorthagen, Värtahamnen och Frihamnen.

Områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden hotas av starka exploateringsintressen. Om dessa genomförs kommer en stor del av nuvarande natur- och grönområden att tas i anspråk för trafikplatser, vägar och en utbredd bebyggelse.

Österleden är i dag det största hotet. Trafiken mot centrum från Frihamnens trafikplats kommer att klyva Gärdet mitt itu. Området kommer att täckas av buller och avgaser från tunnelmynningar och avgastorn. Även trafik- och bullerproblemen kring övriga vägar i och kring den föreslagna nationalstadsparken - särskilt E3, E4 och E18 - måste skärskådas i en fördjupad miljökonsekvensanalys.

Den planerade Olympiabyn är ett annat allvarligt hot mot området. Naturskyddsföreningens riksstämma 1993 ansåg att de negativa konsekvenserna med planerade anläggningar blir så stora att Stockholm inte bör ansöka om OS 2004.

Föreningen anser att områdets värden är så betydande att det är nödvändigt att slå fast ett överordnat syfte med området, nämligen att bevara dess natur- och kulturvärden. Endast därmed förenliga verksamheter kan vara tillåtliga. Det bör alltså inte ske vidare exploatering av området. Enligt föreningens uppfattning ger ett förordnande om naturreservat enligt naturvårdslagen ett starkare skydd än en ändring i naturresurslagen.

Eftersom kommunerna föreslår naturreservat endast för delar av området anser naturskyddsföreningen att regeringen bör uppdra åt Länsstyrelsen att besluta om naturreservat och en samlad skötselplan för hela nationalstadsparken. Skötselplanen skall reglera områdets nyttjande inte bara vad gäller markexploatering utan också med avseende på olika fri-luftsaktiviteter, skogsbruk m.m. Planen bör utarbetas av en grupp med samlad expertis på kultur- och naturområdet.

Projekt Ekoparken WWF betonar områdets unika och storartade natur-, friluft- och kulturkvaliteter. Ett varaktigt skydd som nationalstadspark, där grundprincipen är att det historiska landskapet bevaras och nuvarande natur- och parkmark inte bebyggs, kan dessutom ge Stockholm en turistattraktion som få storstadsområden kan ståta med. I så fall förs ett historiskt arv från Jaktparken Djurgården och Gustavianska parken vidare med ett ekologiskt synsätt till kommande generationer.

Projekt Ekoparken föreslår att området kallas "Stockholms Ekopark". Begreppet "nationalstadspark" är en bra benämning på de föreslagna skyddsbestämmelserna i naturresurslagen.

Områdena Gärdet, KTH, Sveriges Radio, Värtahamnen-Frihamnen-Loudden och Hjorthagen har ett starkt historiskt förflutet som Djurgårdsmark och måste därför enligt Projekt Ekoparken omfattas av begreppet "historiska landskap" och ingå i nationalstadsparken. Hamnområdet, Östra stationsområdet och nyare delar av Bergshamra har visserligen i dag inte samma höga natur- och kulturvärden som övriga delar av området men bör ändå ingå i helheten. Gärdet och Hjorthagen utgör mycket viktiga delar i den biologiska spridningskorridoren mellan Norra och Södra Djurgården.

Det bör enligt Projekt Ekoparkens mening tydligt framgå av förslaget att det kommer att krävas kompletterande planer och beslut för att säkra även viktiga kringliggande spridningsvägar t.ex. Tegelhagen-Rådan-Margareteborg.

Problemet är att skapa ett samlat skydd för hela området samtidigt som hänsyn tas till att områdets delar har skilda kvaliteter. Projekt Ekoparken föreslår att det föreslagna skyddet enligt naturresurslagen kompletteras med följande särskilda bestämmelser:

Kulturresevat	Skeppsholmen-Kastellholmen samt Gasverket-Hjorthagen
Naturresevat	Södra Djurgården-Ladugårdsgårde-Fjäderholmarna, Norra Djurgården, Brunnsviken, Bellevue, Haga, Tivoli, Stocksundstorp, Bergianska trädgården, Kräfftriket, Ulriksdal och Sörentorp samt eventuellt Skeppsholmen-Kastellholmen
Områdesbestämmelser m.m.	Bergshamra, hamnområdet och stenstaden väster om Östra station,
Naturresevat utanför nationalstadsparken	Södra Järvafältet-Igelbäckens tillrinningsområde, Margareteborg, Rösjön, Norra Lidingö, Bogesund och Nacka strand.

Ett interimistiskt naturreservat måste enligt Projekt Ekoparkens mening inrättas omgående eftersom områdets natur- och kulturvärden hotas av ett stort antal redan nu kända projekt: Österleden, Norra Länken, ny stadsdel och OS-anläggning vid Husarviken-Storängsbotten, byggnader på bensinstationstomten vid Norrtull, utbyggnader i Kräftriket-Albano-Roslagstull, Expo 1997 vid Brunnsviken, utvidgning av Kaknäs skjutbana i samband med OS 2004, utbyggnader i områdena Sörentorp-Margareteborg, Frösunda och Ulriksdalsfältet.

Den splittrade markägarsituationen ställer stora krav på förvaltarorganisationen. Projekt Ekoparken anser att det bör finnas en skötselplan för hela området, en tillsynsman knuten till ståthållarämbetet eller en fristående stiftelse samt en skötsel- eller referensgrupp med representanter från de olika förvaltarna. Skötselplanen bör innehålla mål för hela området och för de olika delområdena. Projekt Ekoparken anser att följande mål bör uppfyllas:

Värna - Området skall bevaras för naturvård, kulturvård och friluftsliv. Den biologiska mångfalden skall bevaras och stärkas. Visuella störningar, buller och vatten och luftföroreningar skall aktivt reduceras. Området skall förskönas. Ett historiskt sammanhang skall tydliggöras. Inga projekt som skadar området eller tar grönytor i anspråk skall tillåtas. Starka restriktioner mot skador under byggtiden skall gälla.

Vårda - Ekologiska skötselplaner skall utarbetas. Speciella biotopprojekt för att öka den biologiska mångfalden skall startas. Återinplantering av förlorade växt- och djurarter skall ske. Kulturminnen samt parker och trädgårdar skall restaureras. Verksamheterna i området skall utmärkas av ett ekologiskt synsätt.

Visa - Området skall fungera som en pedagogisk port till natur och kultur för Stockholms innevånare och besökare och marknadsföras som en unik nationell natur- och kulturpark.

Förbundet för Ekoparken

Förbundet för Ekoparken välkomnar förslaget att ge områdets kultur-, natur- och rekreationsvärden ett samlat skydd i 3 kap. NRL. Lagändringen ger dock inte tillräckligt skydd. Det är t.ex. oklart hur begreppet "förvanska" skall tolkas. Förbundet anser därför att skyddet av byggnader och landskapsrum bör kompletteras med beslut enligt naturvårds- och kulturminneslagarna.

Hjorthagen-Husarviken och Frihamnen bör enligt förbundets mening ingå i nationalstadsparken. Hjorthagen-Husarviken har kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och ingår i den biologiska spridningsvägen mellan Norra och Södra Djurgården. Ny storskalig bebyggelse på Värtagasverkets tomt skulle helt förändra upplevelsen av natur- och kulturlandskapet.

Enligt förbundet bör lagförslaget syfte framgå tydligare. Målet att bevara och stärka den biologiska mångfalden och det historiska kulturlandskapet och att säkerställa och utveckla det rörliga friluftslivets intressen innebär bl.a. att spridningsvägarna till och från området - t.ex. Tegelhagen i Sollentuna - skall värnas. Enligt förbundets mening kan nya anläggningar för sport och underhållning inte förenas med syftet.

Förbundet poängterar att de akuta hoten mot parken är mycket stora. För att inte skyddet skall komma för sent måste därför beslut om interimistiskt naturreservat fattas redan nu. Samtidigt måste markägarna utarbeta skötselplaner som svarar mot de angivna målen.

Stockholms läns hembygdsförbund

Stockholms läns hembygdsförbund välkomnar förslaget att göra området till nationalstadspark. Med tanke på att området i sin helhet är av sådan betydelse för kulturminnesvården i Stockholms län att det kan betraktas som omistligt är ett ökat skydd nödvändigt.

Enligt Hembygdsföreningen utgör planerade trafikanläggningar ett stort hot. Därför bör:

- Roslagsvägen gå ner i tunnel redan vid Frescati
- Norra länken gå i kassun Cederdalsgatan-Sveavägen
- Österleden utgå
- områdets svagaste länk förbindelsen mellan Norra och Södra Djurgården förstärkas

Hembygdsförbundet anser vidare att nuvarande planer på OS 2004, Expo 1997 och en utvidgning av högskoleområdet måste få andra lösningar och att hamnverksamheten måste begränsas. Då endast 10-15 % av sjötransporterna berör Stockholmsregionen anser förbundet att även den tunga biltrafiken i området kan minskas. Det gäller framför allt de miljöfarliga transporterna.

Nordiska förbundet för kulturlandskap

Bevarandevärdena inom området är enligt förbundets uppfattning beroende av en hel och sammanhållen miljö. Förslaget om särskilt lagskydd är väl underbyggt. Avgränsningen är dock för snäv. Även Gamla Stan, Helgeandsholmen, Riddarholmen och Långholmen föreslås ingå i det skyddade området.

Begreppet nationalstadspark är inte bra. Förbundet anser att det begrepp som nu skall skapas behöver kunna användas i flera sammanhang då såväl urbana som rurala kulturlandskap av högsta kvalitet kräver lagskydd. Förbundet föreslår att namnfrågan behandlas i ett europeiskt sammanhang och nämner att England lämnat förslag om en ny konvention om skydd för de natur- och kulturhistoriskt värdefullaste land-

skapen till Federation of Nature and National Parks in Europe. Enligt förslaget skall konventionen förhandlas och undertecknas inom ramen för Europarådet. Nordiska Ministerrådet har behandlat frågan om bevarande av genuina kulturlandskap i en rapport 1989, "Rekommendationer för kulturlandskap". För en slutlig lösning, i det här aktuella området och på andra ställen i kulturlandskapet, krävs enligt förbundet en helt samordnad bevarandelag med ett särskilt institut som kan användas för att långsiktigt säkerställa landets mest bevaransvärda miljöer i hela kulturlandskapet oavsett sektorstillhörighet.

Den aktuella ändringen i NRL ger ett basskydd och förutsättningar att hantera exploateringskrav. För att nå ett bevarande med aktiva vårdåtgärder krävs kompletterande beslut främst med stöd av naturvårdslagen och kulturminneslagen. Förbundet anser att kopplingen av båda dessa lagar till NRL ger ökad tyngd åt bevarandeintressena vid samordnade beslut och vid prövning mot NRL:s hushållningsbestämmelser.

Förbundet påpekar att beslut enligt bevarandelagstiftningen kräver enkla och klara målformuleringar. Begrepp som påtaglig skada måste preciseras. Genom zonerings av området kan ett grundläggande syfte modifieras efter lokala förutsättningar.

Analogt med bestämmelserna i naturvårdslagen bör länsstyrelsen vara ansvarig för områdets förvaltning. Till stöd för förvaltningsarbetet bör finnas skötselråd eller skötselberedning. Ansvar för kostnader och andra åtaganden måste regleras genom särskilda avtal.

Haga-Brunnsvikens vänner

Föreningen tillstyrker regeringens planer att ge områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden lagskydd men ifrågasätter om inte naturvårdslagen kan ge ett starkare skydd än naturresurslagen. Enligt föreningens mening bör Hjorthagen och Husarviken, som har stor betydelse för det biologiska livet och kulturminnesvärden, liksom Tegelhagen i Sollentuna ingå i nationalstadsparken.

Begreppet "förvanska" i lagtexten har en alltför oklar innebörd och bör enligt föreningens mening ändras till "störs". Det bör klart framgå att nationalstadsparken kan påverkas även av exploateringsföretag och verksamheter utanför det avgränsade området. Det kan vara höga byggnader och avgastorn som bryter landskapets karaktär eller trafikleder med ljusmattor, avgaser och buller.

Till skillnad från nationalparker är nationalstadsparken en produkt av långvarigt nyttjande. Eftersom området omfattas av många markägare med skilda intressen anser föreningen det därför särskilt viktigt att lagskyddet kompletteras med en övergripande målsättning samt med skydds- och skötsel föreskrifter. Det kan t.ex gälla frågor om Bergianska trädgårdens utveckling eller miljöforskningens möjligheter inom området.

Föreningen anser att det av Solna och Stockholm antagna programmet ger underlag för kompletterande beslut och föreskrifter men att staten har ett huvudansvar för att området ges tillräckligt skydd och ändamålsenlig skötsel. I avvaktan på erforderliga föreskrifter föreslår föreningen att ett interimistiskt naturreservat övervägs.

Kommitten för Gustavianska Parken

Kommitten för Gustavianska Parken betonar att området inte tål ytterligare ingrepp. Utvecklingen måste nu inriktas på att förstärka områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden och värna den biologiska mångfalden. Det är enligt kommittén viktigt att regering och riksdag uttalar intentioner för området och utreder frågor om förvaltning, utveckling och skötsel för att säkerställa önskvärd utveckling. Kommittén ifrågasätter om inte en ändring i naturvårdslagen istället för i naturresurslagen skulle kunna ge ett ännu starkare skydd.

Begreppet Historiska landskap är bra. Enligt kommittén måste det dock preciseras så att skyddets innebörd för olika områden inom nationalstadsparken klart framgår. Så är t.ex. Gärdet såväl bebyggelseområde som en biologisk spridningsväg som bör ges ett uttalat skydd. Även begreppet "förvanska" måste förtydligas så att det framgår vilka ytterligare ingrepp områdets olika delar tål och inte tål. Kommittén finner områdesavgränsningen till stora delar mycket tillfredsställande men anser att Hjorthagen och hela institutionsbältet längs Valhallavägen bör ingå. Dessa områden utgör såväl riksintresse för kulturminnesvården som viktiga biologiska spridningsvägar mellan Norra och Södra Djurgårdens kärnområden.

Områdets rekreativa värde bygger i hög grad på naturupplevelsen och känslan av att lämna staden bakom sig. Kommittén betonar att detta värde är intimt sammanvävt med områdets kulturhistoriska roll och beroende av områdets inramning och utblickarna från parken. Det vore t.ex. olämpligt med ytterligare bebyggelse längs Nackas norra kust. Kommittén uppmärksammar även landskapsbilden mot Stora Värtan vars karaktär bidrar till att Norra Djurgården är den del av nationalstadsparken som ännu erinrar om 1600-talets jaktpark. Det är likaså viktigt att tillkommande bebyggelse i Frösunda anpassas i såväl höjd som läge till det känsliga landskapet runt Brunnsvikens norra del och att det viktiga historiska och landskapsmässiga sambandet mellan Haga-Brunnsviken och Karlberg får tydlighet vid planeringen av Norrtull och Norra stationsområdet.

Enligt Kommittén för Gustavianska Parken är det synnerligen angeläget att staten agerar mycket aktivt för att inte bara skydda utan även utveckla nationalstadsparkens natur-, kultur- och friluftskvaliteter. Det behövs därför en gemensam förvaltning och en skötselplan för området. Regering och riksdag bör tillsätta en utredning för detta ändamål. En

beredning bör sedan följa nationalstadsparkens utveckling. Trafikfrågorna i området är mycket allvarliga och akuta. En särskild statlig utredning bör därför snarast tillsättas för att lösa områdets trafikproblem.

Prop. 1994/95:3
Bilaga 2

Stockholms handelskammare

Handelskammaren avstyrker lagändringsförslaget. Nuvarande lagstiftning ger tillräckligt skydd.

Enligt Handelskammaren är förslaget att vidga naturresurslagens tillämpningsområde till den byggda tätortsmiljön diskutabelt. Den föreslagna nationalstadsparken berör såväl natur- och kulturobjekt som riksintressen av annan art och regionala utvecklingsfrågor bl.a. Värthamnen, Stockholms universitet och KTH. Här finns också intressen som har vital betydelse för huvudstadens kommunikationer och energiförsörjning. Enligt Handelskammaren kan lagförslagets effekt bl.a. bli att den normala intresseavvägningen mellan olika riksintressen förändras så att bevarandebestånden genomgående får prioritet med mycket begränsat utrymme för hänsynstagande till motstående anspråk. Lagens rättsverkan i förhållande till motstående intressen kan enligt Handelskammaren dessutom innebära att vitala delar av den centrala tätortsutvecklingen i Stockholm underställs alltför långtgående statlig styrning och kontroll.

Eftersom skyddets innebörd i praktiken sammanhänger med hur begreppet "förvanska" tolkas inom nationalstadsparkens intresseområde borde detta framgå av förslaget. Det borde även framgå hur ersättningsfrågor skall behandlas om tolkningen läggs till grund för långtgående inskränkningar i pågående markanvändning t.ex. rivningsförbud eller vägran att återuppföra byggnad eller anläggning utan ersättningsgrundande beslut enligt naturvårdslagen, byggnadsminneslagen eller plan- och bygglagen. Handelskammaren finner det inte rimligt med tanke på de negativa konsekvenser lagändringen kan få för sakägarintressen att, som sägs i förslaget, låta bestämmelserna påverka bedömningen av pågående ärenden enligt plan- och bygglagen, naturvårdslagen och lagen om kulturminnen.

Svenska kommunförbundet

Svenska kommunförbundet anser att det är angeläget att det finns ändamålsenliga skyddsinstrument för värdefulla områden i stadsbygden. Frågan om införande av en helt ny bestämmelse i naturresurslagen bör dock föregås av mer allmängiltiga överväganden. Enligt Kommunförbundet hade det varit naturligt att ge plan- och byggutredningen ett sådant uppdrag.

Förbundet anser att förslagets konsekvenser för den kommunala självstyrelsen är svåra att överblicka. Genom att tätortsundantaget inte skall gälla torde länsstyrelsens möjligheter att ingripa mot enskilda PBL-beslut väsentligt öka även inom de delar av nationalstadsparken som inte direkt är av intresse för natur- eller kulturmiljövården t.ex på Gärdet och i Bergshamra.

Svenska vägföreningen

Svenska vägföreningen avstyrker förslaget. Det finns redan erforderliga planeringsinstrument för att tillgodose de skyddsbehov som anges som motiv för lagändringen. Vägföreningen finner ingen anledning att flytta över ansvaret för planfrågorna från kommunerna till staten. Det kan leda till att riksdagen kan få ta ställning i enskilda ärenden vilka riksdagen enligt gällande regler ej har att hantera.

Enligt Vägföreningen innebär förslaget att dispensgivning är utesluten. Föreningen anser att detta kan leda till stora problem bl.a. när det gäller avvägningar mellan olika intressen. Det skulle t.ex. kunna innebära att miljöförbättrande insatser blir omöjliga. Genomförandet av olika aktuella miljöförbättringar av trafikleder, järnvägar och ledningar inom området kan till och med komma att förhindras genom det presenterade lagförslaget.

Föreningen Östermalm

Föreningen välkomnar allt skydd området kan få och föreslår att även naturvårdslagen ändras. Bl.a. äldre och för djurlivet värdefulla träd måste kunna få ett effektivt skydd. Föreningen anser att Hjorthagen, Värtahamnen, Frihamnen och bebyggelsen mot Valhallavägen och Oxenstiernsgatan bör ingå i nationalstadsparken.

Djurgårdens Hembygdsförening

Djurgårdens Hembygdsförening har sedan 1940-talet med stor oro följt det gradvisa intrång som görs på Djurgårdsmarken och tillstyrker med stor tillfredsställelse departementets initiativ att skydda det i många hänseenden unika området genom en särskild bestämmelse om nationalstadspark i naturresurslagen.

Föreningen tillstyrker förslaget att området skall förbättras med avseende på trafikstörningar och andra miljöproblem. Antalet anmälda besvär av buller och förorenad luft har ökat i takt med den kraftiga trafikökningen genom Bergshamra. Föreningen anser det synnerligen viktigt att den genomfartstrafik som nu belastar Bergshamravägen snarast återförs till Roslagsvägen via Norra Länken-Roslagstull. Föreningen uttrycker samtidigt stor oro över den prognostiserade trafikutvecklingen på Roslagsvägen.

Stallmästaregårdens Båtsällskap

Stallmästaregårdens Båtsällskap noterar med stor tillfredsställelse regeringens ambition att skydda områdets rekreativvärden genom att inrätta landets första nationalstadspark. Det är dock oroande att förslaget hävdar att Båtsällskapets hamn- och varvsplats utgör ett avbrott i parksammanhanget mellan Haga och Bellevueparken. Båtsällskapets verksamhet är öppen och begränsas av det utrymme som står till buds. Sällskapet erinrar om att verksamheten även omfattar viss ungdomsverksamhet och utbildning rörande båtliv samt vård av det kulturarv som ett äldre träbåtsbestånd representerar.

Bo Hedskog

Bo Hedskog framhåller de historiska träbåtarnas självklara plats som flytande kulturarv i Brunnsviken och nationalstadsparken och önskar att departementet uttalar sitt stöd för detta. Det skulle kunna möjliggöra att åtminstone en båtklubb och hamn för historiska träbåtar bevaras eller bereds plats i Brunnsviken.

Svensk-Japanska konsortiet för Norrtull Center

Enligt konsortiets uppfattning innebär förslaget en allvarlig inskränkning av det kommunala planmomolet. Det odefinierade begreppet "nationalstadspark" och uttrycket "förvanskas" gör att lagens inverkan och tillämpning blir svårbedömbär. Avgränsningen av området är diskutabel bl.a. vid Norrtull, där E4 och bensinstationstomten föreslås ingå.

De ekonomiska konsekvenserna har inte redovisats. Att förslaget, genom komplicerad och förlängd administrativ hantering, ersättningsanspråk från markägare framför allt på kommunerna, medför stora merkostnader är enligt konsortiet uppenbart. Om bestämmelserna kan påverka bedömningen av pågående ärenden blir konsekvenserna en

reducering av värdet av allmänna tillgångar utan att områdets kultur-, natur- eller rekreationsvärden säkerställs.

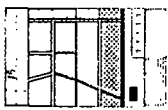
Prop. 1994/95:3
Bilaga 2

Det aktuella området utgör en central och vital del för huvudstadsregionens funktion. Enligt konsortiets uppfattning utgör varje inskränkning i kommunernas beslutanderätt därför en påtaglig risk för komplikationer i regionens övergripande funktion och utveckling.

FÖRSLAG TILL AVGRÄNSNING AV NATIONALSTADSPARKEN ULRIKS DAL – HAGA – BRUNNSVIKEN – DJURGÅRDEN

Gräns för Nationalstadsparken

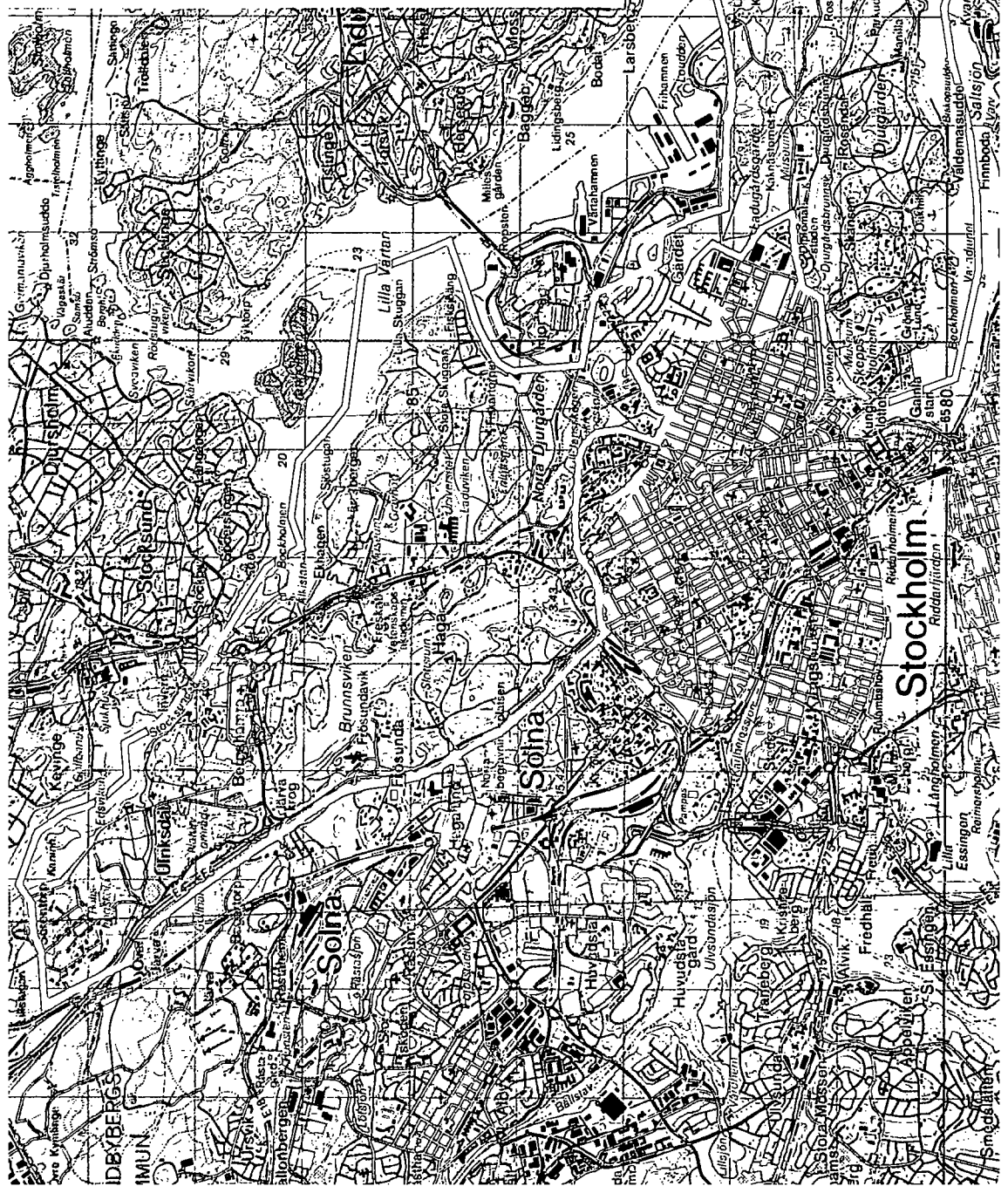
TOPOGRAFISKA KARTAN

- Djupvärde i meter, färd
- Sluten bebyggelse, gata
- Hög bebyggelse, gata
- Låg bebyggelse, större gata
- Fritidsbebyggelse, genomfart
- Industriområde, begravningsplats
- Sankmark, svårframkomlig
- Sankmark, sankmark med skog
- Sankmark med gles skog; tonväkt
- Skogsmark, hygge
- Oblandad lövskog
- Åkermark, annan öppen mark
- Fruktodling; små skogsbeslånd
- Berg i ragen; blockmark
- Höjdukurvor, ekvidistans 5 m
- Grustag, dagbrott; naturlig grop

Lantmäteriet KartCentrum 1984, 94079

Förslag till lag om ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.¹ Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.¹

dels att 3 kap. 1 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 3 kap. 7 §, av följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §

De områden som anges i 2-6 §§ är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse. Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd i dessa områden endast om hinder inte möter enligt 2-6 §§ och om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

De områden som anges i 2-7 §§ är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse. Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd i dessa områden endast om hinder inte möter enligt 2-7 §§ och om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

Bestämmelserna i *detta kapitel* utgör inte hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret. Om det finns särskilda skäl utgör bestämmelserna inte heller hinder för anläggningar för utvinning av sådana fyndigheter av ämnen eller material som avses i 2 kap. 7 § andra stycket.

Bestämmelserna i *första stycket och 2-6 §§* utgör inte hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret. Om det finns särskilda skäl utgör bestämmelserna inte heller hinder för anläggningar för utvinning av sådana fyndigheter av ämnen eller material som avses i 2 kap. 7 § andra stycket.

¹ Lagen omtryckt 1992:1146.

7 §

Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är en nationalstadspark.

Inom en nationalstadspark får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1995.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1994-06-10

Närvarande: justitierådet Per Jermsten, justitierådet Lars Å. Beckman, regeringsrådet Sigvard Holstad.

Enligt lagrådsremiss den 2 juni 1994 (Miljö- och naturresursdepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.

Förslaget har inför Lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Stefan Rubenson.

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 23 juni 1994.

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Hörnlund, Olsson, af Ugglas, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidson, Könberg, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Thurdin

Regeringen beslutar proposition 1994/95:3 Nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården.

